

UNIVERSITAT
POLITÈCNICA
DE VALÈNCIA

UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE VALÈNCIA

Escola Tècnica Superior d'Arquitectura

València vista a través de la mirada d'Emilio Rieta López:
La Seu - Xerea

Treball Fi de Grau

Grau en Fonaments de l'Arquitectura

AUTOR/A: Ramon Alcaide, Aitor

Tutor/a: Benet Morera, Irene

Cotutor/a: Palomares Figueres, María Teresa

CURS ACADÈMIC: 2023/2024

València vista a través de la mirada d'Emilio Rieta López: La Seu - La Xerea

Universitat Politècnica de València
Escola Tècnica Superior d'Arquitectura
Grau en Fonaments de l'Arquitectura
Treball de Final de Grau

Autor: Aitor Ramon Alcaide
Tutora: Irene Benet Morera
Cotutora: Maria Teresa Palomares Figueres
Curs: 2023 - 2024

UNIVERSITAT
POLITÈCNICA
DE VALÈNCIA

ESCOLA TÈCNICA
SUPERIOR
D'ARQUITECTURA

Vull mostrar el meu més sincer agraïment a les meues tutores, Irene Benet i Maite Palomares, pel seu recolzament, guia i suport durant tot el procés. També a Juan Serra, per la seua inestimable orientació.

Gràcies als serveis de la Biblioteca General de la UPV, l'Hemeroteca Municipal de València i, com no, del CIA. Especialment a Esther Ponce per la seua infinita implicació i per transmetre la il·lusió per la investigació (i per Rieta).

A tota la gent, que d'una manera o una altra ha contribuït a fer possible aquest treball, oferint el seu suport, consells i ànims en moments clau.

I, per descomptat, gràcies a Emilio Rieta per deixar testimoni del seu temps, les seues inquietuds i la seua passió per l'arquitectura, el patrimoni i el manteniment de la memòria col·lectiva.

València Calle de Peris y Valero

Resum

El treball consisteix en la documentació de part del material de l'arxiu personal d'Emilio Rieta López. En concret de fons bibliogràfic i fotografies, inèdites fins ara, realitzades per l'arquitecte a l'entorn urbà del Centre Històric de València. La finalitat d'aquesta documentació és ordenar la informació estudiada per a que forme part d'un projecte global de posada en valor de la donació d'aquest arxiu al Centre d'Informació Arquitectònica (CIA) de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de València (ETSAV).

El marc d'actuació del treball serà la documentació referenciada al barri de La Seu - Xerea, en la delimitació de barris establida a la publicació "València Centro Histórico. Guía Urbana y de Arquitectura" de Trinidad Simó de 1983. En aquest àmbit urbà trobem exemples arquitectònics com ara el Palau de Cerveró, el conjunt de la plaça de la Mare de Déu o el nord del carrer La Pau.

Paraules clau:

Arquitectura, València, Emilio Rieta, fotografia, documentació, arxiu personal, memòria urbana.

Fig. 01. Postal del carrer de la Pau (entre 1899 i 1923 anomenat carrer de Peris i Valero). Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López

Resumen

El trabajo consiste en la documentación de parte del material del archivo personal de Emilio Rieta López. Concretamente de fondo bibliográfico y fotografías, inéditas hasta ahora, realizadas por el arquitecto al entorno urbano del Centro Histórico de València. La finalidad de esta documentación es ordenar la información estudiada para que forme parte de un proyecto global de puesta en valor de la donación de este archivo al Centro de Información Arquitectónica (CIA) de la Escuela Técnica Superior de Arquitectura de València (ETSAV).

El marco de actuación del trabajo será la documentación referenciada al barrio de La Seu - Xerea, en la delimitación de barrios establecida en la publicación "Valencia Centro Histórico. Guía Urbana y de Arquitectura" de Trinidad Simó de 1983. En este ámbito urbano encontramos ejemplos arquitectónicos como el Palacio de Cerveró, el conjunto de la plaza de la Virgen o el norte de la calle La Paz.

Palabras clave:

Arquitectura, València, Emilio Rieta, fotografía, documentación, archivo personal, memoria urbana.

Fig. 02. Fotografia del comerç "Guantes Camps" (negoci fundat a la segona meitat del segle XIX) en la seua anterior ubicació del número 20 de la plaça de la Reina (antic carrer de Campaners 4). L'edifici fou substituït a la dècada de 1990. Per a major informació sobre la història del negoci consultar: Esteban Gonzalo Rogel, "Guantes Piqueras," Valencia en Blanco y Negro, consultat el 22 d'agost, 2024, <https://valenciablancoynegro.blogspot.com/2020/03/guantes-piqueras.html> . Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

Abstract

The work consists of documenting part of the material from Emilio Rieta López's personal archive. Specifically, bibliographic material and photographs, unpublished until now, taken by the architect of the urban environment of the historic centre of Valencia. The purpose of this documentation is to organise the information studied so that it forms part of a global project to enhance the value of the donation of this archive to the Centro de Información Arquitectónica (CIA) of the Escuela Técnica Superior de Arquitectura de València (ETSAV).

The framework for the work will be the documentation referring to the neighbourhood of La Seu - Xerea, in the delimitation of neighbourhoods established in the publication "Valencia Centro Histórico. Guía Urbana y de Arquitectura" by Trinidad Simó in 1983. In this urban area we find architectural examples such as the Palacio de Cerveró, the Plaza de la Virgen complex or the north of Calle La Paz.

Keywords:

Architecture, València, Emilio Rieta, photography, documentation, personal archive, urban memory.

Fig. 03. Fotografia del carrer Micalet a l'any 1976. Finalitzada l'obra de reurbanització de la plaça de la Mare de Déu i el seu entorn a càrrec d'Emilio Rieta i l'enginyer Manuel Calduch. Al carrer Micalet s'han eliminat les antigues edificacions adherides a la Catedral, permetent l'ampliació del carrer i una zona enjardinada. Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

Índex

	Resum i paraules clau	04
	Índex	11
01	Introducció	12
	01.1 Justificació del tema	14
	01.2 Objectius	15
	01.3 ODS (Objectius de Desenvolupament Sostenible)	18
	01.4 Metodologia i estructura	20
02	Emilio Rieta i el seu arxiu personal	22
	02.1 La figura d'Emilio Rieta	24
	02.2 L'arxiu personal d'Emilio Rieta	34
	02.3 La fotografia en l'arxiu personal	40
03	L'entorn urbà	44
	03.1 El Centre Històric, segons Simó i Jordá	46
	03.2 Els barris de La Seu i La Xerea	50
04	El carrer de la Pau	64
	04.1 Context històric	66
	04.2 Recorregut visual	72
05	La plaça de la Reina	78
	05.1 Context històric	80
	05.2 Recorregut visual	86
06	La plaça de la Mare de Déu	92
	06.1 Context històric	94
	06.2 Recorregut visual	106
07	Conclusions	110
08	Reflexions	116
09	Bibliografia	120
10	Relació de figures	132
11	Annexos	138
	11.1 Annex gràfic: alçats	140
	11.2 Annex gràfic: fotografies	146
	11.3 Annex documental	174
	11.4 Annex de premsa	208

01

Introducció

01.1 Justificació del tema

Amb el pas del temps, les societats evolucionen. Ho fan per diversos i múltiples factors i marquen una sèrie de conseqüències que afecten no sols a la dimensió humana, també al conjunt de dimensions que ens envolten. De forma directa o indirecta, amb més o menys intensitat, vivim en un canvi constant.

Una de les conseqüències últimes d'aquests canvis afecta al nostre entorn urbà. És evident, com a construcció pròpiament humana que és, efecte de l'adequació que fem del medi a les nostres circumstàncies. L'evolució de l'entorn urbà és una àrea d'ampli estudi, sobre la que s'ha vessat un gran interès per part de l'arquitectura. En èpoques amb més intensitat, altres amb menys, el coneixement de com eren i com són les nostres ciutats dona resposta al nostre present i ens permet projectar un futur amb menys incògnites i més encerts. I no sols, l'arquitectura. Disciplines com la medicina, la sociologia, la història o l'economia troben en aquests canvis urbans les respostes a molts dels fenòmens que han d'analitzar en l'actualitat.

El coneixement d'aquesta matèria, en tant que el pas inexorable del temps afegix de forma constant noves pàgines, és una tasca de gran envergadura. Un treball que al llarg de la història ha sigut abordat de moltes formes, metodologies i ferramentes. Així com des de moltes disciplines donada, com s'ha comentat, l'àmplia influència que projecta. Totes vàlides i totes valuoses en la seua mesura.

Els arqueòlegs Javier Martí i Pepa Pascual analitzen diferents fonts i ferramentes per a l'estudi del paisatge històric urbà (1). Una de les que destaquen és la documentació arxivística, recollida per administracions, entitats professionals o en arxius personals. El treball arxivístic aplicat a l'urbanisme, l'arquitectura o la història deixa un important testimoni de l'evolució del nostre entorn.

L'arxiu personal d'Emilio Rieta López és, precisament, el punt de partida del present treball. I és que l'arquitecte valencià va tindre un destacat interès personal en recopilar durant la seua trajectòria vital i laboral tota aquella documentació que parla de la ciutat de València, la seua ciutat.

El material que conforma aquest arxiu personal es troba depositat en el Centre d'Informació Arquitectònica de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de València, Universitat Politècnica de València (des d'ara CIA, ETSAV i UPV, respectivament), en espera de ser catalogat per al seu anàlisi, estudi i difusió.

És, per tant, un material inèdit, que ens revela com ha evolucionat la capital del Túria. I que també ens mostra molts dels tresors del nostre patrimoni arquitectònic i cultural a través de les vivències i la trajectòria professional i personal de l'arquitecte. Sense oblidar la influència de la seua afició bibliòfila i arxivística, així com el seu especial interès en la recuperació de tot allò important per a la cultura del poble valencià (2).

La documentació del material que Emilio Rieta va recopilar de forma personal amb el pas dels anys, i que la seua família ha conservat, té d'entrada un interès i un valor en si mateix. A més a més de diferents aplicacions pràctiques. Una d'elles és la que es realitza en el present treball, mostrant una visió de la ciutat de València a partir de la documentació arxivada per l'arquitecte. Concretament de l'entorn urbà dels barris de La Seu i La Xerea a través d'un recorregut visual pel carrer de la Pau, la plaça de la Reina i la plaça de la Mare de Déu.

De ben segur servirà per ampliar el nostre coneixement d'aquest entorn urbà de la ciutat de València durant els anys de trajectòria professional i personal de l'arquitecte. I, a més a més, plantejarà camins per a estudis posteriors que tinguen múltiples objectius, com ara il·luminar buits de la memòria col·lectiva de la societat valenciana o protegir i conservar el seu patrimoni.

(1) Javier Martí Oltra i Pepa Pascual, "Los archivos del paisaje histórico. Una herramienta al servicio de la historia urbana," en *Historia de la ciudad. Vol. 3, Arquitectura y transformación urbana de la ciudad de Valencia*, ed. Mar Alonso Monterde, Málek Murad Mateu i Francisco Taberner (València: Colegio Oficial de Arquitectos de la Comunidad Valenciana, 2000), 31-53.

(2) Tito Llopis Alonso, "Espéranos, en chándal, pues esta vez sí iremos (para Emilio Rieta)," *Levante-EMV*, 20 d'octubre, 2004, 34.

01.2 Objectius

En el present treball, i considerant la informació de què es disposa com a punt de partida respecte al material que conforma l'arxiu personal d'Emilio Rieta López, es marquen els següents objectius.

Objectiu 1: Documentar els recursos de l'arxiu personal d'Emilio Rieta López.

Com s'ha comentat a l'apartat anterior, l'arxiu personal de l'arquitecte es troba depositat al CIA a l'espera de la seua catalogació. Aquest fet indica que un primer objectiu serà el de documentar el material susceptible d'interés per al present treball a través d'una sèrie de paràmetres que l'identifique, analitze i descriga.

Objectiu 2: Documentar l'entorn urbà dels barris de La Seu i La Xerea de la ciutat de València a la segona meitat del segle XX.

Una de les aplicacions de l'estudi de la documentació arxivada és la d'estudiar i analitzar els entorns urbans als que es puguen referenciar en una època concreta. Amb això el present treball busca mostrar la visió de l'entorn urbà dels barris de La Seu i La Xerea, mitjançant un recorregut visual pel carrer de la Pau (façana nord), la plaça de la Reina i la plaça de la Mare de Déu. En aquest cas el material utilitzat serà el recollit en l'arxiu personal de l'arquitecte Emilio Rieta López.

Objectiu 3: Posar en valor els recursos de l'arxiu personal d'Emilio Rieta López.

Al tractar-se de material en espera de ser catalogat, no ha pogut ser utilitzat o difós de forma que s'haja pogut extraure el potencial valor que atresora. És per tant un dels objectius del present treball el mostrar precisament aquest potencial valor, a través d'aplicacions concretes com la descrita en l'anterior objectiu.

Objectiu 4: Posar en valor la figura d'Emilio Rieta López.

La intencionalitat, així com la forma de recopilar i de tractar la informació continguda en l'arxiu personal de l'arquitecte també

proporciona una visió respecte al seu caràcter, interessos i motivacions personals. Açò, completat amb la informació que puga ser extreta de diferents fonts, podrà mostrar una aproximació a la seua figura.

Objectiu 5: Promoure la memòria urbana de la ciutat.

En definitiva, tant el fet de tractar i estudiar el material documental que fa referència als entorns urbans de València en un moment concret de la història, com el d'aprofundir en la figura d'un dels arquitectes valencians que han intervingut en ella i l'han immortalitzat a través del treball arxivístic, permet descobrir, rescatar i guardar una part de la memòria de la ciutat.

01.3 ODS (Objectius Desenvolupament Sostenible)

Dins de les finalitats de la realització del Treball Final de Grau (TFG) es troba la d'apropar el coneixement dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), des d'una vessant pràctica, relacionant l'actuació del treball amb els propòsits d'alguns d'aquests objectius.

En aquest sentit, es pot plantejar que l'acció que es va a realitzar en el present treball pot tindre les seua correspondència amb els objectius 4, 8, 9, 11 i 13 que marquen els ODS.

ODS 4. Educació de qualitat

"Garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat i promoure oportunitats d'aprenentatge durant tota la vida per a tots".

Amb aquest treball es pretén documentar i, per tant, ampliar els coneixements que sobre la situació de l'entorn urbà dels barris de La Seu i La Xerea de la ciutat de València durant la segona meitat del segle XX puguen haver-hi en l'actualitat.

ODS 8. Treball decent i creixement econòmic

"Promoure el creixement econòmic sostingut, inclusiu i sostenible, l'ocupació plena i productiva i el treball decent per a tots".

L'estudi d'arxius personals de personalitats que han destacat, com és el cas d'Emilio Rieta en la col·lecció de material patrimonial, en l'activisme cultural valencià o, entre d'altres, en la restauració, conservació i protecció del patrimoni té implicacions evidents en l'economia. Des d'aplicacions culturals i artístiques fins a turístiques i dinamitzadores del patrimoni valencià.

ODS 9. Indústria, innovació i infraestructura

"Construir infraestructures resilents, promoure la industrialització inclusiva i sostenible i fomentar la innovació".

Des del punt de vista de la intervenció en el patrimoni, Emilio Rieta ha sigut considerat un referent en la sensibilitat de les intervencions, la innovació en fórmules sostenibles i de reduïdes despeses (3). També són destacades algunes intervencions urbanes que fomentaren la construcció d'infraestructures sosteni-

bles com la reforma de l'entorn de la plaça de la Mare de Déu, promovent la peatonalització de l'espai urbà (4).

ODS 11. Ciutats i comunitats sostenibles

"Aconseguir que les ciutats siguen més inclusives, segures, resilientes i sostenibles".

Conèixer el passat urbà de les ciutats aporta informació respecte a les solucions urbanes adoptades amb anterioritat i analitzar els seus efectes positius o negatius per tal de potenciar-los o solucionar-los respectivament.

ODS 13. Acció pel clima

"Adoptar mesures urgents per a combatre el canvi climàtic i els seus efectes".

Des del punt de vista de les intervencions urbanes que tenen un efecte positiu sobre el clima, és de destacar la reforma de l'entorn de la plaça de la Mare de Déu, de la qual trobem referències al seu arxiu personal.

(3) Manuel Jesús Ramírez Blanco, "¡Hasta siempre, don Emilio!", *Las Provincias*, 9 de novembre, 2004, 35.

(4) Francisco Pérez Puche, "La Plaza de la Virgen," *Las Provincias*, 22 de març, 1972, 19.

Fig. 05. Objectius Desenvolupament Sostenible (ODS). Font: Respon.cat

01.4 Metodologia i estructura

En aquest apartat es descriu l'estratègia a seguir per abordar el present treball, com ara la recerca d'informació, l'obtenció dels recursos materials o el tractament dels mateixos. Tot açò a través d'un esquema cronològic de la configuració del treball i una breu explicació de la seua estructuració.

Per altra banda es tindrà en consideració allò què disposa el reglament del TFG del Grau en Fonaments de l'Arquitectura impartit per l'ETSAV, UPV (5).

Aproximació al material de l'arxiu personal d'Emilio Rieta

Fer una primera aproximació al material de l'arxiu per conèixer el seu volum, com és la seua tipologia, classificació i distribució, el seu estat i el nivell d'identificació. També els entorns urbans als que es poden referenciar. La finalitat és la d'acotar la línia de treball i l'aprofundiment que es fa en la documentació.

Fonts d'informació de context

Trobar, recopilar, estudiar, analitzar i extraure la informació d'interès per a la redacció dels apartats que serviran per a presentar a l'arquitecte Emilio Rieta López, el seu arxiu personal, i l'entorn urbà a tractar.

També la necessària per a la descripció del llibre *Valencia centro histórico: guía urbana y de arquitectura* de Trinidad Simó i Carme Jordá que serveix de base per a la delimitació geogràfica dels barris i del qual es fa una reinterpretació dels recorreguts urbans que planteja amb el material aportat per l'arxiu personal d'Emilio Rieta (6).

Principals fonts a consultar: repositoris de la UPV i la Universitat de València (UV), Riunet i Roderic, respectivament; el fons bibliogràfic de la Biblioteca Central de la UPV i del CIA; els arxius de l'Heremoteca Digital de la Biblioteca Nacional d'Espanya (BNE) i l'Heremoteca Municipal de València (HNV).

Altres fonts de consulta són webs, plataformes digitals i treballs acadèmics.

Concreció del material a utilitzar per a l'entorn urbà a tractar

Determinar i concretar la documentació del material més idoni que fa referència als entorns urbans que es planteja estudiar en aquest treball. Aquests són els barris de La Seu i La Xerea del Centre Històric de València. Concretament el recorregut generat pel carrer de la Pau (façana nord) (7), la plaça de la Reina i la plaça de la Mare de Déu.

Per altra banda, descartar material que, malgrat fer referència als anteriors entorns, resulten de difícil identificació o que requereixen un temps d'anàlisi excessiu per al present treball.

Documentació del material

A partir d'una sèrie de paràmetres que identifiquen, analitzen i descriuen cada un dels materials de l'arxiu personal, elaborar una taula de dades. Entre elles ha d'indicar-se l'ordre en el qual apareix el material dins de les caixes i carpetes, la seua posició en el suport en què es presenta o el seu estat de conservació.

La finalitat és la de disposar d'un estudi ràpid, homogeni i senzill d'analitzar, així com tindre una ferramenta de recerca per ítems que puguen resultar útils en un futur.

Selecció definitiva de material

Selecció d'una part representativa del material documentat, atinent al seu estat de conservació, facilitat d'identificació i informació que aporta. Aquest servirà per a la difusió i posada en valor de l'arxiu a través del seu ús pràctic.

Tractament i ús del material

Elaboració de recursos gràfics que facen ús del material, posant en valor l'arxiu personal d'Emilio Rieta i la seua tasca arxivística, i que servisca per descriure els entorns urbans a tractar en un moment determinat de la segona meitat del segle XX a través d'una proposta visual que reinterpreti el plantejament del treball de Trinidad Simó i Carme Jordá.

(7) La façana nord, corresponent als números imparells, es troba inclosa dins del barri de La Seu-La Xerea, mentre que la façana sud, i els números parells, ho estan al barri de Sant Francesc, segons les disposicions de l'Ajuntament de València vigents a la dècada de 1980. Són les disposicions a que fan referència Trinidad Simó i Carme Jordá al seu llibre. També les utilitzades en el moment en que s'aproven els Plans Especials de Protecció de Ciutat Vella com s'afirma a: Francisco Taberner Pastor, "Trazado y apertura de a calle de la Paz: del Sventramento a la protecció patrimonial," en *Historia de la ciudad. Vol. 3, Arquitectura y transformación urbana de la ciudad de Valencia*, ed. Mar Alonso Monterde, Málek Murad Mateu i Francisco Taberner (Valencia: Colegio Oficial de Arquitectos de la Comunidad Valenciana, 2000), 200.

(5) Per a més informació sobre el reglament del TFG consultar la plataforma web de l'ETSAV UPV, concretament: https://www.upv.es/pls/oalu/SIC_WPCAM4.marco?p_id-web=1074147&p_idioma=-C&p_cache=&p_entidad=ETSA&p_menu_id=&P_ID=1095435&P_CONT_TODO=N&p_url=https://intranet.upv.es/bin2/caches/miw/visfitt?id=1095435%26idioma=-C%26content=N%26editor=N

(6) Trinidad Simó Terol i Carme Jordá Such, *Valencia centro histórico: guía urbana y de arquitectura* (València: Institució Alfons el Magnànim, 1983).

02

Emilio Rieta i el
seu arxiu personal

02.1

La figura d'Emilio Rieta

Per començar a aprofundir en el present treball, en primer lloc s'ha de fer una aproximació a la figura d'Emilio Rieta López. El seu arxiu personal, format per un nombrós i divers conjunt de material que atesora una part important de coneixement de l'urbanisme, l'arquitectura, la història i el patrimoni de la ciutat de València, és la motivació del present treball.

Primerament, però, cal assenyalar que no s'han trobat referències, ressenyes o apunts directes, amb major o menor extensió, referits a la seua figura. Gràcies a diferents citacions en articles de premsa, intervencions i col·laboracions del mateix Emilio Rieta en diaris, revistes, publicacions, estudis acadèmics i activitats culturals, com també a testimonis personals d'altres professionals, amistats i familiars trobats en diversos mitjans sobre l'arquitecte s'ha pogut fer una aproximació a la seua persona.

Emilio Rieta López (1924 - 2004) va ser un arquitecte valencià, reconegut pels seus coetanis com a destacat bibliòfil i meticulós restaurador (8). Fill del també arquitecte valencià Joaquín Rieta Síster (9).

A la seua trajectòria professional destaca, entre d'altres, l'obra del Col·legi Territorial d'Arquitectes de València (CTAV). Actual seu de l'entitat, va ser realitzada per l'arquitecte entre 1962 i 1965 junt a Cándido Orts Bayarri, Filiberto Crespo Samper i Rafael Tomás Carrascosa. L'obra es considera una mostra representativa de la modernitat a la dècada dels anys 60 (10). Aquesta, a més a més, va tindre una important repercussió, apareixent en diferents revistes d'arquitectura com ara a la prestigiosa Revista Nacional d'Arquitectura editada pel Col·legi Oficial d'Arquitectes de Madrid (COAM) (11). En els últims anys s'ha mostrat interès per part de l'administració en la seua protecció, junt amb altres edificis del moviment modern de la ciutat (12).

Emilio Rieta va realitzar altres projectes i obres, destacant aquelles d'intervenció en l'espai públic i el patrimoni. També es va presentar a diferents concursos i va projectar propostes per a espais públics. Un exemple és el projecte per a la plaça Redona de València de 1953 que l'arquitecte Jorge Girbés Pérez li atribueix en la seua investigació (13).

(8) Tito Llopis Alonso, "Espéranos, en chándal, pues esta vez sí iremos (para Emilio Rieta)," *Levante-EMV*, 20 d'octubre, 2004, 34.

(9) Per a més informació sobre Joaquín Rieta Síster consultar: - Alberto Peñín i Francisco Taberner, *Arquitectos con huella: la arquitectura valenciana a través de sus protagonistas (1768-1971)* (València: Real Academia de Bellas Artes de San Carlos, 2022), 121.

- Javier Pérez Rojas, "Joaquín Rieta y la arquitectura valenciana de los años 30," en *Historia de la ciudad. Vol. 3, Arquitectura y transformación urbana de la ciudad de Valencia*, ed. Mar Alonso Monterde, Málek Murad Mateu i Francisco Taberner (València: Colegio Oficial de Arquitectos de la Comunidad Valenciana, 2000), 143-158.

(10) Federico Iborra Bernad i Maite Palomares Figueres, "Colegio Territorial de Arquitectos de Valencia - Fundación Docomomo Ibérico," *Fundación Docomomo Ibérico*, consultat el 29 de juliol, 2024, <https://docomomoiberico.com/edificios/colegio-territorial-de-arquitectos-de-valencia/>.

(11) Redacció, "Edificio Del Colegio de Arquitectos de Valencia," *Revista Arquitectura*, núm. 103 (Juliol 1967): 30-32.

(12) Alejandro Serrano, "Urbanismo protegerá ahora los edificios modernos," *Las Provincias*, 11 d'abril, 2021, 11.

(13) Jorge Girbés Pérez, "Un proyecto de tenderetes para la plaza Redonda de Valencia atribuido a Emilio Rieta López," en *Investigando en Ingeniería de la Edificación - EXCO 2017* (Febrer 2017): 79-81.

Fig. 06 Façana de l'edifici del CTAV.
Font: Fundación Docomomo Ibérico.

Tanmateix, són dues les grans inquietuds a les que Emilio Rieta va dedicar la seua trajectòria personal i professional: la intervenció en el patrimoni i el gust per l'arxivística i la bibliofília, especialment de temàtica valenciana. A l'entrevista que l'arquitecte concedeix al periodista A. Frontera en 1999, aquest el presenta com un "arquitecto-restaurador de profesión, investigador y coleccionista, por devoción" (14).

Del primer aspecte, es troba una clara mostra al treball que va realitzar a l'Ajuntament de València com a arquitecte municipal entre les dècades dels anys 1960 i 1990. La seua entrada a l'Ajuntament de València es produeix en els darrers anys de la Dictadura. Va desenvolupar, per tant, gran part de la seua trajectòria professional com a funcionari durant aquesta i la transició al període democràtic. Una època de grans canvis i transformacions. També a nivell urbanístic de la ciutat, amb l'arribada de nous models, principis moderns i altres formes d'entendre i actuar a l'entorn urbà. I, sobretot, de recuperació de patrimoni arquitectònic (15).

Concretament és en 1966 quan es presenta a la plaça d'arquitecte municipal, junt amb altres arquitectes tan reconeguts com ara Román Jiménez, primer director de l'ETSAV (1966-1984) (16). A un article de l'arquitecte Manuel Jesús Ramírez Blanco en 2004, aquest revela com va ser Jiménez qui va convèncer a Rieta a accedir a l'ajuntament. Ho va fer, segons indica l'autor, amb la motivació de fer-se càrrec, entre d'altres, del manteniment de la Llotja (17).

Respecte a aquesta intervenció, i en el mateix article, Ramírez Blanco, qui va ser director de les obres de rehabilitació de l'emblemàtic edifici gòtic a la dècada dels 2000, elogia el treball que va fer primerament Rieta dècades abans al monument. Per a ell, l'arquitecte portà endavant la seua intervenció "haciendo gala de su talante profesional, del respeto al patrimonio cultural y otras cualidades como el sentido de la deontología profesional, el compromiso y la ética". Ramírez Blanco el defineix al mateix com "una suerte de libro abierto, de maestro". També ho mostra en altres publicacions relacionades amb la restauració, com ara al llibre "Lonja de Valencia, lonja de la humanidad" (18) o

a l'article "Estudio, diagnosis, limpieza y consolidación de las torres del portal de Quart, Valencia" (19).

I és que Emilio Rieta va ocupar el càrrec de Cap de Restauració de Monuments Municipals. Conjunts arquitectònics destacats de la ciutat on intervé són les Torres de Quart, les Torres de Serrans o Palau de l'Almirall, entre d'altres. També la plaça de la Mare de Déu, actuació que va tindre com a resultat la major zona peatonal de la ciutat fins el moment (20).

(14) A. Frontera, "Emilio Rieta: recuerdos de un pasado no muy lejano," *Las Provincias*, 17 de juliol, 1999, 35-36.

(15) Una mostra d'aquest treball inicial a les administracions democràtiques es pot veure a: Ferran Agud i Vicent Garcés Ramón, *Libro de la ciudad: 1979-1982: cuatro años de gestión municipal democrática* (València: Ajuntament de València, 1983).

(16) Ajuntament de València, "Resolución del Ayuntamiento de Valencia por la que se transcribe relación de aspirantes admitidos a la oposición libre a plazas de Arquitecto de esta Corporación," aprobado el 12 de febrero de 1966, *Boletín Oficial del Estado*, 1 de marzo de 1966, no. 2472, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1966-5270>. - Consultar també: Raquel Márquez Guilabert, *La Escuela Técnica Superior de Arquitectura de Valencia* (València: Real Academia de Bellas Artes de San Carlos, 2005), 35.

(17) Ramírez, "¡Hasta siempre, don Emilio!", 35.

(18) Javier Benlloch Marco i Manuel Jesús Ramírez Blanco, *Lonja de Valencia, lonja de la humanidad* (València: Ajuntament de València, 2006).

(19) Javier Benlloch Marco, Manuel Jesús Ramírez Blanco i José Ferrandis Montesinos, "Estudio, Diagnosis, Limpieza y Consolidación de Las Torres Del Portal de Quart, Valencia," *Loggia, Arquitectura & Restauración*, núm. 22-23 (Desembre 2010): 78-91.

(20) Francisco Pérez Puche, "La plaza de la Virgen, reloj en mano", *Las Provincias*, 30 d'abril, 2023, 16-17.

Fig. 07 Fotografia de l'article: - Francisco Pérez Puche, "La Plaza de la Virgen," *Las Provincias*, 22 de març, 1972, 19. Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

Respecte a aquesta última, Emilio Rieta guardava al seu arxiu personal l'article que el periodista Francisco Pérez Puche va redactar el 1972, on parlava d'aquest projecte de l'arquitecte, junt amb l'enginyer Manuel Calduch (Fig. 06).

Aquest reconegut periodista, especialitzat en recreació històrica o patrimoni històric entre altres (21), ha citat en alguns dels seus articles i reportatges a Rieta fent referència a alguna de les seues intervencions o actuacions com a responsable municipal. En ells el presenta com un arquitecte "respetuoso con la historia y el patrimonio" (22), "ejemplo toda su vida de amor al patrimonio de los valencianos" (23) o amb valoracions com "el buen arquitecto Emilio Rieta" (24).

Una altra intervenció, destacada per la popularitat que ha tingut amb posterioritat, és la de la incorporació d'una tribuna a la façana de l'edifici de l'Ajuntament de València, per a desfilades i esdeveniments, que tindria com a resultat el balcó (25). Intervenció conjunta amb el seu company Román Jiménez, amb qui va fer, a més a més, moltes de les escultures que decoren l'espai públic de la ciutat, com ara l'estàtua del Palleter, Sorolla o el bust de Lluís Vives (26).

En paraules referides a Emilio Rieta de l'arquitecte Tito Llopis, "las horas de estudio que este valenciano (...) ha dedicado a su ciudad quedan plasmadas (...) no sólo en papel (...), monumentos, fuentes, plazas, museos y numerosos edificios emblemáticos de València conservan aún la huella de sus manos" (27).

L'altra gran passió de l'arquitecte, com s'ha indicat abans, seria el gust per la col·lecció de llibres, retalls de premsa, fotografies o qualsevol altre font testimonial que albergara testimoni i coneixement de la història, la cultura i el patrimoni valencià. En definitiva, era un bibliòfil. O, de nou en paraules de Tito Llopis, "un referente de la archivística valenciana" (28).

És aquesta la vessant de l'arquitecte que més interessa per a l'elaboració del present treball. D'ella és resultat la conformació de l'arxiu personal que es tractarà més endavant. A més a més de ser l'aspecte de la seua personalitat que ha permès disposar

a la societat d'un gran nombre de material que atresora fons de coneixements de l'evolució urbana de la ciutat de gran valor (i aplicació). D'aquesta faceta es troben innumerables mostres a la seua vida personal i professional.

Per una banda, cal fer referència, per mostrar l'abast del seu interès per la recuperació i la conservació del coneixement oblidat, a la seua tasca de localització i arxiu del material de l'Ajuntament de València. El fons Emilio Rieta que es conserva a l'Arxiu Històric Municipal de València (AHMV) (29) conté un gran nombre de documents, com ara plànols d'alineació, plans urbanístics o material administratiu de l'àmbit de l'urbanisme i els serveis públics que daten del segle XVIII, XIX i XX. De la publicació d'Alfredo Prieto Faus de 2018 "Quinientos planos de alineación de la ciudad de Valencia (1860-1909)" (30) es pot entendre que, seguint les recomanacions i directrius que des de principi de segle es van fer en matèria de conservació i arxiu de la documentació dels diferents serveis municipals, l'arquitecte va portar a terme aquest treball de localització i arxiu. Gràcies a açò han pogut desenvolupar-se posteriors investigacions i treballs acadèmics. De fet, a la tesi doctoral de José María Tomás Llavador "Geometrías de ciudad. El juego de los agentes urbanos. El caso de Valencia" de 2015 (31), l'autor escriu: "Al referirnos al urbanismo en la Valencia del siglo XIX, la colección del Ayuntamiento de Valencia es, sin duda, una de las más ricas y completas de España, la cual sigue aportando novedades y fondos poco o nada conocidos". Aquesta mateixa tesi pot valdre com exemple de la importància del fons Emilio Rieta de l'AHMV.

Fora de la seua responsabilitat com a funcionari, Emilio Rieta tenia un gran interès en estudiar, recopilar, col·leccionar i recuperar tota aquella documentació que aportara valor i coneixement. Així és com, al llarg dels anys, Rieta va anar recopilant un gran nombre de recursos materials, des de fotografies pròpies, il·lustracions i plànols a publicacions o reculls de premsa dels àmbits més diversos. Sempre atenent a la seua vocació d'interès pel patrimoni cultural, artístic i arquitectònic (32).

Aquesta característica era compartida pel seu pare, Joaquín Rieta, qui també era conegut com un referent en l'àmbit de l'arqui-

(21) Consell Valencià de Cultura, consultat el 29 de juliol, 2024, <https://cvc.gva.es/es/membre/francisco-perez-puche/>.

(22) Pérez, "La plaza de la Virgen, reloj en mano", 16-17.

(23) Francisco Pérez Puche, "Casi todo ha pasado alguna vez," *Las Provincias*, 15 de maig, 2002, 31.

(24) Francisco Pérez Puche, "El baile de las piedras," *Las Provincias*, 21 de febrer, 2021, 32.

(25) Javier Domínguez Rodrigo, "La plaza del Ayuntamiento (y III)," *Las Provincias*, 15 de març, 2009, 19.

Per a més informació sobre l'edifici de l'Ajuntament de València consultar:
- Lucía Grau Mestre, *Ayuntamiento de Valencia: antigua Casa de la Enseñanza, Iglesia de la Sangre y Capilla de Santa Rosa de Lima* (València: Ajuntament de València, 2000).

(26) Francisco Pérez Puche, "Detalles," *Las Provincias*, 23 d'octubre, 2016, 40.

(27) Llopis, "Espéranos, en chándal, pues esta vez sí iremos (para Emilio Rieta)," 34.

(28) *Ibidem*.

(29) Per accedir al web de l'AHMV: <https://www.valencia.es/-/infocidad-archivo-histórico-municipal-1>.

(30) Alfredo Faus Prieto, "Quinientos planos de alineación de la ciudad de Valencia (1860-1909)," *Cuadernos de geografía de la Universitat de València*, núm. 100 (Setembre 2018): 121-48, doi:10.7203/cguv.100.13041.

(31) José María Tomás Llavador, "Geometrías de ciudad. El juego de los agentes urbanos. El caso de Valencia," (Universitat Politècnica de València, 2016), 29.

(32) Frontera, "Emilio Rieta: recuerdos de un pasado no muy lejano," 35-36.

tectura, la cultura i el món acadèmic. Ell també va recopilar amb el pas del temps un gran fons documental. Especialment referent al seu arxiu professional, però també molta documentació bibliogràfica que Emilio Rieta va continuar completant. A més d'això, Rieta Síster va destacar pel seu compromís amb iniciatives que posaven en valor la cultura i el patrimoni valencià i per l'interès en la vida política. Va participar activament a la societat valencianista Lo Rat Penat, va ser president de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana (de què Emilio Rieta també en va ser membre), fou elegit regidor de l'Ajuntament de València i fins i tot acabaria formant part com acadèmic de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles (33).

Abans de continuar cal apuntar que, com s'ha indicat en l'anterior paràgraf i com és ben conegut donada l'àmplia bibliografia que descriu la figura de Rieta Síster, podria dir-se que Emilio Rieta va haver d'acostumar-se a viure sota la seua ombra (34). Aquesta hipòtesi (que no pretén restar valor a la trajectòria professional i personal de l'arquitecte) podria explicar l'escassetat de fonts que parlen d'ell, en comparació amb les que ho fan de

Joaquín Rieta o d'altres arquitectes coetanis. També podria ser l'explicació d'una personalitat que els seus coneguts i altres fonts descriuen de discret, humil, que fugia dels reconeixements o la notorietat. Manuel Jesús Ramírez Blanco el califica de "*hombre humilde que vivió y murió en silencio*". També afegeix que "*rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconodio prestigio para evitar la notoriedad*" (35). En relació a l'última afirmació, trobem que va eixir elegit acadèmic de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles, com el seu pare, títol de què no prengué possessió (36).

Tornant a la seua devoció investigadora i col·leccionista és de destacar que va adquirir, a títol personal, el plànol que Antonio Mancelli va fer de la ciutat de València i que data de 1608. Un document que va canviar l'estudi de l'evolució urbana de València al ser el plànol més antic de la ciutat del que es té notícia i que era desconegut fins al moment. Sobre el descobriment i el propi document es va fer ressò la premsa en diferents ocasions, entre altres el citat reportatge de A. Frontera de 1999 és un bon exemple (37).

(33) Consultar nota (9)

(34) Llopis, "Espéranos, en chándal, pues esta vez sí iremos (para Emilio Rieta)", 34.

(35) Ramírez, "¡Hasta siempre, don Emilio!", 35.

(36) Frontera, "Emilio Rieta: recuerdos de un pasado no muy lejano," 35-36.

(37) Ibídem.

Fig. 08 Emilio Rieta mostrant el plànol de València d'Antonio Mancelli de 1608 al seu arxiu. Fotografia que acompanya l'article de la cita (32). Font: Las Provincias.

També van destacar les notícies amb motiu de la seua compra per part de l'Ajuntament de València en 2002 (38). La seua importància es mostra en les múltiples citacions acadèmiques, publicacions i estudis que s'han fet del document, ampliant els coneixements sobre la matèria que fins el moment es tenia. Com per exemple en el llibre de Amando Llopis Alonso i Luis Perdigón Fernández "Cartografía histórica de la ciudad de Valencia (1608-1944)". En aquest últim es troba la referència al plànol de Mancelli en el propi títol, ja que el considera la primera mostra de cartografia històrica de la ciutat. (39).

Rieta sempre ha mostrat la seua disposició a col·laborar i compartir el seu arxiu personal amb "todo aquel que quiera saber" (40). Un exemple notable seria l'article escrit per Fernando Benito Doménech i publicat en 1992 a la revista *Ars Longa* (41). O també, el citat llibre de "Cartografía histórica de la ciudad de Valencia (1608-1944)", on se cita l'arxiu d'Emilio Rieta als agraïments (42).

Una altra mostra es troba en un fet anecdòtic que ve reflectit a diverses notícies, com ara la redactada per Francisco Pérez Puche en 2009 amb el titular "El San Dimas valenciano sigue exiliado en Italia" (43). En ella es conta el cas d'un quadre del segle XVII, atribuït a Pedro Orrente, robat el 1979 de Sant Miquel dels Reis i que va ser identificat l'any 2000 a Gènova. Durant la fase del procés judicial, en declaracions de Miguel Ángel Català Gorgues, director dels Museus Municipals d'aleshores i acadèmic de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles, "(...) Solo después pudimos disponer de fotos, gracias a que Emilio Rieta, arquitecto municipal, las había hecho de modo particular, para su magnífica colección".

Es pot considerar que Emilio Rieta era una persona meticulosa, tant a nivell professional com personal. Fet que mostra en la forma d'ordenar, arxivar i documentar el seu material personal com s'ha pogut apreciar en el present treball durant l'estudi de part del seu arxiu personal.

També es pot concloure que tenia un destacat interès per l'activitat i la divulgació cultural, en col·laboració amb destacades

figures del món de la cultura, l'art, l'arquitectura i la investigació. Aquest fet s'ha pogut apreciar durant l'estudi de la bibliografia que fa referència a l'arquitecte en repetides ocasions. En ella s'han trobat exemples de donacions o cessions temporals de material de l'arxiu personal que Rieta va fer per a diferents exposicions o treballs acadèmics. Un exemple són les fotografies que utilitza Juan-Luis Corbín Ferrer en llibres com "La calle del Mar: sus casas y sus hombres" o "Del Miguelete a Santa Catalina, plaza de la Reina y Barri d'Argenters" (44). També les fotografies i plànols que apareixen al llibre "La Ciutat de València, síntesi d'història i de geografia urbana" de Manuel Sanchis Guarner (45). O a treballs, tesis o publicacions ja citades anteriorment, especialment en les que participa Manuel Jesús Ramírez Blanco (46).

Per finalitzar en l'aproximació a la figura d'Emilio Rieta, no es pot deixar de fer menció a la preocupació que va mostrar al llarg de la seua trajectòria professional i personal per la cura, conservació i recuperació del patrimoni valencià. Advertint, des de la seua modesta posició, dels perills que corre. En declaracions del propi arquitecte es pot trobar aquest pensament: "(...) el que fuera durante más de dos décadas responsable en el Ayuntamiento de Valencia del patrimonio histórico-artístico, Emilio Rieta, hace hincapié en que "lo peor es la destrucción con visos culturales que se produce ahora; a base de cultivar su ego, algunos de mis colegas han hecho restauraciones que se han cargado los monumentos" (...) "No entiendo el desarraigo de parroquias que existen desde la conquista y se las llevan de su lugar original" lamenta Rieta." Aquestes declaracions les va fer a un reportatge especial, amb el títol de "Patrimonio desaparecido" (47).

Un últim exemple del seu activisme per la defensa del patrimoni s'observa a la campanya per preservar el conjunt arquitectònic de Sant Vicent de la Roqueta als anys 60-70. Una campanya que va protagonitzar amb altres figures de gran rellevància com són Manuel Sanchis Guarner o Vicent Andrés Estellés. Aquesta iniciativa va finalitzar amb la declaració com a monument històric-artístic en 1978. Daniel Benito Goerlich la recordava al seu article "El primer cristianismo en la ciudad: La figura de san Vicente Mártir" (48).

(38) Entre altres es poden trobar les següents:
- Rafael Ventura Melià, "El plano de Valencia de Mancelli se podrá ver junto al de Tosca," *Levante-EMV*, 10 de maig, 2002, 70.

- Carlos Aimeur, "Un plano de ida y vuelta," *Las Provincias*, 16 de maig, 2002, 16.

(39) Amando Llopis Alonso i Luís Alberto Perdigón Fernández, *Cartografía histórica de la ciudad de Valencia (1608-1944)*, 4a ed. (València: Universitat Politècnica de València, 2016).

(40) Frontera, "Emilio Rieta: recuerdos de un pasado no muy lejano," 35-36.

(41) Fernando Benito Doménech, "Un plano axonométrico de Valencia diseñado por Mancelli en 1608," *Ars Longa. Cuadernos de Arte*, núm. 3 (febrer 1992): 29-37, <https://doi.org/10.7203/arslonga.3.11615>.

(42) Llopis i Perdigón, *Cartografía histórica de la ciudad de Valencia (1608-1944)*.

(43) Francisco Pérez Puche, "El San Dimas valenciano sigue exiliado en Italia," *Las Provincias*, 5 de desembre, 2009, 20.

(44) Per al primer:
- Juan-Luis Corbín Ferrer, *La calle del Mar: sus casas y sus hombres*, 3a ed. (València: Federico Doménech, 1992).

Per al segon:
- Juan-Luis Corbín Ferrer, *Del Miguelete a Santa Catalina: plaza de la Reina y barri d'argenters* (València: Federico Doménech, 1998).

(45) Manuel Sanchis Guarner, *La ciudad de Valencia: síntesi d'història i de geografia urbana*, 4a-5a ed. (València: Ajuntament de València, 1983), 17-34.

(46) Consultar nota (18) i nota (19).

(47) Paco Simón, "Patrimonio desaparecido," *Levante-EMV*, 12 de febrer, 2000, 39-40.

(48) Daniel Benito Goerlich, "El primer cristianismo en la ciudad: La figura de san Vicente Mártir," en *Historia, geografía y arte de la ciudad de Valencia. Tomo 2, La ciudad de Valencia: geografía y arte*, ed. Jorge Hermosilla Pla (València: Universitat de València, 2009), 271-281.

02.2

L'arxiu personal d'Emilio Rieta

Amb l'objectiu de difondre les col·leccions i projectes de la Biblioteca Nacional d'Espanya (BNE), en Ràdio Nacional d'Espanya (RNE) es va posar en marxa l'emissió de la sèrie "Biblioteca Nacional, mucho más que libros", realitzada per Ángela Núñez, periodista cultural de RNE.

Es tracta d'un conjunt de reportatges d'un màxim de cinc minuts de duració en els quals els responsables de diferents departaments i serveis de la Biblioteca expliquen el treball que realitzen i descobreixen diferents facetes de la institució. La sèrie es porta emetent des de setembre de 2018 i els reportatges poden trobar-se en format de podcast en la pàgina web de RTVE (49).

Del 14 de febrer de 2020 és el reportatge amb el títol "Archivos Personales". En ell es dona una definició i descripció, amb molt de detall, del que són els arxius personals (50).

"Cada escritor, cada artista, cada uno de nosotros generamos nuestro fondo personal. Vamos sumando a lo largo de la vida un cúmulo de documentos que guardan retazos de nuestra historia", diu Ángela Núñez, conductora del reportatge. "Son materiales sumamente diversos. Pueden ser anotaciones tomadas al vuelo que darán lugar a una idea. Los cuadernos con el borrador de una novela. O la correspondencia".

A través de les declaracions que María José Rucio, responsable del servei de manuscrits incunables de la BNE, realitza durant el reportatge podem definir i determinar què és un arxiu personal.

Un arxiu personal és tota aquella documentació que genera un individu al llarg de la seua trajectòria vital i professional. El fet de denominar-ho així és perquè integra la faceta professional però, sobretot, la personal.

Com conclou la periodista, "el archivo personal siempre tendrá esa característica, ser el retrato fiel del personaje público, pero también su imagen privada, más íntima".

L'arxiu personal d'Emilio Rieta López, depositat en el CIA, és el punt de partida que marca el present treball. Aquest fons ma-

(49) Per accedir al web del programa "Biblioteca Nacional, Mucho más que libros" de RNE: <https://www.rtve.es/play/audios/biblioteca-nacional-mas-que-libros/> .

(50) Per accedir al programa: <https://www.rtve.es/play/audios/biblioteca-nacional-mas-que-libros/biblioteca-nacional-mas-libros-archivos-personales/5511017/> .

Fig. 09 Segell exlibris utilitzat per Emilio Rieta i conservat al conjunt de materials del seu arxiu personal.
Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

terial forma part d'una col·lecció més àmplia amb el nom de "Donació Rieta" o "Fons Rieta" (51).

La col·lecció, tal com és presentada pel CIA al seu web d'informació, "està formada per la digitalització dels plànols, memòries i croquis de Joaquín Rieta Síster, pertanyents als expedients de la seua obra donada per la família al CIA" (52).

Com s'ha comentat en l'apartat anterior, Emilio Rieta López va compartir amb el seu pare, Joaquín Rieta Síster, una especial vocació en la recopilació, recuperació i col·lecció de material de diversa tipologia, de temàtica arquitectònica, artística, cultural, històrica o patrimonial. Al llarg del temps, aquesta afició va desembocar en la constitució d'un autèntic fons de gran valor documental.

La donació d'aquest fons a la UPV va començar a finals de la dècada dels 2000 i principis de la següent, i s'ha anat completant en diverses fases. Per una banda, es disposa del conjunt documental que forma l'arxiu professional de Joaquín Rieta, amb el material que es presenta en la descripció de la col·lecció del CIA.

També s'inclou un gran nombre de recursos bibliogràfics, publicacions, revistes i llibres, els quals formaven part de la biblioteca familiar que van generar pare i fill al llarg del temps. Molts d'aquests llibres es troben en les prestatgeries de les diferents sales del CIA i són sovint consultats per l'estudiantat (també pel professorat i personal investigador) de l'ETSAV i la UPV.

La voluntat de la família Rieta de donar els fons materials a la Universitat ve promoguda pel desig de que aquest servira a qualsevol ciutadà i, especialment al món acadèmic per ser utilitzat en futurs estudis i investigacions. També en exposicions o altres manifestacions artístiques, culturals o de recuperació del patrimoni i la història valenciana. Així ho van fer, com s'ha esmentat abans, els arquitectes al llarg de la seua vida (53).

En aquest sentit, en 2019 i amb motiu del bicentenari de l'Ateneu Musical i d'Ensenyament Banda Primitiva de Lliria, es va presen-

(51) Per accedir al web de la Donació Rieta en Riunet: <https://riunet.upv.es/handle/10251/72038>.

(52) Per accedir al web del CIA: <https://www.upv.es/entidades/CIA/>.

(53) En l'apartat anterior se citen diferents autors i treballs on agraeixen fer ús del material dels fons i de la biblioteca i arxiu personal.

tar el documental "Una ilusión colectiva - El teatro de Joaquín Rieta", dirigit i produït per Tándem Comunicación i José Luis Gasent Blesa (54). En aquest es troben les intervencions de Carmen Jordá Such, Catedràtica del Departament de Composició Arquitectònica de l'ETSAV, i Maria Rieta Carbonell, filla d'Emilio Rieta. La participació d'ambdues en el documental s'explica en que l'edifici del Teatre de la Banda Primitiva de Lliria va ser projectat per Rieta Síster en 1951. En les seues declaracions posen en valor el material que va ser donat per la família Rieta a la universitat. Arxiu i biblioteca que va crear Joaquín Rieta i que el seu fill, Emilio Rieta, va continuar ampliant amb noves adquisicions i material propi i personal.

Tant la biblioteca familiar com l'arxiu professional de Rieta Síster formen la part del fons consolidada des del punt de vista de la catalogació i l'estudi per part dels professionals del CIA i es troba disponible per al seu estudi i consulta. O, com s'ha indicat, ha sigut utilitzada en treballs d'investigació, acadèmics o audiovisuals.

En paraules de la catedràtica Carmen Jordá Such en el citat documental sobre el teatre de Joaquín Rieta de la Banda Primitiva de Lliria "tenemos que estar muy agradecidos, los arquitectos que estamos vinculados a la ETSAV, por la donación del legado de Rieta a lo que es el CIA. Me parece que es importante por dos motivos: una por la generosidad de la familia, pero luego la idoneidad y pertinencia. Está formando a futuros arquitectos. Entonces tener estos fondos aquí garantiza el que sean analizados, sean estudiados y sean valorados de otra manera que si estuvieran depositados en cualquier otra institución".

Tanmateix, en els darrers anys, la col·lecció s'ha continuat completant per part de la família amb material de l'arxiu personal d'Emilio Rieta López, punt de partida del present treball.

Aquest es troba depositat a les instal·lacions del CIA, amb la finalitat de ser estudiat i completament catalogat per a la seua digitalització i la seua difusió en obert a través del repositori de la UPV, Riunet. Inclou una diversitat de materials, ja que constituïa un arxiu personal, en què l'arquitecte incloïa materials que tro-

(54) José Luis Gasent Blesa i Tándem Comunicación, "Documental: Una ilusión colectiva - El teatro de Joaquín Rieta," YouTube, 2 de setembre, 2021, video, <https://www.youtube.com/watch?v=wBvI56kE4Ww>. <https://www.youtube.com/watch?v=wBvI56kE4Ww>.

bava interessants. Es poden trobar revistes, reculls de premsa, anotacions pròpies, fotografies de l'arquitecte o altres autors, postals o altres diversos suports documentals.

Durant la seua vida, i fins els últims anys, Emilio Rieta va mantenir viu i va continuar ampliant el seu arxiu. Com s'arplega al reportatge, citat en l'apartat anterior, de A. Frontera de 1999 "Recortando, clasificando y archivando aquellos artículos que son de su interés". "A ella (l'hemeroteca) acuden numerosos investigadores "que quieren saber de Valencia", porque como

aseguraba Rieta "aquí puedes encontrar todo lo que quieras saber sobre las tres provincias" (...) "El gusto por la información y la investigación es el que ha llevado al arquitecto Rieta a reunir esta fuente de conocimientos que pone a disposición de "todo aquel que quiera saber"" (55).

Tot i la seua diversitat, el ben cert és que el seu conjunt guarda un testimoni únic i inèdit de l'evolució de la ciutat de València durant els anys d'Emilio Rieta López, especialment els anys de la seua trajectòria personal i professional.

(55) Frontera, "Emilio Rieta: recuerdos de un pasado no muy lejano," 35-36.

Fig. 10 Fotografia del carrer de la Pau anterior a 1970. Les línies de tramvia desapareixen a la ciutat en 1970. Per a més informació sobre la desaparició del tramvia consultar:
- María José Carchano, "Tranvía, el renacimiento del transporte urbano por raíles," *Las Provincias*, 21 de març, 2015, <https://www.lasprovincias.es/economia/empresas/201503/21/tranvia-renacimiento-transporte-urbano-20150321002545-v.html>.
Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

02.3 La fotografia en l'arxiu personal

Els arqueòlegs Javier Martí i Pepa Pascual, citats en anteriors capítols del treball, analitzen diferents aspectes del paisatge històric urbà a l'article que a mode de reflexió forma part de la tercera edició de les jornades sobre Història de la ciutat organitzada pel CTAV, la UPV i la UV. Un d'ells se centra en les fonts per a l'estudi del paisatge històric urbà (56).

A més de l'arqueologia, la documentació arxivística, la cartografia, les guies de monuments, reculls de viatgers o la premsa, destaquen la fotografia. La varietat de fonts també té relació a l'època històrica en què són emprades.

"La percepción de la ciudad es, como el resto de percepciones, un fenómeno cultural y, por ello, la representación de esta experiencia cognoscitiva está siempre ligada a los valores que la cultura dominante establece como primordiales en cada momento de su propia historia" (57).

És, de fet, la fotografia un dels recursos materials que més destaca dels analitzats a l'arxiu personal d'Emilio Rieta. També es troben altres formats gràfics com, per exemple, les postals o les il·lustracions. O, fins i tot, certes anotacions o esbossos que poden arribar a definir-se com a documentació visual.

Tanmateix, vist el número de fotografies que componen l'arxiu i atenent al caràcter més personal i de valor inèdit que aporten aquest tipus de document, és la tipologia en què se centra el treball. Tant en la part de documentació del material, com en l'ús del mateix per a generar nous recursos que posen en valor l'arxiu i ajuden a mostrar la ciutat de València a través de la mirada d'Emilio Rieta.

Les fotografies estudiades són, en gran part, d'autoria pròpia de l'arquitecte. Cosa que ve a corroborar, en certa forma, la meticulositat i el rigor que caracteritzen la seua personalitat i el seu treball, com s'ha definit en l'apartat 02.1. Es pot suposar que Rieta realitzava, per voluntat pròpia i de forma personal, aquestes fotografies als carrers de València i als conjunts arquitectònics particulars (en molts casos, tant de l'exterior com de l'interior) per dues raons.

La primera, perquè amb la recopilació d'aquesta documentació gràfica obtindria un fons de consulta fidedigne de l'estat arquitectònic i urbà de la ciutat, dels seus edificis i dels espais públics. Fons que seria de gran utilitat a la seua tasca municipal, bé fora per a les intervencions promogudes pel consistori com per a la informació de llicències urbanístiques que pogueren afectar a l'entorn patrimonial o als propis edificis.

La segona seria una vocació més personal i propera a la seua afició per la documentació, posada en valor i protecció del patrimoni comú. Moltes d'aquestes fotografies bé podrien ser les que anys més tard han consultat altres professionals, investigadors i estudiosos a casa de Rieta i que han utilitzat als seus treballs com s'ha vist en l'anterior apartat.

Per altra banda, cal destacar la importància de la fotografia en l'estudi de l'arquitectura, de la història i del patrimoni. La fotografia és una ferramenta que ens aporta una informació visual, en un moment temporal concret, d'enorme valor per la gran quantitat de detall que recull i l'exactitud amb què ho fa. A més a més, són moltes les aplicacions que es poden trobar en l'àmbit de la investigació i la divulgació acadèmica.

Un exemple d'açò últim és la interessant tècnica de la refotografia, consistent en comparar una fotografia antiga amb una altra actual, la qual s'ha realitzat des del mateix punt de vista i perseguint la concordança exacta amb l'original. El resultat permet fer un estudi i anàlisi, a través de la comparació visual de les dues i el coneixement del seu context, de l'evolució i transformacions que ha patit l'entorn. Aquesta tècnica té els seus fonaments als treballs del fotògraf nord-americà Mark Klett, qui va fer un projecte als anys 80 del segle XX de refotografiar els paisatges de l'oest dels Estats Units a partir de fotografies del segle XIX.

La revista editada per la Unione Italiana per il Disegno (UID), Disegno, va publicar en el seu número 4 de l'any 2019 un article d'investigació respecte a la tècnica de la refotografia. Els autors de l'article, Martín Benlloch Moya, Pedro Manuel Cabezos Bernal i Juan José Cisneros Vivó, destaquen la capacitat de "despertar el interés del espectador, que puede analizar por sí

(56) Martí i Pascual, "Los archivos del paisaje histórico. Una herramienta al servicio de la historia urbana," 31-53.

(57) Llopis i Perdigón, *Cartografía histórica de la ciudad de Valencia (1608-1944)*, 12.

mismo y de manera evidente esta evolución, lo que ayuda también a recuperar la memoria histórica de lugares que ya han desaparecido o han sufrido una profunda transformación” (58).

Fora la que fora la intencionalitat original de l'arquitecte en la realització i recopilació d'aquestes fotografies, el resultat és l'obtenció d'un fons de documentació gràfica i visual de l'estat de l'entorn urbà i arquitectònic en un moment concret de la història. Que, amb posteritat, serveix en aquest treball per a recuperar la ciutat que va contemplar Emilio Rieta des de la seua mirada personal.

(58) Martín Benlloch Moya, Pedro Manuel Cabezos Bernal i Juan Cisneros Vivó, "Análisis diacrónico de algunos espacios urbanos de Valencia mediante el uso de la refotografía," *Di-
sègno*, núm. 4 (Juny 2019): 39-48, <https://doi.org/10.26375/diseño.4.2019.14> .

Fig. 11 Exemple de muntatge gràfic utilitzant la tècnica de la refotografia. Mostra l'evolució de l'entorn urbà de la plaça de l'Almoïna entre 1870 i 2018. Font: Benlloch, Cabezos i Cisneros, "Análisis diacrónico de algunos espacios urbanos de Valencia mediante el uso de la refotografía," 44.

03

L'entorn urbà

03.1

El Centre Històric, segons Simó i Jordá

El Centre Històric de la ciutat de València s'identifica, en l'actualitat, amb el districte administratiu de Ciutat Vella. És en aquest districte on es troben els barris més antics de la ciutat (sense considerar els nuclis poblacionals propers a aquest centre i que al llarg dels segles han anat integrant-se en la ciutat, formant part de la mateixa entitat administrativa a dia de hui). Aquests són La Seu, La Xerea, El Mercat, El Carme, Velluters (o El Pilar) i Sant Francesc.

El districte engloba el casc antic de la ciutat, des del traçat originari de la seua fundació fins els conjunts acotats en cada període històric per les muralles romana, islàmica i cristiana, respectivament. Aquesta última s'assimila amb el traçat que en l'actualitat realitza la primera ronda de circumval·lació de la ciutat, formada pels carrers de Colom, de Xàtiva, de Guillem de Castro i la vora dreta del riu.

Fig. 12 *Nobilis Ac Regia Civitas Valente in Hispania*, Plànol de València de 1608 per Antonio Manceli. És el primer plànol conegut de la ciutat de València. En ell es representa la ciutat al començament del segle XVII, amb la trama medieval consolidada. La ciutat s'emmarca en el recinte emmurallat cristià. És aquesta la delimitació de l'actual districte de Ciutat Vella. Per a més informació sobre el plànol consultar:
- Llopis i Perdigón, *Cartografía histórica de la ciudad de Valencia (1608-1944)*, 70-71.
Font: *Cartografía histórica de la ciudad de Valencia (1608-1944)*.

Es tracta d'un entramat urbà que ha evolucionat des de la seua formació al segle II a.C. fins l'actualitat. La seua imatge i morfologia és el resultat de la superposició de diferents cultures, èpoques, corrents arquitectònics i voluntats econòmiques i socials de la ciutat.

Dins d'aquest entorn urbà i, com s'ha exposat anteriorment, el present treball delimita la documentació del material de l'arxiu personal d'Emilio Rieta a les fotografies referenciades a l'entorn urbà del carrer de la Pau (façana nord), la plaça de la Reina i la plaça de la Mare de Déu. Espais urbans que es troben, concretament, als barris de La Seu i La Xerea. És per això que, en primera instància, cal definir la delimitació urbana i geogràfica d'aquest entorn, així com situar-se en la història i evolució dels barris des de la vessant urbana i arquitectònica.

Una primera font destacada per a definir l'àrea dels barris són les disposicions oficials de l'Ajuntament de València. Un exemple es troba a la documentació que conformen els Plans Especials de Protecció de Ciutat Vella (59).

També diferents treballs professionals i acadèmics, com ara el de Trinidad Simó Terol i Carme Jordá Such publicat en 1983 amb el títol "Valencia Centro Histórico. Guía Urbana y de Arquitectura". Aquesta publicació, autodefinida com a guia de València, repassa la història, l'evolució i fa una descripció detallada dels cinc barris del Centre Històric (60).

Les autores, amb la col·laboració d'altres professionals, fan un treball metòdic que engloba els conjunts i entorns arquitectònics, tant individuals com col·lectius, tant públics com privats, dels cinc barris del Centre Històric. És un llibre de referència i una font de coneixement destacada per a l'estudi de l'evolució urbana i arquitectònica de la ciutat per les rigoroses descripcions, explicacions i reflexions, acompanyades d'imatges i fotografies.

La informació és presentada per barris. La delimitació proposada per a cada un d'ells, amb criteris objectius i acadèmics, ha servit per delimitar de forma concreta l'entorn urbà a què es

fa referència en parlar dels barris de La Seu i La Xerea. Malgrat utilitzar la divisió i denominació emprada pel consistori en aquell moment (dècada de 1980), es permet la llicència d'incloure o excloure algun carrer, plaça o conjunt arquitectònic amb la finalitat d'aportar coherència a les característiques comunes que els defineixen. Car no sempre la delimitació administrativa definida en un moment històric ha coincidit amb la unitat tipològica i les característiques arquitectòniques i urbanístiques.

Per altra banda, la publicació busca atraure l'interès del lector apropant la descripció i l'estudi de l'espai urbà i els elements arquitectònics més destacats, proposant una sèrie de recorreguts per l'entramat de places i carrers de cada barri. Una forma més visual i didàctica d'apropar el coneixement de la ciutat, convertint el lector en un espectador. La documentació de les fotografies de l'arxiu personal de Rieta porta a una reinterpretació d'aquest plantejament, a través d'un recorregut visual pels barris de La Seu i La Xerea, des del carrer de la Pau fins a la plaça de la Mare de Déu.

A més a més, per la data de realització del treball, correspon amb una visió de la ciutat coetània a l'activitat personal de l'arquitecte. Més pròxima, per tant, a la València que Rieta mostra a les fotografies del seu arxiu personal. També, un dels objectius del treball, definit a la introducció, és el de "reivindicar la arquitectura, el patrimonio construido y el urbanismo. Reivindicar la ciudad (...) por medio del conocimiento". Al mateix temps es mostren les seues apreciacions personals, aportant una visió crítica al desenvolupament urbà de la ciutat durant el segle XX. Les Preocupacions que giren al voltant de la recuperació i manteniment del patrimoni, com ho fa Rieta al llarg de la seua trajectòria professional i personal.

En definitiva, la determinació de les raons anteriors, junt amb les coincidències temporals i d'interessos personals entre els dos, fan considerar oportú establir aquest paral·lelisme entre l'obra de Trinidad Simó i la proposta de mostrar el contingut de l'arxiu de Rieta a través de les fotografies del carrer de la Pau (façana nord), de la plaça de la Reina i de la plaça de la Mare de Déu, representant un recorregut visual als barris de La Seu i La Xerea.

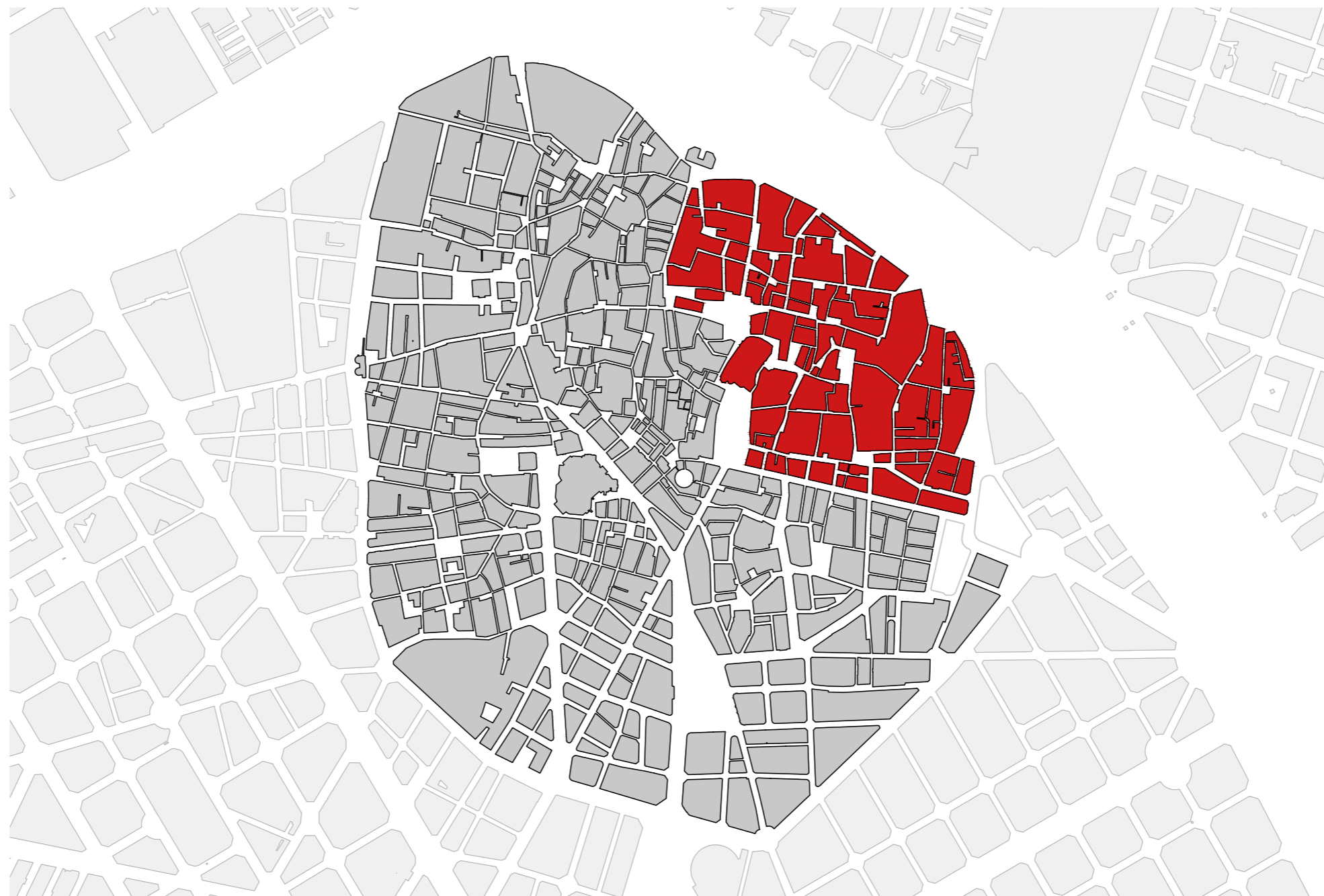
(59) Per accedir al web de l'Ajuntament de València amb la informació relativa al Pla Especial de Protecció de Ciutat Vella: <https://www.valencia.es/cas/urbanismo/inicio/-/content/portada-con-columna-de-apoyo?uid=11962197>.

(60) Simó i Jordá, *Valencia centro histórico: guía urbana y de arquitectura*.

03.2 Els barris de La Seu i La Xerea

En parlar dels barris de La Seu i La Xerea, l'entorn urbà on es troben els conjunts sobre què tracta el present treball, Simó i Jordá estableixen els límits del conjunt dels barris amb la següent descripció: "dos antiguas vías, calle Serranos y calle de la Paz;

la orilla del río que abraza y limita en un perímetro superior a su mitad, desde el puente de Serranos y la Pasarela; y un pequeño flanco, límite de las históricas plazas de Manises, de la Virgen y de Zaragoza (61), incluyéndose estas en el interior" (62).

50

51

Fig. 13 Plànol de la delimitació dels barris de La Seu i La Xerea segons la proposta de Trinidad Simó i Carme Jordá. En roig els barris de La Seu i La Xerea i en gris fosc la resta de barris del Centre Històric.

Font: Elaboració pròpia.

(61) La plaça de Saragossa es correspon amb la plaça de la Reina en l'actualitat.

(62) Simó i Jordá, *Valencia centro histórico*, 28.

Actualment, els barris de La Seu i La Xerea es troben administrativament separats segons les disposicions de l'Ajuntament de València, però no sempre ha sigut així. Durant diferents períodes de la història han arribat a ser considerats un únic barri, com ara en l'època en què Trinidad Simó i Carme Jordá publiquen el seu treball. No sols en l'àmbit administratiu, també des del món acadèmic els barris han sigut sovint estudiats de manera conjunta. Aquesta ambigüitat és posada en evidència per la pròpia autora. Les semblances i diferències que uneixen o separen els barris segons el criteri elegit s'entenen al descobrir la seua història i evolució, morfologia i relació amb l'entorn immediat (63).

La València romana: Valentia. Origen del barri de La Seu

En primera instància, el dos barris parteixen d'una diferència clara, el seu origen. Si bé la precursora del barri de La Seu és la ciutat romana de Valentia, La Xerea naix com a raval d'extramurs de la ciutat àrab (64).

La València romana, es funda l'any 139 a.C a l'illa formada, aleshores, pel riu Túria pròxima a la seua desembocadura. El lloc elegit aprofita el propi riu com a font de subministrament, mitjà de transport o element defensiu. Al mateix temps, el turó format per l'illa és garantia de protecció front a les crescudes del riu, pròpies del clima mediterrani. És, a més, una zona caracteritzada per l'abundància d'aiguamolls, enclavada a una planura travessada per la calçada de la via Augusta i rodejada per les principals ciutats de Sagunt, Lliria o Dénia (65).

"Iunius Brutus Cos. in Hispania, is qui sub Viriatho militaverant, agros et oppidum dedit, quos vocatum est Valentia" (66).

De la morfologia urbana de la jove ciutat es tenen poques cereses. Encara que en els darrers anys, com s'indica en publicacions més actuals (67) i gràcies als descobriments arqueològics, comencen a verificar-se alguns aspectes. Com ara el traçat de la muralla romana o la presència d'un circ que suposa un període de certa prosperitat (68).

(63) Simó i Jordá, *Valencia centro histórico*, 20.

(64) *Ibidem*, 20-28.

(65) Sanchis, *La ciutat de València*, 17-34.

(66) Cita de Titus Livi recollida a: Sanchis, *La ciutat de València*, 22.

(67) Llopis i Perdigón, *Cartografía histórica de la ciudad de Valencia (1608-1944)*, 23.

(68) Francisco Taberner Pastor i Cristina Alcalde Blanquer, *Guía de arquitectura de Valencia*, 2a ed. (València: Colegio Territorial de Arquitectos de Valencia, 2010), 8.

En qualsevol cas, l'estructura originària de València és reflex del prototip de ciutat romana de nova planta. Una disposició ortogonal, amb carrers perpendiculars seguint la tradició hipodàmica grega (69).

Dues vies principals, el *cardo* i el *decumanus*, ordenen la trama urbana. El primer constitueix el traçat nord-sud, aproximadament els actuals carrers de Navellós i del Micalet. El segon, est-oest, correspon amb els carrers de Cavallers i de l'Almudí (70).

Al centre, on conflueixen les anteriors artèries, es troba el fòrum. Ací es concentren les funcions cíviques, administratives, religioses i econòmiques, així com els principals edificis, com ara la basílica, el capitolí o temples. Algunes d'aquestes funcions continuen en aquest punt fins l'actualitat, al cos del barri de La Seu. Els edificis que les alberguen han sigut adaptats o modificats en cada època històrica (71).

Amb el desmantellament de l'Imperi Romà i l'arribada dels pobles germànics i, posteriorment, àrabs la ciutat viu períodes convulsos i diverses destruccions. Malgrat això la ciutat, no experimenta gaire variacions respecte a la seua estructura i morfologia. Així mateix, guanya importància en l'àmbit religiós i administratiu, sent la referència del seu àmbit territorial (72).

La València àrab: Balàsiya. Origen del barri de La Xerea

Amb l'arribada del domini àrab al segle VIII el model de ciutat canvia. Apareix una urbs amb carrers estrets i irregulars, sovint sense eixida (atzucacs). No hi ha una idea ni voluntat de conformar un espai públic (73). És la ciutat musulmana, la morfologia de la qual, en paraules de Torres Balbàs, "imitava les ramificacions de les venes del cos humà" (74).

El recinte s'amplia fins ocupar la pràctica totalitat de l'illa fluvial originària. Les muralles romanes són substituïdes al segle XI, seguint ara la línia de l'antic braç del riu. El centre cívic, la medina, ocupa el lloc de l'antiga ciutat romana. Ahí es troben,

(69) Sanchis, *La ciutat de València*, 64.

(70) Simó i Jordá, *Valencia centro histórico*, 23-24.

(71) Albert Ribera Lacomba i José Luis Jiménez Salvador, "La arquitectura y las transformaciones urbanas del centro de Valencia durante los primeros mil años de la ciudad," en *Historia de la ciudad. Vol. 3, Arquitectura y transformación urbana de la ciudad de Valencia*, ed. Mar Alonso Monterde, Málek Murad Mateu i Francisco Taberner (València: Colegio Oficial de Arquitectos de la Comunidad Valenciana, 2000), 18.

(72) *Ibidem*, 24.

(73) Taberner i Alcalde, *Guía de arquitectura de Valencia*, 8.

(74) Cita de Torres Balbàs recollida a: Sanchis, *La ciutat de València*, 66.

de nou, els edificis principals, com ara l'alcàsser o la mesquita major. L'espai de l'actual plaça de la Mare de Déu continua sent el centre, on arriben els carrers principals que parteixen de les cinc portes del recinte emmurallat àrab (75).

La trama clàssica unitària, però, deixa pas a una organització sectorial, avançant els futurs barris històrics de la ciutat. També apareixen nuclis intramurs, com la Jueria, i populosos ravals extramurs que creixen ràpidament (76).

Un d'aquest ravals, ubicat a l'est de la ciutat entre la muralla i el riu i en direcció a la costa, és el que, junt amb l'espai ocupat per la Jueria, forma en l'actualitat el barri de La Xerea. Nom que adopta de la porta de la muralla àrab al voltant de la qual creix. La conformació del barri pels dos nuclis és encara distingible, corresponent el raval àrab amb la zona coneguda com Sant Bult, i la Jueria amb la Universitat, el Patriarca i el carrer de La Pau (77).

La València cristiana. Consolidació de la trama medieval

L'any 1238 la ciutat passa a l'òrbita cristiana, i esdevé la capital del nou regne que Jaume I incorpora a la Corona d'Aragó. La ciutat, sobretot inicialment, conserva majoritàriament les seues característiques urbanes musulmanes (78).

La població àrab queda instal·lada a la Moreria, barri del Carme, mentre que la jueva conserva la Jueria de la ciutat àrab al barri de La Xerea. La tipologia dels habitatges s'adapta a l'estil de vida dels nous ocupants aragonesos i, sobretot, catalans. La ciutat s'ordena ara entorn les juntes parroquials, i arreu apareixen esglésies i convents (79).

Serà aquesta una nova semblança entre els barris de La Seu i La Xerea ja que concentren el major número d'edificis religiosos. També de conjunts palatins i cases senyorials. El caràcter nuclear de La Seu atrau a la classe dirigent, destacant el carrer de Cavallers. La Xerea, per la seua connexió amb l'anterior però al

mateix temps per la distància amb el bullici del centre, també en recull, encara que en menor mesura, especialment al carrer de la Mar (80).

Malgrat perdre en favor del Mercat la funció comercial el barri de La Seu preserva les funcions cíviques, administratives i religioses. Continua sent el centre de la ciutat a l'època cristiana. Els edificis preexistents són adaptats o substituïts, com ara per la Catedral (la qual dona el nom al barri). També se'n construeixen nous, com la Casa de la Ciutat, per acollir les necessitats del nou poder dirigent (81).

El perímetre emmurallat necessita ser ampliat al segle XIV, obligat per l'augment de la població. El nou recinte permet englobar intramurs els antics ravals, com ara La Xerea. L'espai intramurs resultant permet el creixement de la ciutat pràcticament fins el segle XIX. Les noves portes i vies principals alteren la trama urbana àrab. Fet que se suma a una nova política urbana que busca prioritzar i millorar l'espai públic amb l'alineament de carrers, la reducció de voladissos i l'eliminació d'atzucacs (82).

Tot açò produeix gradualment la consolidació de la trama urbana medieval que és llegible encara en l'actualitat. De fet aquesta no és alterada de forma notable pràcticament fins les grans transformacions dels segles XIX-XX. "Conserva Valencia, y conservará siempre, su traza de ciudad antigua, sin ordenado plan edificada" afirma Teodoro Llorente en tractar els canvis de la ciutat a la seua època (83).

Els efectes de l'ampliació del recinte emmurallat, les noves vies principals i els resultats de les noves polítiques urbanístiques marquen les característiques morfològiques dels barris. Aquest fet produeix un increment de les semblances entre els dos. Destaca el paper de les portes de la nova muralla i els ponts que es van construir en la seua estructuració interna, mostrant la influència de la posició dels barris respecte la ciutat i el riu en la seua configuració (84).

Pel que fa a la funcionalitat dels barris, en tant que el barri de La Seu es troba definit des del seu origen i al llarg de les diferents

(80) Simó i Jordá, *Valencia centro histórico*, 25-26.

(81) *Ibidem*, 24-25.
Per a més informació sobre la Casa de la Ciutat consultar:
- Amadeo Serra Desfilis, "El fasto del palacio inacabado. La Casa de la Ciudad de Valencia en los siglos XIV y XV," en *Historia de la ciudad. Vol. 3, Arquitectura y transformación urbana de la ciudad de Valencia*, ed. Mar Alonso Monterde, Málek Murad Mateu i Francisco Taberner (València: Colegio Oficial de Arquitectos de la Comunidad Valenciana, 2000), 73-99.

(82) Llopis i Perdigón, *Cartografía histórica de la ciudad de Valencia (1608-1944)*, 27-30.

(83) Teodoro Llorente Olivares, *Valencia: Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia. Tomo II*, (València: Albatros, 1980), 395.

(84) Simó i Jordá, *Valencia centro histórico*, 20-25.

(75) Sanchis, *La ciutat de València*, 45-67.

(76) *Ibidem*, 67.

(77) Simó i Jordá, *Valencia centro histórico*, 25.

(78) Sanchis, *La ciutat de València*, 75-91.
Per a més informació sobre la conquesta cristiana consultar:
- Antoni Ferrando Francés, *Llibre del repartiment de València* (València: Vicent García, 1979).
Jaime I, *La conquesta de València: llibre dels fets* (Alzira: Fundació Bromera per al Foment de la Lectura, 2007).

(79) Llopis i Perdigón, *Cartografía histórica de la ciudad de Valencia (1608-1944)*, 27-28.

èpoques per la seua funció i centralitat, La Xerea manca d'una funció pròpia i concreta que ajude a catalogar aquest barri. L'ambigüitat d'aquest el fa ser flexible al llarg del temps, adaptant-se als canvis que es succeeixen. En l'època cristina, però, l'obertura de la Porta del Reial, que connecta la ciutat amb el

desaparegut Palau Reial li dona caràcter cerimonial al barri, com a pas obligat fins al centre de la ciutat. La Porta de La Mar, que fa la connexió del centre amb el litoral, té un caràcter defensiu i propicia el naixement del carrer de la Mar, que és exemple dels nous plantejaments urbanístics (85).

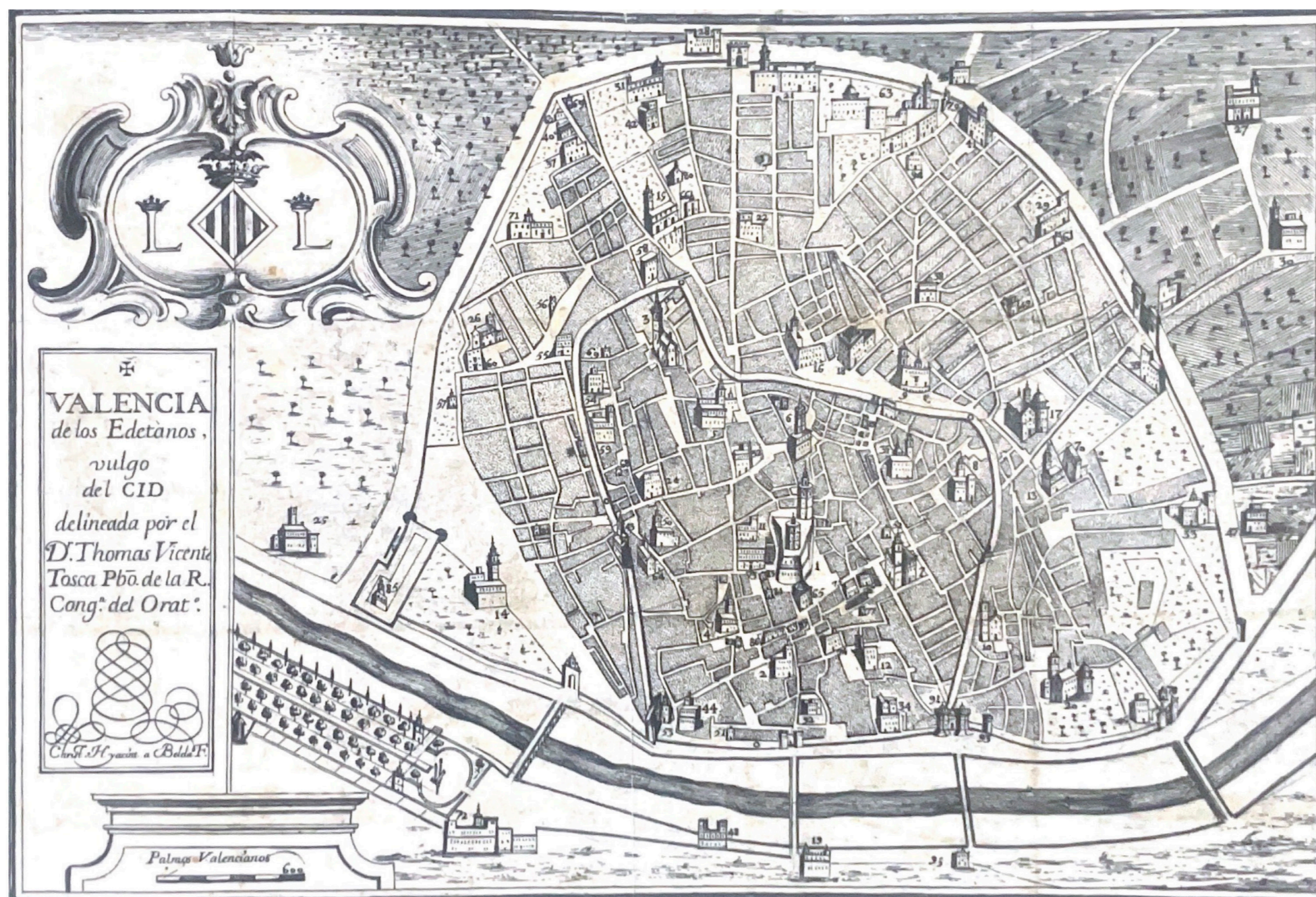

Fig. 14 Representació de les muralles islàmiques (s. XI) i cristianes (s. XIV) i els recintes que engloben, segons Pasqual Esclapés que apareix a: - Albert Ribera Lacomba, "les intervencions arqueològiques al barri de La Universitat," en *La Universitat i el seu entorn urbà*, ed. Vicenç M. Roselló Verger (València: Universitat de València, 2001), 49. Font: *La Universitat i el seu entorn urbà*.

(85) *Ibidem*, 25-26.

La València conventual. Del s. XIV al XVII

Als segles immediatament posteriors a la conquesta, la ciutat de València viu un temps d'esplendor. Creixement econòmic i demogràfic, abundant producció cultural i literària o increment de la seua influència internacional són alguns exemples. Tot açò es tradueix en la proliferació d'una arquitectura gòtica que arriba al present en monuments tan reconeguts com les torres de Serrans, de Quart o la Llotja. Al barri de La Seu destaquen les intervencions a la Catedral, com la porta dels Apòstols, el cimbori o la torre del Micalet. Al barri de La Xerea, la zona ocupada per la Jueria es converteix en la Universitat, després de l'expulsió dels jueus en 1492 (86).

Es consolida als dos barris la construcció de palaus, edificis civils i religiosos, els quals van incorporant els principis de l'art renaixentista italià. Una mostra d'açò és l'anomenada "Obra Nova" de la Catedral. També ho són la reconstrucció de la Casa de la Ciutat (que va patir un incendi a l'any 1585), el Palau de la Generalitat o el Col·legi del Corpus Christi (conegut com el Patriarca) edificat junt a la Universitat sobre les restes, també, de la Jueria. Destaca la importància com a eix comercial del carrer de la Mar al barri de La Xerea, per la seua connexió amb el puixant nucli del Grau (87).

La destacada proliferació d'esglésies, convents i campanars atribueix a la ciutat l'adjectiu de "conventual". Les noves edificacions ocupen l'espai d'edificacions d'altres religions, espais buits o, simplement, s'introdueixen a la trama urbana formant grans illes. Dominen tant la superfície intramurs com l'alçat urbà amb les seues torres com es pot apreciar a diverses representacions de la ciutat, com la d'Anton van den Wijngaerde en 1563 o el plànol d'Antonio Manceli de 1608 (88).

L'arquitectura religiosa és un clar exponent de la introducció de les diferents corrents artístiques, com el renaixement o el barroc. D'aquest últim és la torre de Santa Catalina. El zenit d'aquesta es troba amb la construcció de la Basílica de la Mare de Déu dels Desemparats. Edificada junt a la Catedral, culmina el conjunt religiós de la plaça a la qual atorga el seu nom en substitució de la clàssica plaça de la Seu (89).

Amb relació a l'estructura urbana, s'observa una ciutat de contrastos. Amb una alta densitat però que conserva espais lliures i cultivables intramurs. Amb una trama compacta i irregular, però ampliada amb major racionalitat. Carrers curts i estrets però amb destacades vies, com el carrer de Sant Vicent, de la Mar o de Cavallers-Quart, vinculades a la muralla cristiana i les seues portes. Tot açò rodejada d'un entorn de sòl productiu agrícola esguitat per xicotets nuclis de poblacions i alqueries (90).

(86) Sanchis, *La ciutat de València*, 115-246.

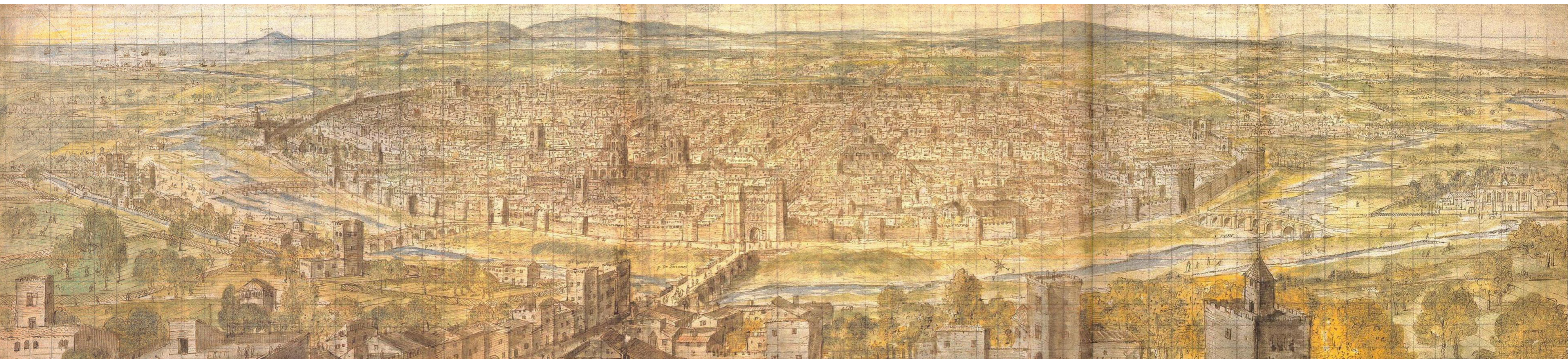
(87) *Ibidem*, 249-294.

Fig. 15 Vista de València en 1563 d'Anton van den Wyn-gaerde.
Font: www.urbanity.es.

(88) Llopis i Perdigón, *Cartografía histórica de la ciudad de Valencia (1608-1944)*, 30-32.

(89) Sanchis, *La ciutat de València*, 319-320.

(90) Llopis i Perdigón, *Cartografía histórica de la ciudad de Valencia (1608-1944)*, 32-35.

La València il·lustrada. El s.XVIII

Amb l'arribada de la dinastia borbònica i la Il·lustració, porta un esperit innovador, modificant-ho tot, fins i tot aspectes urbans. Si durant els segles anteriors la ciutat no s'havia preocupat en el seu propi embelliment, apareix ara un dels primers passeig públic, l'Albereda. També es constitueix la Reial Acadèmia de Sant Carles, la qual influirà en els canons arquitectònics de la ciutat (91).

La fisonomia del barri de La Xerea es veu notablement afectada en aquesta època. La posició del barri entre les portes del Reial i de la Mar, que donen pas al Palau Reial i a l'actualitzat camí al Grau, és clau per al reforçament del conjunt defensiu. D'ací es coneix la zona que l'alberga com la Ciutadella. També s'incorporen destacats edificis com ara Capitanía General, la Duana o el convent del Temple (92).

Aquesta transformació urbana dota al barri d'unes funcions concretes que l'allunyen de la indefinició dels temps anteriors. Encara que la seua fugacitat no ha permet la seua consolidació. Destaca un caràcter militar, comercial i religiós. Tot açò propicia una major concentració de la noblesa i la burgesia al barri, acompanyada de l'edificació de nous palaus i cases senyoriales a cavall entre el barroc tardà i al neoclassicisme. Les noves edificacions i funcions porten aparellada una nova forma d'entendre el conjunt urbà, on destaca el monument i la seua visió en perspectiva (93).

També pren importància la preocupació per la higiene. S'eliminen els cementeris d'intramurs i s'obté la possibilitat de guanyar espai públic en places, carrers o nous edificis. L'ampliació del carrer del Micalet i la construcció de la casa Vestuari són una mostra al barri de La Seu. L'origen de la plaça de Sant Francesc, on es troba l'actual plaça de l'Ajuntament, és un altre exemple (94).

L'ocupació napoleònica, malgrat suposar la pèrdua de diferents convents o el Palau Reial, porta la millora de l'espai urbà amb la consolidació de les idees il·lustrades. L'obertura i l'enjardina-

ment de places són un exemple, on destaquen la plaça de la Duana i el jardí del Plantío (95).

Repecte a açò últim cal destacar que fins el moment la ciutat no disposava d'espais públics com parcs i passejos. "Els valencians se sentien orgullosos de la Glorieta, l'únic parc públic de que disposaven" (96).

Les transformacions urbanes. Els s.XIX i s.XX

Per al conjunt de la ciutat, la gran transformació urbana es produeix amb l'enderrocament de les muralles en 1865. A partir d'aquest moment la ciutat comença el seu creixement de forma ordenada amb diferents plans d'eixample (97).

A l'interior de la ciutat emmurallada la desamortització fa desaparèixer un gran número de convents. L'espai obtingut és ocupat per edificis residencials, militars, institucions civils i, en menor mesura, per a la millora de l'espai urbà. Les transformacions més importants venen, però, de diferents plans de reforma interior. Es succeeixen diverses propostes que no arriben a executar-se, com ara la de Luis Ferreres Soler o la de Federico Aymamí. Ambdues amb la pretensió d'obrir grans vies sobre la trama urbana existent, seguint el model d'Hausman a París. Altres propostes són dutes a terme en part, com la Javier Goerlich de què és resultat la Plaça de l'Ajuntament i l'avinguda de l'Oest (98).

Les transformacions urbanes al barri de La Seu venen de la mà de dues grans places, que són ampliades i intervingudes amb un afany de pretesa monumentalitat. Són les actuals places de la Mare de Déu i de la Reina que, des del punt de vista estructural, apareixen com dos grans buits en una trama irregular que ha perdurat des de l'època medieval sense grans pretensions (99).

La plaça de la Mare de Déu volgué convertir-se durant la dictadura en un lloc monumental religiós. Si bé són molts els edificis singulars, la idea anterior es contraposa a la línia seguida fins aleshores de no buscar un urbanisme monumental (100).

(91) Llorente, *Valencia: Sus monumentos y artes. Tomo II*, 396-403.

(92) Simó i Jordá, *Valencia centro histórico*, 27.

Capitanía General ha variat la seua seu, sent en l'actualitat l'antic convent de Sant Domènec. Els edificis de la Duana i el convent del Temple són actualment el Palau de Justícia i la seu de la Delegació del Govern, respectivament.

(93) *Ibidem*, 25-27.

(94) Llopis i Perdigón, *Cartografía histórica de la ciudad de Valencia (1608-1944)*, 36.

Per a més informació sobre la Casa Vestuari consultar:
- Miquel Àngel Català Gorgues, Felipe María Garín Ortiz de Taranco, Violeta Montoliu Soler y Asunción Alejos Morán, *Catálogo monumental de la Ciudad de Valencia* (València: Caja de Ahorros de Valencia, 1983), 52-53.

(95) Llopis i Perdigón, *Cartografía histórica de la ciudad de Valencia (1608-1944)*, 39.

La plaça de la Duana i el jardí del Plantío són predecessors als jardins del Parterre i al passeig de l'Albereda, respectivament.

(96) Sanchis, *La ciudad de Valencia*, 431.

(97) Taberner i Alcalde, *Guía de arquitectura de Valencia*, 11.

(98) *Ibidem*.

(99) Simó i Jordá, *Valencia centro histórico*, 20-21.

(100) *Ibidem*, 21.

La plaça de la Reina es converteix, amb les últimes intervencions del franquisme en un *"desolado vacío, como tierra de nadie; o de la circulación rodada, en todo caso"* (101).

Pel que respecta als habitatges, la majoria que es conserven tenen el seu origen als segles XVIII i XIX, encara que el seu aspecte es modifica als segles següents. Les tradicionals cases senyoriales es fusionen en el conjunt de forma discreta. També ocorre amb els edificis religiosos, incidint en la nul·la voluntat d'un urbanisme monumental (102).

Amb la pèrdua de la Casa de la Ciutat, La Seu perd al segle XX del poder polític i administratiu, en favor del barri de Sant Francesc, mantenint el centre en l'aspecte religiós i cerimonial. Tanmateix, amb la recuperació de l'autogovern i la instal·lació de les seus del govern autonòmic i del parlament valencià, el barri recupera en part aquest caràcter administratiu.

En contraposició, al barri de La Xerea les transformacions urbanes venen de la mà dels carres de la Mar i, especialment, del de la Pau. El primer, regularitzat en el s. XVIII, atrau les primeres en-

titats bancàries. La creació i evolució del segon, lligat a la plaça de la Reina, marca la imatge i context del barri. També destaca el conjunt format a la plaça de Tetuan, on continuen albergant-se edificis administratius, militars i religiosos importants (103).

L'enderrocament de les muralles permet unificar una sèrie d'espais verds, com la Glorieta i el Parterre, amb els bul·levards de la nova circumval·lació (104).

La trama del barri està formada per grans illes que ocupen l'espai d'antics palaus, esglésies i convents i que s'integren en la trama irregular medieval. L'edificació senyorial i burgesa característica del segle XIX domina el barri, per sobre dels antics edificis i dels moderns que s'obren pas (105).

En ambdós barris la irregularitat de la trama històrica dels barris resulta en una imatge d'aparent homogeneïtat i uniformitat que transmet serenitat i quietud. Però que a la vegada contrasta amb la sorpresa d'edificacions singulars o espais inesperats (106).

La València d'Emilio Rieta. Les dècades de 1970 - 1980

La successió dels episodis històrics anteriorment descrits, així com les intervencions urbanes que comporten, tenen com a resultat la imatge dels barris que Emilio Rieta va procurar capturar a la seua tasca arxivística a través de la fotografia. També la descrita a l'obra de Trinidad Simó i Carme Jordá de 1983.

Cal destacar que les dècades posteriors han suposat canvis importants en la imatge d'aquest entorn urbà i, especialment, a les zones a les que es circumscriu el present treball, és a dir, carrer de la Pau (façana nord), plaça de la Reina i plaça de la Mare de Déu. Tanmateix no és la finalitat d'aquest arribar al present, si no a l'època en què l'arquitecte i les autores van deixar constància de la realitat urbana del moment.

(101) *Ibíd.*, 23.

(102) *Ibíd.*, 21-22.

Fig. 16 Plànol de noves línies per a la reforma de l'interior de València (1929), Javier Goerlich Lleó.
Font: Cartografia històrica de la ciudad de Valencia (1608-1944).

(103) *Ibíd.*, 25-28.

(104) Sanchis, *La ciutat de València*, 319-320.
Per a més informació sobre els jardins de la Glorieta i el Parterre consultar:
- Català, Garín, Montoliu y Alejos, *Catálogo monumental de la Ciudad de Valencia*, 105-109.

(105) Simó i Jordá, *Valencia centro histórico*, 26.

(106) *Ibíd.*, 22.

04

El carrer de la Pau

04.1 Context històric

La primera referència al carrer de la Pau és en 1465, sota la denominació carrer dels Caputxers. En aquell moment no és més que un atzucac, un carrer sense eixida. Un element molt comú en la morfologia urbana tradicional dels barris de La Seu i La Xerea de València. Un carrer de molt poca longitud, entre 100 i 150 metres que parteix de la plaça de Santa Caterina, i acaba aproximadament a l'actual carrer de Lluís Vives (107).

Amb el pas del temps varia el seu nom. Carrer dels Caplleuats des de 1537 i carrer del Forn de la Ceca des de 1681. Conserva aquesta última denominació fins a la desaparició del forn en 1862 (108). La raó del nom ve donada pel fet de trobar-se allí la Casa Reial de la Ceca, el lloc on s'encunyen les monedes. Una funció de gran repercussió i prestigi, per la qual cosa no és d'estranyar que done nom a diferents establiments com ara un forn (109).

En aquell mateix any es planteja la voluntat de prolongar el carrer. Aquesta intenció respon a l'objectiu, aplicat durant la segona meitat del segle XIX a la majoria de grans ciutats occidentals, de procurar carrers i vies que descongestionen els seus interiors. La prolongació és possible en 1868 quan són enderrocats els convents de Santa Tecla i San Cristòfol. L'actuació fa que el carrer de la Revolució, com passa a denominar-se atenent als esdeveniments de l'època, arribe fins el carreró del Paradís (110).

És a la fi de la Tercera Guerra Carlina, i per aquest motiu, quan rep el nom de carrer de la Pau. Amb ell es coneix fins a l'actualitat. A excepció del període entre 1899 i 1923, quan s'anomena carrer de Peris i Valero (111), en honor a l'alcalde de la ciutat durant el bienni progressista (112).

Una altra possibilitat, apunta Josep Vicent Boira, és que prenga el nom de la Pau d'una antiga plaça que menciona Orellana a finals del segle XVIII anomenada Mare de Déu de la Pau, ubicada a la porta de Santa Caterina (113).

La seua prolongació definitiva es produeix, finalment, a principis del segle XX, després de l'expropiació i enderroc dels habitatges del carreró del Paradís. D'aquesta forma, el carrer de la Pau

uneix el jardí vuitcentista de la Glorieta amb la plaça de Santa Caterina en un traçat recte que aconsegueix una curada perspectiva amb el campanar barroc (114).

Tomàs Llorens destaca l'estètica del carrer quan diu "aquest carrer constitueix un dels exemples més sorprenents i equilibrats que coneixem de l'urbanisme, amb un fort accent del gust de l'època, que és perceptible avui perfectament en tota la zona, i és el fonament, als nostres dies, de la seua gran qualitat ambiental, capaç de resistir l'agressivitat de les noves construccions" (115).

Tanmateix, els objectius perseguits en l'actuació de l'obertura i prolongació del carrer, com passa les reformes interiors de la resta de ciutats, provoquen polèmica, controversia i una clara repercussió social i urbanística. Amb voluntat *haussmiana*, des de la primera proposta de 1868 presentada pels arquitectes Sorní i Mercader, l'objectiu és tindre una via principal de comunicació (i alternativa al carrer de la Mar) que unisca el Mercat amb el Port (116).

En no aconseguir completament aquest objectiu (el carrer mai és prolongat més enllà de la plaça de la Reina i la Glorieta), alguns autors, com l'anteriorment mencionat Josep Vicent Boira, conclou que es tracta d'un "carrer frustrat". Posa en dubte, en la mateixa línia, que la perspectiva resultant entre Santa Caterina i la Glorieta siga intencionada, definint-la com "un accident" (117).

D'altra banda, la gestió de l'aprovació de l'actuació es converteix en un procés llarg i amb molts entrebancs. Sobretot pels problemes a l'hora de la seua tramitació i de l'execució de les necessàries expropiacions. Amb tot, el carrer no acaba finalment la seua urbanització fins la primera dècada de 1900. En tot aquest període, en què es desestima i es recupera en diferents moments el projecte, se succeeixen les propostes de diferents arquitectes, com ara José Quinzá (1879) o Ferreres i Arnau (1883) (118).

Respecte a la seua imatge, el carrer és el resultat d'una successió de diferents arquitectures a les façanes. En un itinerari des de la plaça fins als jardins apareixen edificis de tendència eclèctica i historicista, arquitectura premodernista i academicista, i, final-

(107) Català, Garín, Montoliu y Alejos, *Catálogo monumental de la Ciudad de Valencia*, 118-119.

(108) *Ibidem*.

(109) Juan-Luis Corbín Ferrer, *Origen e historia de las calles del centro histórico de Valencia*. Vol. 2 (València: Federico Doménech, 2001), 587.

Per a més informació sobre la Casa Reial de la Ceca consultar:
- Daniel Muñoz, "El origen de la ceca o real casa de moneda," *Las Provincias*, 4 de juliol, 2017, <https://www.lasprovincias.es/fiestas-tradiciones/201507/05/origen-ceca-reial-casa-20150704233640-v.html>.

(110) Català, Garín, Montoliu y Alejos, *Catálogo monumental de la Ciudad de Valencia*, 118-119

(111) *Ibidem*.

(112) Josep Vicent Boira Maiques, "El carrer de la Pau," en *La Universitat i el seu entorn urbà*, ed. Vicenç M. Roselló Verger (València: Universitat de València, 2001), 149.

(113) *Ibidem*, 150.

(114) Català, Garín, Montoliu y Alejos, *Catálogo monumental de la Ciudad de Valencia*, 118-119.

(115) Sanchis, *La ciudad de València*, 522.

(116) Francisco Taberner Pastor, "Trazado y apertura de a calle de la Paz: del Sventramento a la protección patrimonial," en *Historia de la ciudad*. Vol. 3, *Arquitectura y transformación urbana de la ciudad de Valencia*, ed. Mar Alonso Monterde, Málek Murad Mateu i Francisco Taberner (València: Colegio Oficial de Arquitectos de la Comunidad Valenciana, 2000), 183-202.

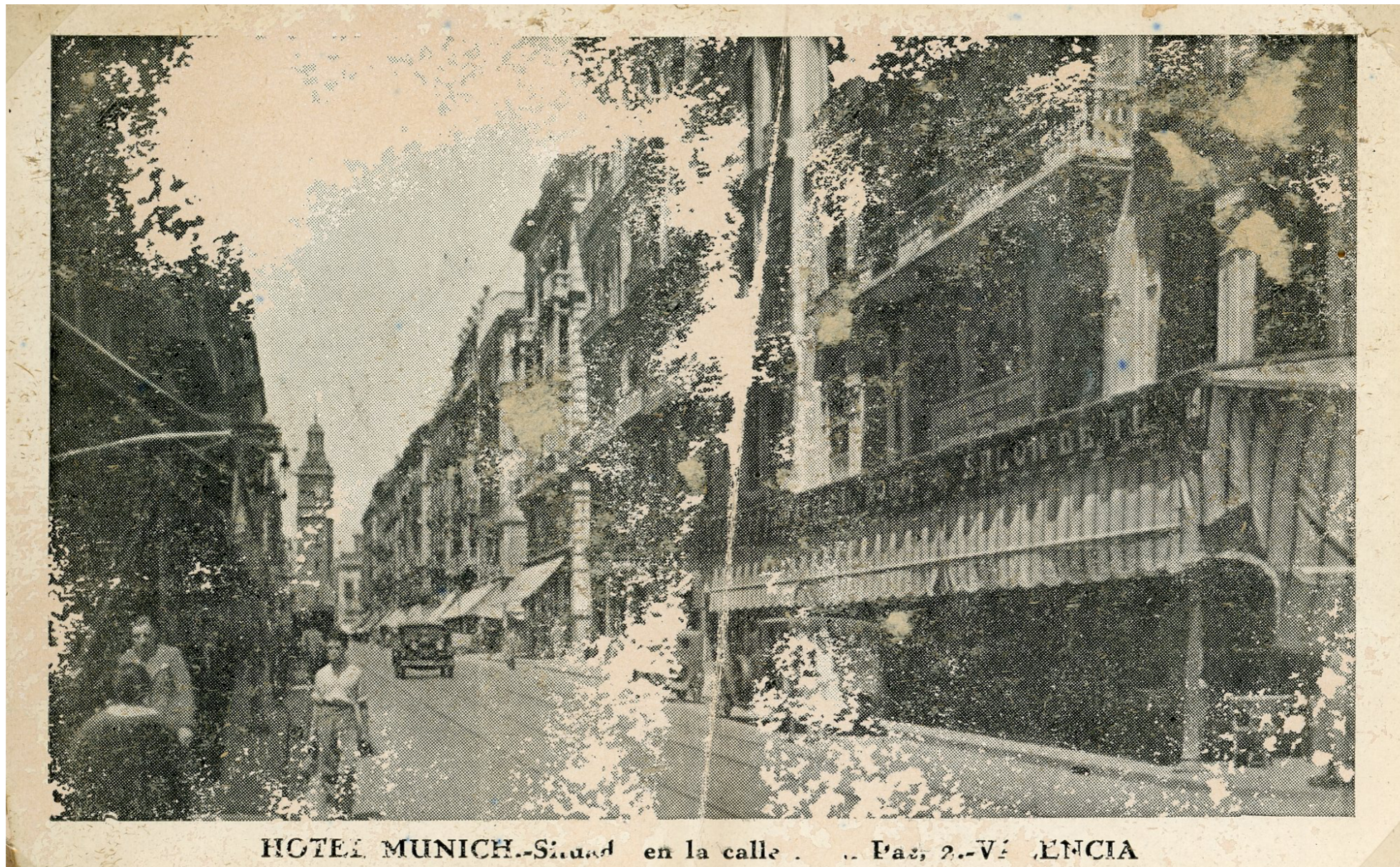
(117) Boira, "El carrer de la Pau," 147.

(118) Taberner, "Trazado y apertura de a calle de la Paz," 183-202.

ment, edificis amb clara influència de l'“art-nouveau” i l'arquitectura francesa “Beaux Arts” (119).

Tot i això, no es perd el conjunt unitari. Tot el carrer de la Pau forma una unitat on cada element presenta un valor i singularitat. Fet que accentua l'elitisme (120). El resultat és considerat com un enclavament urbà amb una destacada i singular qualitat ambiental (121).

La prolongació i obertura del carrer de la Pau va suposar durant tot el seu procés, a més d'un canvi en la morfologia urbana de la ciutat, una sèrie de conseqüències en el context social, econòmic i cultural. El carrer de la Pau va adquirint el caràcter de via comercial de cert luxe que, fins el moment, era propi del carrer de la Mar. “Fue la calle de la Paz, en especial hacia finales de la primera mitad del siglo XX, lugar preferido de una buena parte de la sociedad valenciana” (122).

(119) Català, Garín, Montoliu y Alejos, *Catálogo monumental de la Ciudad de Valencia*, 118-119.

Per a més informació sobre l'arquitectura dels edificis del carrer de la Pau consultar, entre altres:

- María Jesús Teixidor de Otto, “La calle de la Paz (Valencia),” *Cuadernos de Geografía de La Universitat de València*, núm. 8 (1971): 83-108, <https://doi.org/10.7203/CGUV.15216>.

- Daniel Benito Goerlich, *La arquitectura del eclecticismo en Valencia: vertientes de la arquitectura valenciana entre 1875 y 1925*, 2a ed. València: Ajuntament de València, 1992.

(120) Simó i Jordá, *Valencia centro histórico*, 364.

(121) Taberner i Alcalde, *Guía de arquitectura de Valencia*, 99.

(122) Corbín, *Origen e historia de las calles del centro histórico de Valencia*. Vol. 2, 588-589.

Fig. 17 Postal del carrer de la Pau. Es pot apreciar la succeció de baixos comercials i el trànsit de persones i vehicles. Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

Junt amb la reforma interior del carrer de Sant Vicent la concepció de centre urbà de la ciutat va passar de la plaça de la Mare de Déu a la plaça de la Reina, punt on començaven ambdós carrers, considerats els millors de la ciutat (123). Pretensió que és buscada en algunes de les propostes presentades durant tot el procés. Com ara la del regidor Tomás Falcó, qui en 1878, sobre la base de Sorní i Mercader, planteja la creació d'un "centre comú o plaça representativa" des d'on planificar una sèrie de vies urbanes que connecten la ciutat (124).

Precisament, aquestes pretensions que busquen consolidar luxe i prestigi, així com la falta d'una unitat d'actuació global per a la ciutat són criticades des del principi per veïns i veïnes de la zona. També per l'arquitecte municipal Blanco i Cano, qui en un informe en 1869 afirma que sols es busca "embellecer una parte de la población". I per l'Academia de San Fernando de Madrid, la qual en 1887 posa en dubte que es treballa en una idea d'utilitat pública per al conjunt de la ciutat, destacant que sols es beneficien "zonas limitadas, y en ocasiones a intereses determinados" (125).

Malgrat la situació crítica de les finances de l'Estat i del municipi, i les dificultats del procés, les obres per a l'execució dels carrers compten a l'època d'un gran empeny per fer-se possible. En contraposició a la paralització d'altres obres urbanístiques, el carrer Sant Vicent i el carrer de la Pau continuen executant-se (126).

El carrer de la Pau arriba a albergar comerços de certa distinció i prestigi, com, per exemple, llibreries, joieries, papereries, tendes d'art, de música, de roba o cafeteries. També va acollir la seu de tres casinos i clubs socials com ara la *Real Sociedad de Tiro al Pichón*, la *Sociedad Valenciana de Agricultura* o la Casa de Catalunya (127).

"Al abrirse completamente la calle, su importancia se acrecentó considerablemente: se construyeron nuevos y suntuosos edificios, se generó una importante actividad comercial, y se convirtió en una vía de denso tráfico, con doble vía de tranvías, y con las aceras invadidas por las mesas de los cafés" (128).

(123) Sanchis, *La ciutat de València*, 523.

(124) Taberner, "Trazado y apertura de a calle de la Paz," 183-202.

(125) *Ibidem*.

(126) Sanchis, *La ciutat de València*, 565.

(127) Corbín, *Origen e historia de las calles del centro histórico de Valencia*. Vol. 2, 589.

(128) Taberner, "Trazado y apertura de a calle de la Paz," 183-202.

Per a més informació sobre els usos comercials i socials consultar:
- Teixidor, "La calle de la Paz (Valencia)," 99-101.

El destí dels habitatges es pensa, en general, per a lloguer. Encara que les plantes principals solen reservar-se per als propietaris, majoritàriament, burgesos. Això explica la significació d'aquestes plantes en façana i, fins i tot que existisca un vestíbul per accedir a aquesta i un altre per a la resta. Els baixos i entre-sols, destinats al comerç, tenen un paper destacat. Per això, en molts casos, l'accés al vestíbul es troben descentrats, per aprofitar major espai útil (129).

El conjunt dels edificis s'executa amb un singular detall i disseny. Els cantons són aixamfranats tenint en compte la perspectiva visual i la representativitat amb que es vol caracteritzar l'edifici (130).

Les propostes de prolongació del carrer, buscant el seu objectiu inicial d'arribar fins el Mercat, es reiteren durant la primera part del segle XX. Autors d'algunes són els arquitectes Luis Ferreres (1890-1900), José Camaña (1900), Federico Aymamí (1907) o Javier Goerlich (1929). En el cas de Camaña i Goerlich, la prolongació arriba fins les torres de Quart (131).

Des del pla general de 1946, el carrer es troba inclòs al "recinto antiguo histórico artístico". En 1977 s'aprova el "Plan especial de ordenación de la calle de la Paz", amb voluntat de preservar l'arquitectura individual i el conjunt urbà. L'última actuació sobre el carrer en aquest sentit és la de l'aplicació dels Plans Especials de Protecció de Ciutat Vella, aprovats en 1984, i les actualitzacions posteriors (132).

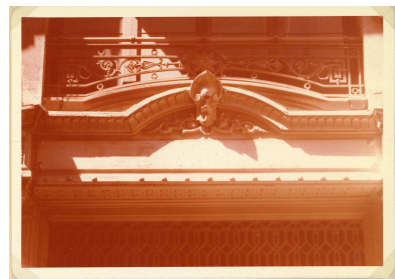
(129) Simó i Jordá, *Valencia centro histórico*, 364.

(130) *Ibidem*.

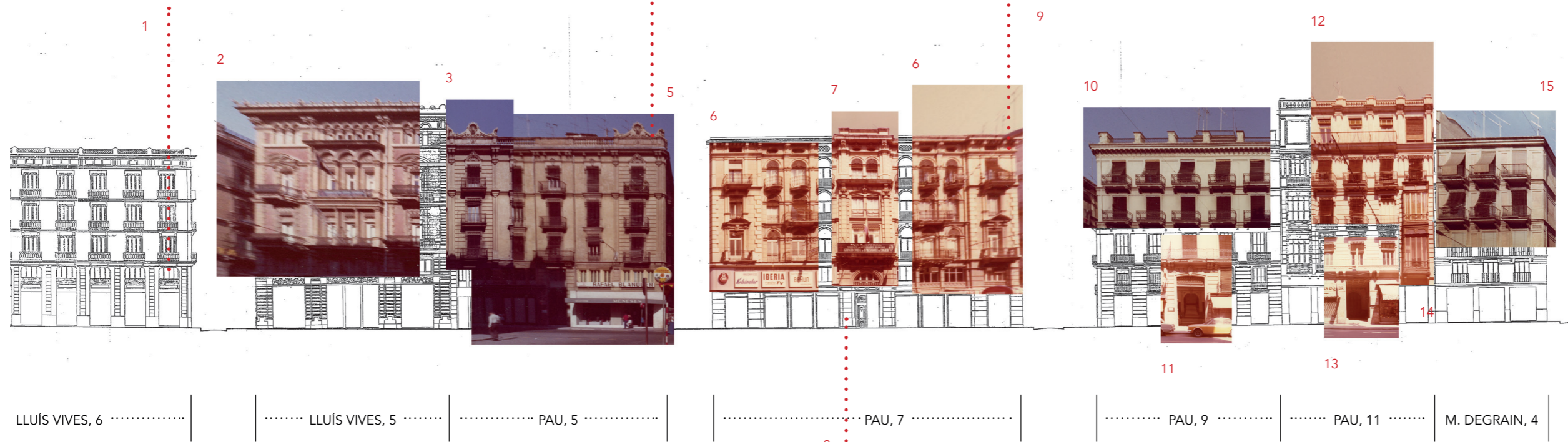
(131) Taberner, "Trazado y apertura de a calle de la Paz," 183-202.

(132) *Ibidem*.

04.2 Recorregut visual

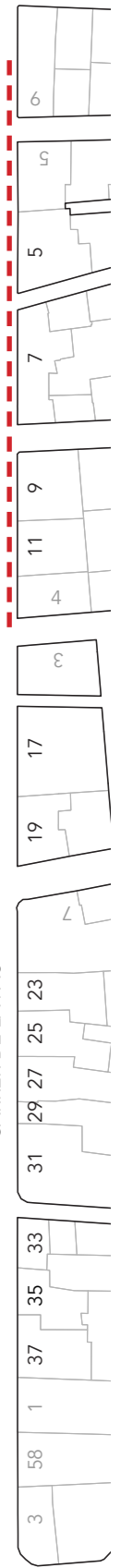
72

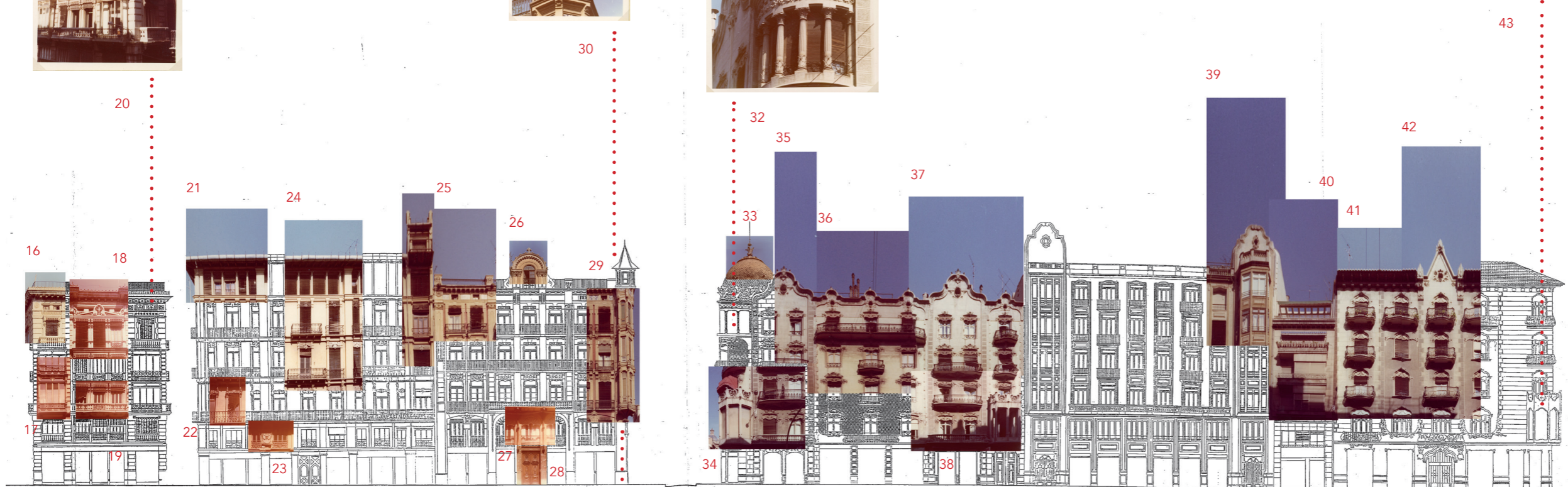
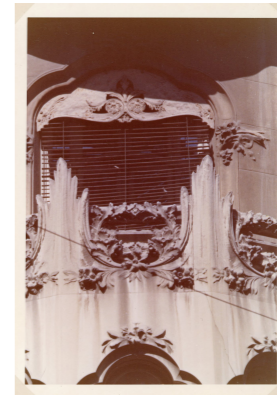
PLAÇA DE LA REINA

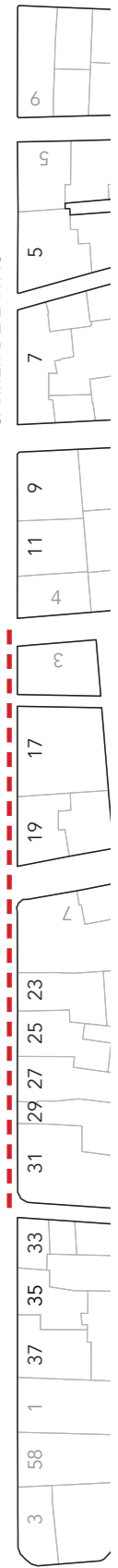
CARRER DE LA PAU

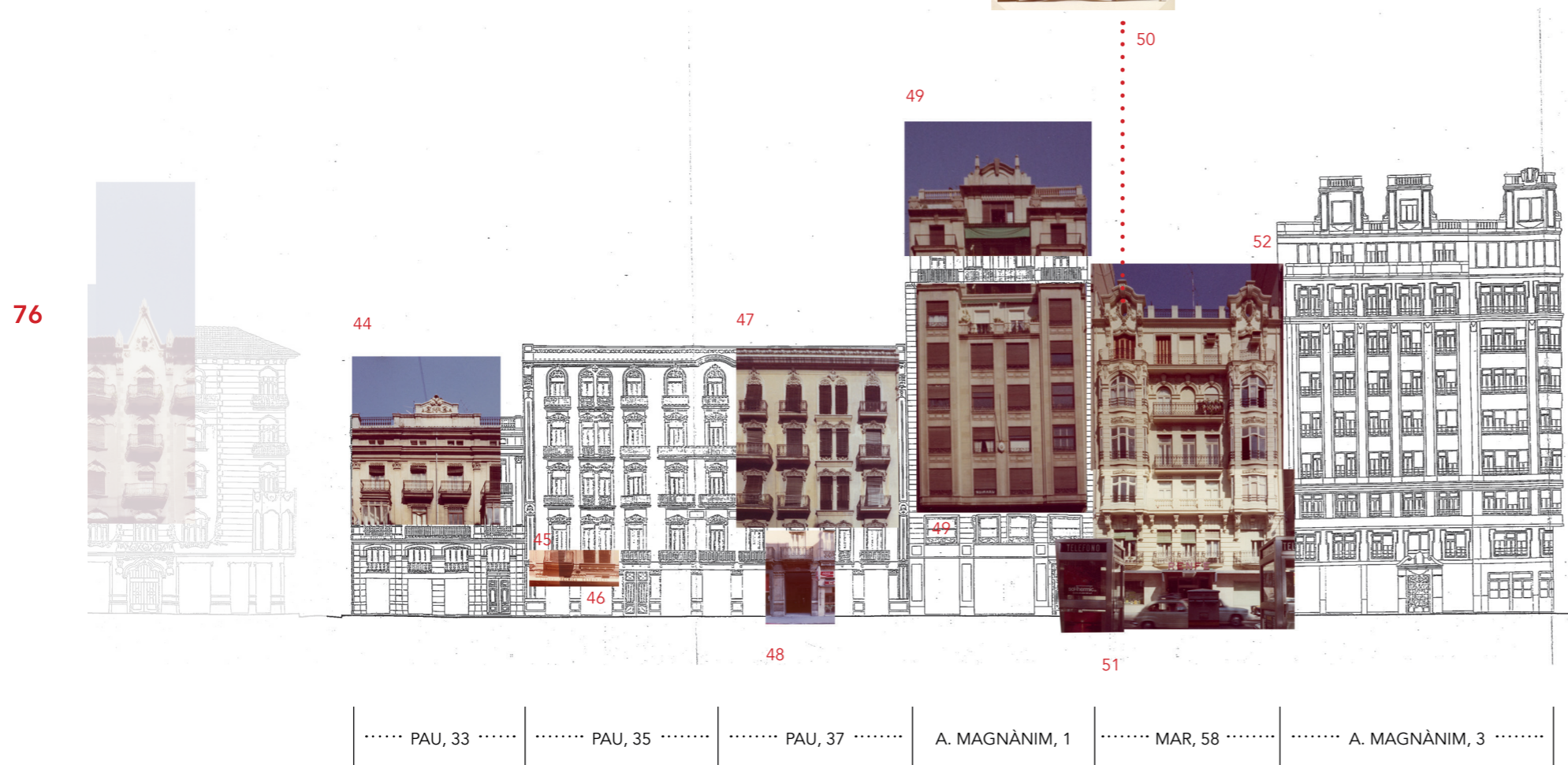
73

M. DEGRAIN, 3 | ..... PAU, 17 ..... | ..... PAU, 19 ..... | ..... COMÈDIES, 7 ..... | PAU, 23 | ..... PAU, 25 ..... | ..... PAU, 27 ..... | PAU, 29 | ..... PAU, 31 .....

Fig. 18 Muntatge gràfic de l'alçat del carrer de la Pau, acompanyat de planta. Per a consultar les fotografies originals dirigir-se a l'annex 11.1, segons numeració. Per a consultar alçat base dirigir-se a l'annex 11.2. Font: Elaboració pròpia.

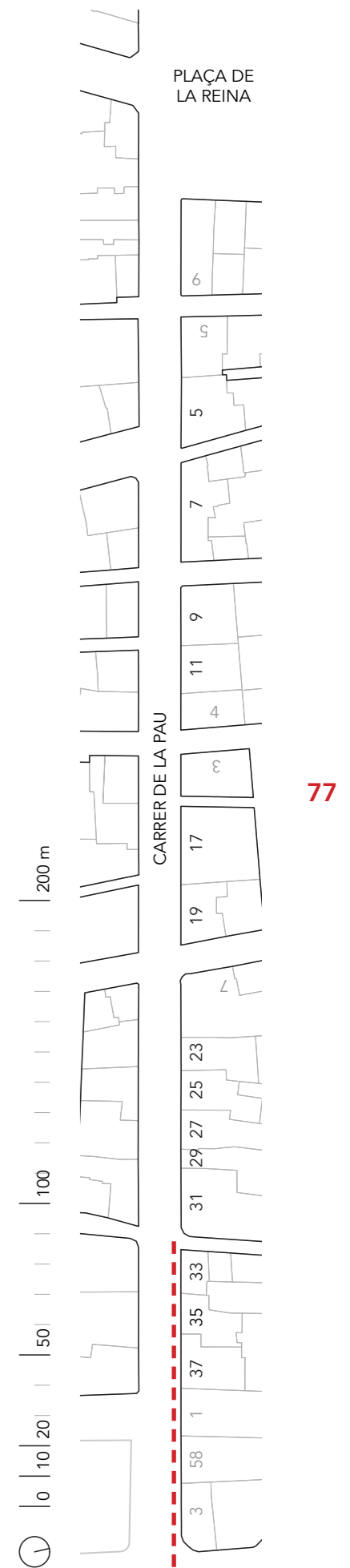

Les fotografies analitzades respecte a l'entorn urbà del carrer de la Pau, malgrat no haver-se pogut contrastar, s'han ubicat temporalment entre la dècada de 1970 i la de 1980. Al no aparèixer la línia del tramvia es pot afirmar que són posteriors a 1970. També, el tipus de vehicles, anuncis comercials i cartells (com ara la de l'Agrupació Sindical a l'edifici número 7) indiquen que han sigut realitzades com a molt a principis dels anys vuitanta.

L'alçat que mostra la informació arxivada per l'arquitecte és la d'un carrer de la Pau amb una edificació consolidada, sense variacions pràcticament des del seu inici. Aquesta, com s'ha comentat en l'apartat anterior, mostra, majoritàriament, una arquitectura eclèctica, amb exemples modernistes i fins i tot racionalistes, amb edificis singulars. Si bé açò és conseqüència del procés de construcció que s'allarga un poc més de 30 anys, no es perd la unitat de conjunt. Aquesta dona al carrer un ambient romàntic, de qualitat i de distinció.

Tot açò ho recull l'arquitecte, fent especial atenció a la singularitat de molts dels edificis, als detalls dels diferents estils i solucions que es mostren en façana. També és important destacar l'aparició dels rètols i cartells comercials i elements urbans com ara les cabines telefòniques.

Aquesta proposta visual s'ha realitzat fent ús de les fotografies localitzades a la caixa 21, àlbum 57, de l'arxiu personal d'Emilio Rieta. L'alçat utilitzat de base forma part del projecte *Proyecto de reurbanización de la calle de la Paz (1990)* dels arquitectes L. Perdigón, J.L. Piñón, C. Blasco i M. Alonso de desembre de 1990.

05

La plaça de
la Reina

05.1 Context històric

Juan Luis Corbín presenta la plaça de la Reina com la plaça anhelada pels valencians i valencianes per ser la plaça major. El lloc d'oci, comerç, passeig i trobament a l'estil d'altres ciutats. I que això és el que obté la ciutat després de la multitud de transformacions urbanes que tenen lloc en aquest espai urbà durant les transformacions dels segles XIX i XX (133).

Un espai que en 1977 l'escriptora i periodista María Ángeles Arazo lliga amb l'actualitat de la ciutat, descrivint la vida social i comercial que impregna la plaça. *"La actualidad en las hojas impresas. La actualidad en cualquier escena de la inmensa plaza de la Reina (...) Todo, un presente con latido propio"* (134).

Per a comprendre la importància i la voluntat de voler fer d'aquest punt de la ciutat el seu centre, Corbin comenta que és aquest el punt des d'on es donen els números dels carrers: *"si un viandante se extraviase por la ciudad, sin preguntar a nadie, solamente guiándose por el orden descendente de la numeración, llegaría indefectiblemente a la plaza de la Reina"* (135).

La plaça de la Reina pot dir-se que és de recent creació. No figura a la cartografia ni a la nomenclatura de la ciutat històrica. Simplement no existeix. El seu lloc abans és ocupat per l'entramat de la València medieval. Concretament per illes d'edificis que comencen a ser enderrocades paulatinament a partir de 1878 (136).

L'inici de l'aparició de la plaça es troba amb el naixement del carrer de la Pau. En 1868 en ser enderrocat el convent de Santa Tecla, i unint els espais sobrants de l'antiga plaça de Santa Catalina i el carrer Sant Vicent Màrtir naix la primera part de la plaça de la Reina (137).

A aquest xicotet espai se li posa el nom de plaça de la Reina en honor a la reina Maria de las Mercedes, primera esposa del rei Alfons XII amb qui arriba la Restauració borbònica. La reina mor el mateix any 1868. Durant les següents dècades, i degut als canvis socials i polítics, es proposen diferents noms, com ara, plaça de Víctor Hugo, plaça de la República, plaça de la Senyera o plaça d'Ausiàs March. Finalment sí que es denomina plaça de

la Regió Valenciana fins el final de la Guerra Civil que torna al seu nom original (138).

A partir de 1882 comencen a elaborar-se i encomanar-se projectes per a l'obertura i eixamplament de la plaça. Un procés que s'allarga durant el segle XX i que destaca per la lentitud i la tardança en enderrocar les illes d'habitatges i l'establiment d'un projecte d'alineacions i urbanització definitiu (139).

Al temps que es produeixen els enderrocs, desapareixen del present de la ciutat els carrers i les places que fins al moment s'hi ubiquen. La plaça del Micalet, la placeta del Borriol, el carrer de Campaners, el carrer de la Punyaleria, o el popular i conegut carrer Saragossa (140).

Aquest últim, durant molts anys un important eix comercial i principal artèria urbana de la ciutat, té el seu final a la porta barroca de la Catedral, donant sentit visual a la composició de la mateixa (141).

Precisament amb la desaparició de l'emblemàtic carrer, apareix la proposta d'anomenar la plaça amb aquest topònim, plaça de Saragossa. El canvi de nom es produeix però porta l'oposició d'entitats acadèmiques i regionalistes i la indiferència del conjunt de la ciutadania, que continua parlant popularment de la plaça de la Reina. El nom tradicional torna amb l'arribada de l'ajuntament democràtic (142).

En la dècada de 1950, encara que falta per ser enderrocada l'última illa més propera a la Catedral, es va decidir la urbanització i adequació urbana de l'espai disponible, amb la voluntat de dotar a la ciutat, després de tant de temps, d'una plaça de grans dimensions per al seu gaudi. Aquesta primera gran intervenció dota a l'espai d'un estany d'aigua rodejat de vegetació i, anys més tard, d'una font monumental situada en el centre de la plaça (143).

En aquesta mateixa dècada és convocat un concurs d'idees, com a base d'un futur projecte d'urbanització i edificació. El jurat està format, entre altres, per membres del consistori, del

(133) Corbín, *Origen e historia de las calles del centro histórico de Valencia*. Vol. 2, 666-675.

(134) María Ángeles Arazo i Francisco de Paula Hernández, *Valencia íntima* (Valencia: Bello, 1977), 91.

(135) Corbín, *Origen e historia de las calles del centro histórico de Valencia*. Vol. 2, 666-675.

(136) *Ibidem*.

(137) *Ibidem*.

(138) Luifergim, "Las plazas, escenarios simbólicos del poder," Valentina Topofilia, consultat el 16 d'agost, 2024, <https://valentinatopofilia.wordpress.com/2016/06/08/las-plazas-es-cenarios-simbolicos-del-poder/>

(139) Corbín, *Origen e historia de las calles del centro histórico de Valencia*. Vol. 2, 666-675.

(140) *Ibidem*.

(141) Sanchis, *La ciutat de València*, 431.

(142) Luifergim, "Las plazas, escenarios simbólicos del poder."

(143) Corbín, *Origen e historia de las calles del centro histórico de Valencia*. Vol. 2, 666-675.

Col·legi d'Arquitectes i de l'Acadèmia de Belles Arts. Al concurs es planteja la necessitat de buscar una solució que conjugue la problemàtica del trànsit, la integració dels monuments i la seua contemplació, així com la dels habitatges (144).

Els 18 treballs presentats són lloats pel jurat. Entre ells hi ha diferències respecte a la zonificació de l'espai en un únic o diversos espais, canvis de cota o el tractament de les visuals i alineacions. Si bé totes les propostes coincideixen en ordenar i establir uns criteris estètics per a les edificacions que recauen sobre la plaça. Amb discrepància de criteris, la proposta guanyadora és la de l'arquitecte Vicente Figuerola. Aquesta, que no

arriba a materialitzar-se, pretén crear dos espais. L'adjacent a la Catedral amb caràcter peatonal i monumental, augmentant l'espai lliure al voltant del Micalet amb l'enderroc de la Casa del Relotger. I el que facilita la circulació de trànsit entre els carrers de la Pau, de Sant Vicent i un de nova creació que contempla convertir l'església de Santa Caterina en un edifici aïllat (145).

En la dècada de 1960 tornen les obres amb l'enderrocament dels últims habitatges i l'obertura de la plaça a la Catedral. També amb motiu de la construcció d'un aparcament subterrani, inaugurat en 1970, que va eliminar l'estany i pel qual es va substituir la font central (146).

(145) *Ibídem*.

(146) Corbín, *Origen e historia de las calles del centro histórico de Valencia*. Vol. 2, 666-675. Per a més informació sobre la font consultar: Paco Moreno, "Viveros reabre la mayor rosaleda de Valencia con diez mil plantas de 62 variedades," *Las Provincias*, 3 d'agost, 2008, 21.

Fig. 19 Fotografia de la plaça de la Reina. S'aprecia un alçat poc definit i amb grans buits, fet que indica que no és, encara, un espai consolidat i amb una unitat de conjunt. Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

Posteriorment es peatonalitza la plaça de Santa Caterina i el seu entorn. També es fa la zona tocant a la façana de la Catedral, seguint el projecte de la plaça de la Mare de Déu de la dècada de 1960, ocupant l'espai de l'antiga plaça del Micalet (147).

La plaça de la Reina passa de ser xicotet espai de caràcter comercial, associat al conjunt de carrers de l'entramat urbà de la zona, a ser un recinte de grans dimensions on tenen lloc diferents esdeveniments de la ciutat i on predominen bars i cafeteries en lloc dels antics comerços (148).

De totes les propostes formulades al llarg dels anys, des dels primers plans de reforma interior fins el concurs de 1951, cap es materialitza. El desenvolupament d'actuacions provisionals sense caràcter integral provoquen que l'espai resultant siga considerat durant molt de temps com un buit al centre de la ciutat, sense cap criteri arquitectònic ni de conjunt urbà (149).

L'última actuació que es realitza al segle XX es deixa una zona de grans dimensions on el paper principal és dedicat al trànsit i el ciutadà té poc espai per a estar i passejar. Una contradicció si es considera que la voluntat inicial de la creació de la plaça era dotar a la ciutat d'un espai per a gaudir (150).

Respecte a la seua imatge, el resultat mostra els edificis històrics singulars, com ara la portada barroca de la Catedral i la torre del Micalet, amb una perspectiva descentrada i manipulada. Fet que se suma a l'estètica de les noves edificacions amb elements castissos, amb una intencionalitat monumental i historicista que, en conjunt, contribueixen a la "disociación que reina en este espacio" (151).

El paisatge de la plaça de la Reina, malgrat tot, és un dels més emblemàtics i reconeguts de la ciutat. Destaquen sobre la resta d'edificis les torres del Micalet i Santa Caterina, "la de los collares y guirnaldas de piedra" (152). "Obra mestra, aquesta última, del barroc valencià" (153).

La façana barroca de la Catedral i el discret mur de la Capella del Sant Calze, són l'escenari de fons, completat per les façanes

dels edificis que des de l'aparició de la plaça s'han anat succeint. D'aquests últims, destaquen les façanes dels edificis que giren pel carrer de Sant Vicent Màrtir i de la Pau, com ara l'edifici Monforte (154).

En temps més recents, en 1999, s'organitza un altre concurs per part del COACV, del que tampoc es materialitza la proposta guanyadora (155). L'any 2022 finalitzen les obres de reforma de la plaça després de la convocatòria d'un nou concurs en 2016 (156). Aquesta última ha canviat radicalment la imatge, ús i tractament de la plaça, apropant-se a la idea sorgida a finals del segle XIX.

(154) Per a més informació sobre aquests edificis consultar: - Taberner i Alcalde, *Guía de arquitectura de Valencia*, 114-115.

(155) Juan Francisco Noguera Giménez, "Una plaza para una Catedral. Concurso de remodelación de la Plaza de la Reina. Valencia," *Revista Loggia, Arquitectura & Restauración*, núm. 9 (Desembre 2000): 76-79, <https://doi.org/10.4995/loggia.2000.5251>.

(156) José Parrilla, "La plaza de Reina abre hoy al público," *Levante-EMV*, 28 de juliol, 2022. <https://www.levante-emv.com/valencia/2022/07/28/nueva-plaza-reina-abre-publico-71928873.html>.

Fig. 20 Fotografia de l'edifici Monforte (antics magatzems "La isla de Cuba") ubicat al cantó del carrer Sant Vicent Màrtir i la plaça de la Reina. Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

(147) *Ibidem*.
Per a més informació sobre el projecte de Rieta consultar:
- Francisco Pérez Puche, "La Plaza de la Virgen," *Las Provincias*, 22 de març, 1972, 19.

(148) *Ibidem*.

(149) Simó i Jordá, *Valencia centro histórico*, 23.

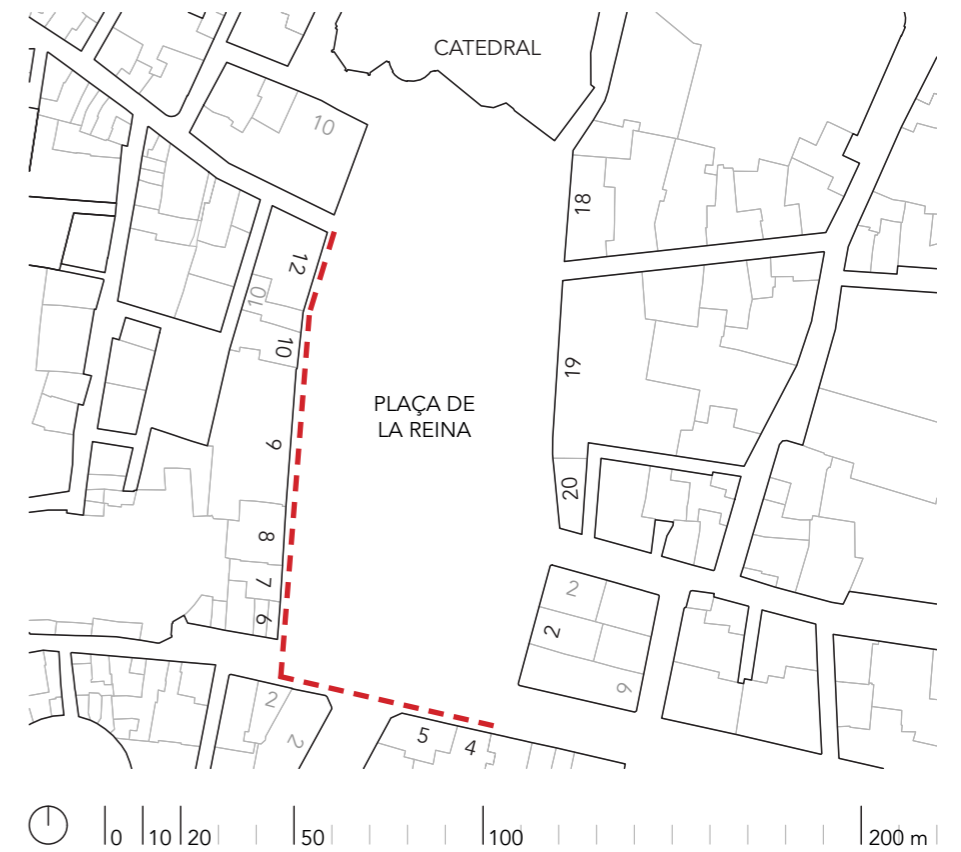
(150) Corbín, *Origen e historia de las calles del centro histórico de Valencia*. Vol. 2, 666-675.

(151) Simó i Jordá, *Valencia centro histórico*, 23.

(152) Arazo i de Paula, *Valencia íntima*, 44.

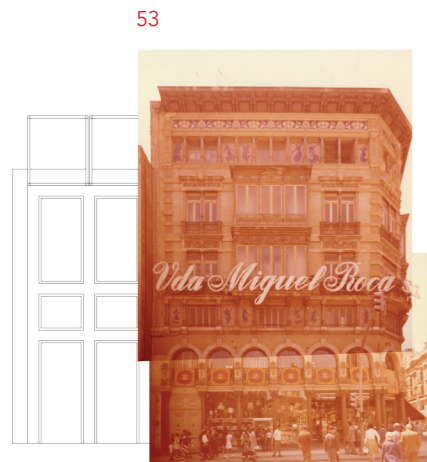
(153) Sanchis, *La ciutat de València*, 309.

05.2 Recorregut visual

55

86

54

53

87

56

57

58

59

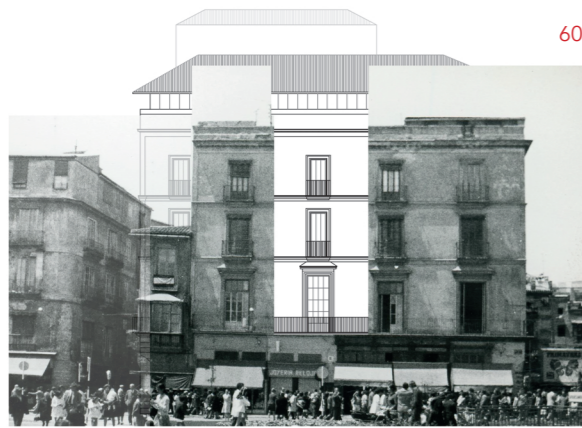
59

REINA, 4 | ..... REINA, 5 .....

ST. V.M., 2 | ..... ST. CATERINA, 2 .....

.. REINA, 6 .. .. REINA, 7 .. .. REINA, 8 ..... | ..... REINA, 9 ..... | .. REINA, 10 .. | VER., 10 | ..... REINA, 12 .....

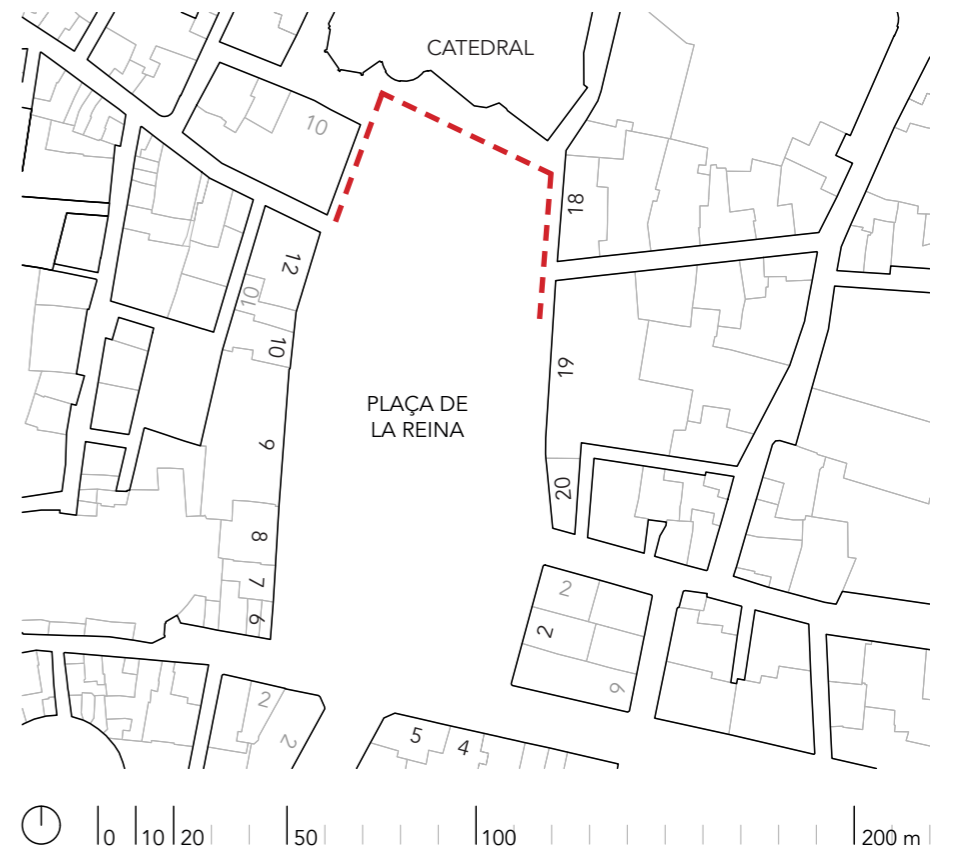
88

60

61

62

63

89

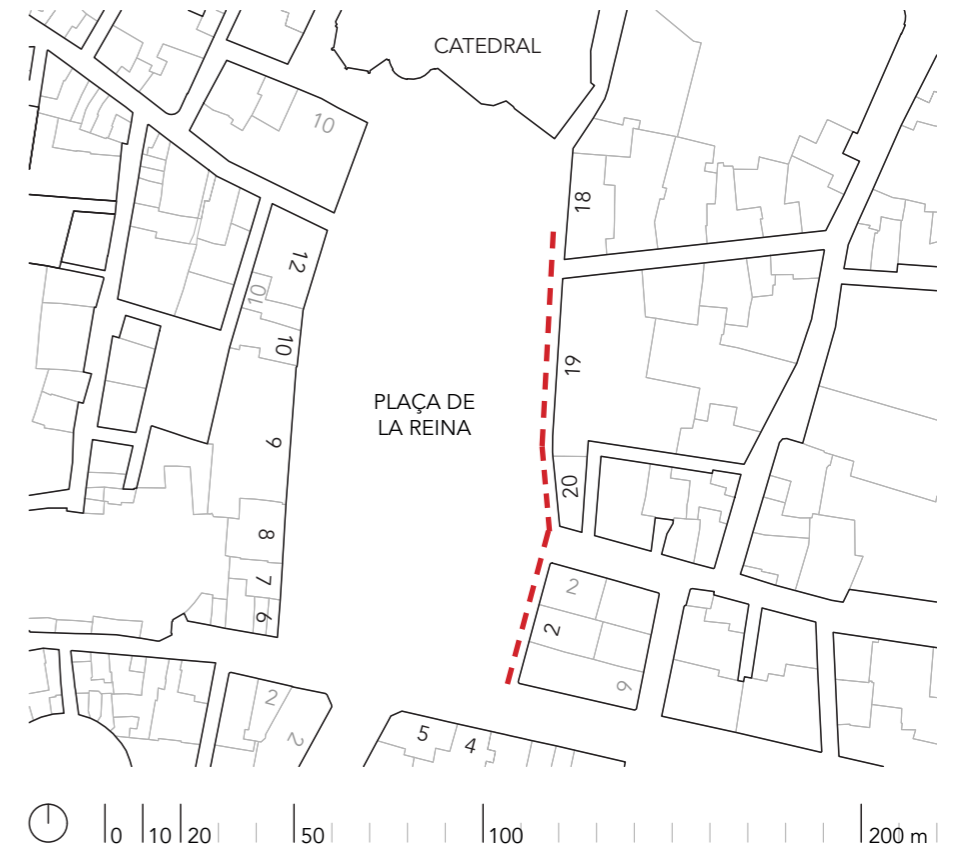
..... BROADADORS, 10 .....

..... CATEDRAL .....

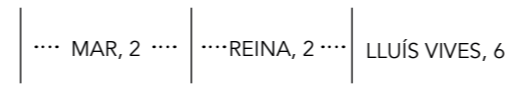
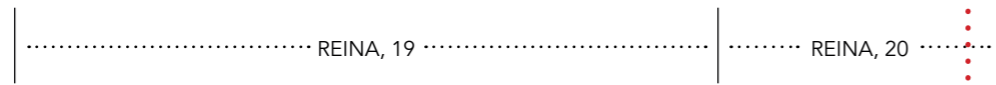
..... REINA, 18 .....

..... REINA, 19 .....

Fig. 21 Muntatge gràfic de l'alçat de la plaça de la Reina, acompanyat de planta. Per a consultar les fotografies originals dirigir-se a l'annex 11.1, segons numeració. Per a consultar alçat base dirigir-se a l'annex 11.2. Font: Elaboració pròpia.

90

Malgrat no haver-se pogut contrastar, aquestes fotografies s'han ubicat temporalment a partir de la dècada de 1970. Fet que s'evidencia per la presència de l'aparcament subterrani. Una altra característica per a la seua datació, anterior a 1987-88 és la presència de la parcel·la sense edificar a l'actual número 19, i el mirador tancat de l'edifici número 9, eliminat per aquests anys.

L'alçat mostrat per l'arquitecte és el d'una plaça farcida d'activitat, amb una gran quantitat de comerços nous i històrics, viants i trànsit rodat. Un ambient de plaça cèntrica i principal no acompanyat per l'edificació. Es tracta d'un entorn encara sense consolidar, amb buits (com el del número 19) o edificis envellits. Encara així, destaca el valor patrimonial de la porta dels Apòstols, la torre del Micalet i la de Santa Caterina. També d'edificacions singulars com la del número 9 i la del número 5.

L'arquitecte recull fotografies generals dels alçats principals, mostrant l'activitat a peu de carrer i destacant aquest ambient comercial amb fotografies d'aparadors (fotografies núm. 67 i 68).

Aquesta proposta visual s'ha realitzat fent ús de les fotografies localitzades a la caixa 4, carpeta 21, de l'arxiu personal d'Emilio Rieta (a excepció de la número 62). L'alçat utilitzat de base forma part dels plànols d'informació del Catàleg de Proteccions del Pla Especial de Protecció (PEP) de Ciutat Vella (versió juny 2018) encarregat per l'Ajuntament de València.

91

06

La plaça de
la Mare de Déu

06.1 Context històric

“La plaza a la que da nombre la Virgen de los Desamparados por asomar a ella su Basílica, es para Valencia la más entrañable”. Amb aquestes paraules presenta Juan Luis Corbín la plaça, de la qual destaca *“su carácter emblemático desde tiempos lejanos hasta nuestros días”* (157).

Car és ací que té el seu origen la ciutat romana de València. Fet validat pels experts en història i arqueologia i que citen molts dels autors de les publicacions que parlen de la història i l'urbanisme de la ciutat (158).

Seguint el text en llatí encarregat al sacerdot Esteve Forriol, especialista en temes sobre la València romana, *“el año ciento treinta y ocho antes de Cristo, en que fue entregado este lugar y sus tierras a quienes habían militado con Viriato y que sería llamado Valentia”* (159). Aquest text està gravat a la gran placa de marbre situada al mig del paviment de la plaça en la reforma realitzada per Emilio Rieta en 1976 (160).

Al llarg dels més de vint-i-un segles d'història, la plaça és coneguda amb diferents noms. Corbín recull els més actuals, des de la conquesta cristiana: plaça de la Seu, plaça de la Palla, plaça de les Corts, plaça de l'Estatut, plaça de Ferran VII, plaça Mare de Déu dels Desemparats, plaça de Lleida, plaça de Governació, plaça de la República Federal, plaça de la Constitució o plaça Vinatea. Aquest ball de noms, com en altres casos, ve provocat per esdeveniments històrics o canvis socials i polítics. O, també, per tradicions populars i religioses com és el cas del nom vigent, com a mostra de la devoció cap a la figura de la Mare de Déu dels Desemparats (161). *“La plaça de la Seu, anomenada de Ferran VII quan manaven els reialistes, i de la Constitució en els períodes lliberals”* exemplifica Manuel Sanchis Guarner (162).

Aquesta devoció té el seu origen en l'agressió patida per un boig en la mateixa plaça i que inspira el salm que dirigit pel frare P. Juan Gilabert Jofré en 1409 en la Catedral. La caritat sorgida propicia la creació del primer manicomi i l'establiment d'una confraria per al seu manteniment anomenada de la Mare de Déu dels Desemparats (163). Amb el pas del temps, es dedica una primera capella per a adorar la imatge amb motiu de l'ampliació

de la catedral coneguda com l'Obra Nova. Aquesta dona a la plaça la reconeguda façana de la Catedral que perdura en l'actualitat i que és resultat de la influència de l'arquitectura i l'art renaixentista italianitzant (164).

El seu culte, però, continua creixent amb tanta intensitat que, en la visita que el rei Felip IV fa a la ciutat en 1632, mostra la seua sorpresa de que no tinga un espai més apropiat. Finalment en 1667 és construïda la Reial Basílica de la Mare de Déu dels Desemparats pels arquitectes José Montero i José Artigues, seguint el projecte de Diego Martínez Ponce de Urra, sobre el terreny abans ocupat per la casa del Arcediano (165).

Respecte aquest edifici, Trinidad Simó destaca dues de les seues característiques úniques. És l'únic temple construït de nova planta a la ciutat. La resta des de la conquesta cristiana són reconstruccions o reformes de temples existents. L'altra és la asimetria de la seua planta i alçat, on destaca la gran cúpula desplaçada. Açò es deu, entre altres, a la introducció d'un element arquitectònic en el seu disseny, el camarín, lloc on en venera la imatge de la patrona. És de les primeres esglésies espanyoles en incorporar-ho (166).

Diferents autors destaquen la importància de la plaça per a la ciutat:

“Ya desde la época romana el centro urbano de Valencia había sido detentado por la actual plaza de la Virgen, dónde estuvo instalado el foro y posteriormente, en período musulmán, la mezquita mayor” (167).

“El centro de la ciudad era la plaza de la Seu, (...) Vora aquesta plaça hi havia la Casa de la Ciutat, al costat de l'Audiència [instal·lada al palau de la Generalitat]” (168).

“Punto central y verdadero “forum” de la ciudad antigua” (169).

El pas de les diferents èpoques romana, visigoda, musulmana i posteriorment cristiana, no va alterar aquest caràcter central de la plaça. La posició de la basílica romana la va ocupar l'església visigoda, la mesquita major i la catedral cristiana, respectiva-

(157) Corbín, *Origen e historia de las calles del centro histórico de Valencia*. Vol. 2, 866-876.

(158) Com per exemple Maria Jesús Teixidor de Otto, Teodoro Llorente o Manuel Sanchis Guarner. Alguns dels seus treballs han sigut citats en apartats anteriors.

(159) Traducció recollida a: Corbín, *Origen e historia de las calles del centro histórico de Valencia*. Vol. 2, 867.

(160) Pérez, “La Plaza de la Virgen,” 19-20.

(161) Corbín, *Origen e historia de las calles del centro histórico de Valencia*. Vol. 2, 866-876.

(162) Sanchis, *La ciutat de València*, 431.

(163) Corbín, *Origen e historia de las calles del centro histórico de Valencia*. Vol. 2, 867-868.

(164) Sanchis, *La ciutat de València*, 240.

(165) Emilio María Aparicio Olmos i José Ferrer Olmos, *La plaza de la Virgen, ayer* (València: Tip. «Levante», 1979), 20-35.

(166) Simó i Jordá, *Valencia centro histórico*, 62-63.

(167) Vicente Luis Simó Santonja, *Jaime I, Rey de Valencia* (València: Diputación de Valencia, 1976), 264.

(168) Sanchis, *La ciutat de València*, 431.

(169) Teodoro Llorente Olivas, *Valencia: Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia. Tomo I* (València: Albatros, 1980), 558.

ment. Aquest és el resultat d'un llarg procés de construcció (1262-1703) que manca d'una unitat d'estil. Tampoc domina cap dels que apareixen, des del romànic i gòtic fins al renaixentista i el barroc. Fins i tot el neoclàssic cobreix tot el conjunt a partir del segle XVIII en un intent de dotar al conjunt de coherència i una lectura unitària. Aquest últim és eliminat en el procés de reurbanització portat a terme a partir de 1966 amb la finalitat de tornar el monument a l'estat original. Una actuació, però, criticada per alguns autors com ara Trinidad Simó "El resultado (...) ha sido

y es una auténtica manipulación (...) este edificio (...) ha sufrido el peor mal que puede afectar (...) la ambición de rehacer, reinventar y 'embellecer', sin tener en cuenta hasta qué punto se amputaban atributos históricos, estéticos y constructivos" (170).

Durant la major part de la història de la ciutat, la plaça de Mare de Déu ha sigut el centre religiós, social, polític, cultural i festiu de la ciutat, escenari de manifestacions de tradició religiosa i popular (171).

(170) Simó i Jordá, *Valencia centro histórico*, 64.
Per a més informació sobre l'edifici de la Catedral consultar l'apartat complet a:
- Simó i Jordá, *Valencia centro histórico*, 64-72.

(171) Sanchis, *La ciutat de València*, 35-72.

Fig. 22 Fotografia de la plaça durant la festivitat de la Mare de Déu. Provablement siga la primera celebració (maig de 1976) després de l'obra de reurbanització de la plaça i el seu entorn a càrrec d'Emilio Rieta i l'enginyer Manuel Calduch. Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

La plaça és escenari dels actes religiosos i civils de la ciutat, punt de trobada econòmica i social, i escenari d'accions de l'àmbit de la justícia. Són celebrats ací alguns actes de fe, així com les periòdiques reunions del Tribunal de les Aigües. "La entrada solemne de los prelados valentinos a su iglesia se hacía por esta puerta [Apóstoles]". "Prestaban en este sitio el juramento que exigen los cánones". "Allí se vivían intensamente las solemnidades religiosas [sábado santo, corpus christi]". "Era el punto de reunión, donde el pueblo se congregaba en los grandes días de justicia". "En esta plaza también se celebraron los autos de fe". "Aunque la aplicación de la pena capital, durante el siglo XV, se efectuó con cierta persistencia en la plaza del Mercado, también se registró algún caso [en la de la virgen]". "En esta plaza solían juntarse antiguamente los jornaleros, esperando trabajo (...)". "En la puerta de la Catedral que da a esta plaza, celebra todos los jueves sus juicios públicos el célebre 'Tribunal del Agua'" (172).

Tanmateix, fins a l'actualitat la plaça perd algunes de les seues funcions i la posició de centralitat es trasllada a altres punts de la ciutat o bé és compartida. Primerament deixa de ser el centre econòmic i comercial. Amb la conquesta cristiana la plaça perd aquesta funció en favor de la plaça del Mercat, entorn urbà que es consolida en aquesta època. "Después de la conquista siguió detentando esta primacía de lugares urbanos (...) determinadas facetas, fundamentalmente el mercado, pasaron a depender en exclusiva de otros puntos más o menos diseminados por la ciudad" (173).

La seu del govern de la ciutat des d'època cristiana establert en la plaça, a la coneguda Casa de la Ciutat, es trasllada cap a la meitat del segle XIX al lloc que ocupa en l'actualitat la plaça de l'Ajuntament. La plaça perd la centralitat del poder polític. "L'any 1859 fou enderrocada la Casa de la Ciutat, que havia estat reconstruïda totalment en el segle XVI, i l'Ajuntament s'instal·là a la Casa de l'ensenyança fundada per l'Arquebisbe Mayoral" (174).

Finalment, les transformacions urbanes dels segles XIX i XX, concretament els plans de reforma interior (175), tenen com a

(172) Aparicio i Ferrer, *La plaza de la Virgen, ayer*, 14-16.

(173) Maria Jesús Teixidor de Otto, *Funciones y desarrollo urbano de Valencia* (València: Instituto de Geografía, 1976), 27.

(174) Sanchis, *La ciudad de Valencia*, 478-479.

(175) Més concretament les actuacions aïllades que segueixen la línia dels plantejaments de les propostes de reforma interior que no es porten a terme com s'ha vist en apartats anteriors.

Fig. 23 Fotografia d'una sessió del Tribunal de les Aigües a la porta dels Apòstols de la Catedral.
Font: Associació Professional d'Arxivers i Gestors de Documents Valencians.

objectiu fer de la nova plaça de la Reina el centre cívic de la ciutat, en detriment de la plaça de la Mare de Déu. "... la plaça de la Constitució (o de la Seu), la qual havia perdut en bona part el caràcter de centre cívic de la urbs (...) aqueixa plaça de la Reina, eixamplada el 1878, era triangular i de petites dimensions, i havia esdevingut el centre urbà, per tal com s'hi iniciaven, cap a l'est el nou carrer de la Pau, i cap al sud el de Sant Vicent, la reforma interior del qual havia estat començada el 1894..." (176).

València és una ciutat que acaba per no focalitzar tots els aspectes de la societat en un únic espai urbà. La idea de plaça major, i porticada, que caracteritza moltes ciutats durant el període renaixentista de la monarquia de la Casa d'Àustria (segle XVI) no es dona en aquest cas. En contraposició, trobem una ciutat on cada estament ha anat ocupant un entorn urbà. La plaça del Mercat per al comerç, la plaça de l'Ajuntament per al poder polític, la plaça de la Reina com a centre cívic i la plaça de la Mare de Déu com a espai religiós (177).

Malgrat tot, el que diferents autors destaquen, és l'escassa alteració que té la fisonomia i delimitació urbana de la plaça fins l'arribada del segle XIX. "Por lo menos, durante cuatro siglos, la antigua plaza de la Seo ha conservado su espacio urbano y los límites de las fachadas de los edificios que la enmarcan, salvo alguna pequeña diferencia" (178).

Fins el moment, la fisonomia gòtica de la plaça es caracteritza per la coherència i l'equilibri entre el tamany del recinte i l'edificació, aportant un control sobre les visuals del conjunt. També per la relació del front est i oest. El primer el conforma la monumentalitat dels edificis religiosos i es veu realçada pel segon. Aquest últim es caracteritza per ser un front emmarcat a cada extrem per dues placetes. Dos espais oberts que actuen de transició i generen sorpreses visuals en els recorreguts, característica de la trama gòtica. La nord com pas previ a l'accés a la Casa de la Ciutat i l'Audiència (Palau de la Generalitat) i la sud enfrontada i destacant la porta dels Apòstols de la Catedral (179).

Al front nord s'ubiquen diferents edificis d'habitatges privat, mentre el sud és compartit a la banda est del carrer del Micalet

(176) Sanchis, *La ciutat de València*, 523.

(177) *Ibidem*, 247-294.

(178) Aparicio i Ferrer, *La plaza de la Virgen, ayer*, 11.

(179) José Luis Cabanes Ginés, "Análisis gráfico de transformaciones de espacios urbanos. La Plaza de la Virgen de Valencia en el periodo 1700-1870," *EGA Expresión Gráfica Arquitectónica* 25, núm. 39 (Juliol 2020): 208-219, <https://doi.org/10.4995/ega.2020.13954>.

per la Catedral i a la banda oest l'edifici de la Casa Vestuari. Aquest edifici es conserva en l'actualitat. És reconstruït i ampliat sobre dues cases adjacents en 1800, i té la funció de servir als Jurats de la ciutat per a "revestirse de sus gramallas en los días de gran ceremonia" (180).

Sens dubte, la Casa de la Ciutat destaca dins del conjunt d'edificis civils del conjunt. "El edificio que durante cuatro siglos largos dio prestancia al comienzo de la calle de Caballeros fue la 'notable' Casa de la Ciudad". Destaquen alguns elements constructius i decoratius com ara els cassetonats els quals, després de la demolició de l'edifici en 1859, foren traslladats a la Llotja. Ací són ubicats a la coneguda Sala Daurada (181).

Al buit deixat per la Casa de la Ciutat es genera un xicotet jardí, que deixa al Palau de la Generalitat mostrar la seua destacada arquitectura. "Joya de este torreón es el grandioso Salón de Cortes, que constituye una de las auténticas maravillas de Valencia y uno de los ámbitos más nobles y suntuosos de toda la arquitectura española, en el que todas las artes plásticas cooperan con un efecto sorprendente" (182).

Certament, la pèrdua de l'edifici trenca la percepció de plaça tradicional, amb una clara delimitació i uns fronts recognoscibles. Es perden els recursos de perspectiva visual abans tractats i el diàleg entre els dos fronts principals, el civil i el religiós. Aquest últim no conserva el domini sobre la plaça i el Palau de la Generalitat s'aprecia aliè al conjunt, al no ser projectat pensant en ell. "El resultado fue una configuración formal problemática, situación que se acentuó posteriormente, y que persiste en la actualidad" (183).

A més a més, les reformes en l'edificació privada de la plaça perjudiquen encara més el conjunt per diversos factors. En primer lloc el canvi de materialitat trenca l'anterior contrast que amb que es destacaven els edificis religiosos. L'augment de l'altura també lleva protagonisme a aquests i distorsiona la relació de tamany a la plaça. Fet en què incideix la nova alineació dels fronts oest i nord, amb la qual el conjunt perd, a més a més, la percepció visual dels elements destacats, especialment la porta

(180) Aparicio i Ferrer, *La plaza de la Virgen, ayer*, 42-44.

(181) *Ibidem*, 45-46.
Per a més informació sobre la Llotja consultar:
- Benlloch i Ramírez, *Lonja de Valencia, lonja de la humanidad*.

(182) Felipe María Garín Ortiz de Taranco, *Valencia monumental* (Madrid: Plus Ultra, 1959), 87.
Per a més informació sobre l'edifici del Palau de la Generalitat consultar:
- Simó i Jordá, *Valencia centro histórico*, 59-62.

(183) Cabanes, "Análisis gráfico de transformaciones", 208-219.

dels Apòstols, i l'efecte d'espectacularitat que es gaudia com a espectador de la plaça. "Los cambios en la edificación privada dan al traste con la imagen ambiental equilibrada de la etapa anterior" (184).

També al segle XIX és instal·lada una font central definida per "una amplia taza y en el centro, a modo de corona, un conjunto de surtidores simétricos y de escasa altura" (185). En principi és concebuda, a més a més de com a projecte escultòric i decoratiu, per fer homenatge al canonge Liñán, promotor de la potabilització de les aigües i la seua conducció per la ciutat amb el llegat dels seus béns. De fet, en 1850 és inaugurada la primera font d'aigua potable, la font de la plaça Calatrava, sent València la primera ciutat espanyola en tindre aquest servei (186). Si bé es realitza la font ornamental, no passa el mateix amb l'homenatge.

En general la plaça es resol amb blocs rectangulars de pinastre de tons rogencs, els quals presenten sovint clots pel pas de carros. En 1874 es repara el paviment i s'instal·len les vies del tramvia que fa el seu recorregut entre el carrer del Micalet i el carrer de Cavallers (187).

La plaça de la Mare de Déu, malgrat que ja no assumeix el paper de centre social, polític, cívic i comercial, sí que arriba a l'actualitat com a centre religiós i com a un dels espais públics de major rellevància i importància de la ciutat. El trànsit de persones que anaven a la Basílica i a la Catedral, el personal eclesiàstic i les visites de gent de la ciutat i la zona metropolitana els dies de celebracions i festivitats religioses la fan un escenari principal de València. Algunes de les grans festivitats que alberga són les festes falleres en març, les de Sant Vicent Ferrer en abril, les dedicades a la Patrona en maig o al Santíssim Corpus Christi en juny (188).

A principis del segle XX hi ha constància d'algun projecte per intervindre en la plaça de la Mare de Déu. Com ara el projecte de l'arquitecte Javier Goerlich de 1929 en què es proposa l'ampliació de l'espai de la plaça cap al carrer Navellós i es defineix una hipotètica ampliació de la Basílica i del Palau de la Generalitat (189).

Però, finalment, l'última gran intervenció en la plaça és la que va ser portada endavant per l'arquitecte Emilio Rieta i l'enginyer Manuel Calduch. Pensada per a estar finalitzada amb motiu de la commemoració del cinquantenari de la coronació de la Mare de Déu dels Desemparats, 1973, no es completa fins 1976. Aquesta intervenció va tindre diferents punts a destacar i que canviarien en gran part la percepció, espai i utilitat de la plaça. A l'article publicat per Francisco Pérez Pucho en maig de 1972 al diari Las Provincias, i que ha sigut mencionat en apartats anteriors, es troba una detallada explicació del projecte (190).

(190) Pérez, "La Plaza de la Virgen", 19-20.

Fig. 24 Fotografia de les obres de reurbanització de la plaça i el seu entorn a càrrec d'Emilio Rieta i l'enginyer Manuel Calduch. Durant les mateixes es baixa la cota del sòl, recuperant part dels basaments de la Catedral com es veu a la imatge.

Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

(184) Cabanes, "Análisis gráfico de transformaciones", 208-219.

(185) Aparicio i Ferrer, *La plaza de la Virgen, ayer*, 51-61.

(186) Taberner i Alcalde, *Guía de arquitectura de Valencia*, 11.

(187) Aparicio i Ferrer, *La plaza de la Virgen, ayer*, 51-61.

(188) *Ibidem*, 874-875.

(189) Pérez, "La plaza de la Virgen, reloj en mano", 16-17.

Per una banda es fa una ampliació de l'espai de la plaça, absorbint la desapareguda plaça de Poeta Badenes, enderrocant les finques afectades i establint característiques concretes a les noves obres que donen a la plaça. Aquesta mesura també apareix a la proposta de Goerlich de 1929.

Un altre punt fonamental és el de convertir la plaça en peatonal. Cosa que, addicionalment, afecta a altres carrers i zones limítrofes com ara el carrer Micalet o la cara de la Catedral de la plaça de la Reina. També el canvi de la cota del sòl. Es recupera part dels basaments de la porta dels Apòstols i de la torre del Micalet. S'estableixen diversos nivells a la plaça, permetint que tant la Catedral com la Basílica apareguen elevades i magnificades des del centre de la mateixa.

La font central és substituïda per una altra amb un conjunt escultòric que fa referència al Túria i a les sèquies que naixen d'ell i reguen l'horta de València. La nova font no s'ubica de nou al centre de la plaça. Ho fa a un lateral guanyat per l'ampliació, cosa que permet una vista més completa del conjunt religiós i facilita un espai lliure de majors dimensions per a la celebració dels esdeveniments i manifestacions que hi tenen lloc. En aquest espai central és on s'ubica la placa commemorativa del naixement de la ciutat citada en apartats anteriors.

Un detall més és que a la xicoteta zona enjardinada que apareix al lateral lliure de la Basílica, l'actuació contempla la instal·lació d'una font pública acompanyada del bust del canonge Liñán, oferint-li finalment homenatge.

Per últim, són eliminades de les antigues cases dels canonges, edificacions adherides a la façana de la Catedral del carrer Micalet. En el seu lloc hi ha una xicoteta zona enjardinada amb motius decoratius i bancs, que fan la doble funció de facilitar zones de descans i protegir front els vianants i tindre una visió ampliada i neta de la façana de Catedral.

Malgrat la preocupació municipal per la repercussió que podria tindre l'alteració i eliminació de l'espai per al vehicle privat (ja que es veuen afectades la plaça de l'Almoina, de l'Arquebisbat,

de Manises i els carrers Cavallers o Micalet) no en va tindre d'importància. *"La plaza de la Virgen, y el conjunto de calles y plazas adyacentes, fue, en su momento, la mayor zona peatonal de la ciudad. (...) Fue el momento en que la prensa empezó a pedir nuevas calles reservadas para peatones"* afirma el periodista anys més tard (191).

06.2 Recorregut visual

Les fotografies d'aquest recorregut visual s'emmarquen temporalment a les obres de la reforma de la plaça. Obra d'Emilio Rieita i l'enginyer Manuel Calduch, entre 1975 i 1976. La visió que mostren és la d'una plaça en obres o acabada de reformar, amb un espai urbà pensat per al seu gaudi en les multitudinàries activitats civils, religioses i festives (com la que es veu a la fotografia 70) o en el dia a dia de la ciutat.

Destaca una edificació que, excepte l'edifici de la fotografia 72 que no arriba a l'actualitat, ha patit pocs canvis. Predominen les construccions més característiques, com la Catedral, la Basílica, la Casa Vestuari o la façana lateral del palau de la Generalitat.

... MARE DÉU, 6 ... NAVELLOS, 4 ...

106

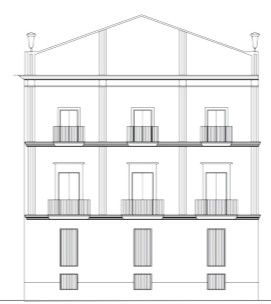
MARE DÉU, 1

MARE DÉU, 3

..... MARE DÉU, 4 .....

..... CAVALLERS, 2 .....

..... BAILIA, 1 .....

107

Amb tot, el procés d'ampliació descrit en l'apartat anterior s'aprecia en un alçat irregular, on no hi ha una delimitació clara de plaça. Una mostra és l'obertura a carrers o places secundàries, com la que es veu a la fotografia 74 (espai preparat per a ubicar el conjunt escultòric homenatge al canonge Liñán. Per últim, destaquen els elements urbans, sobre tots ells, la nova font que apareix en les fotografies encara sense les escultures que l'han de completar.

Fig. 25 Muntatge gràfic de l'alçat de la plaça de la Mare de Déu, acompanyat de planta. Per a consultar les fotografies originals dirigir-se a l'annex 11.1, segons numeració. Per a consultar alçat base dirigir-se a l'annex 11.2. Font: Elaboració pròpia.

108

73

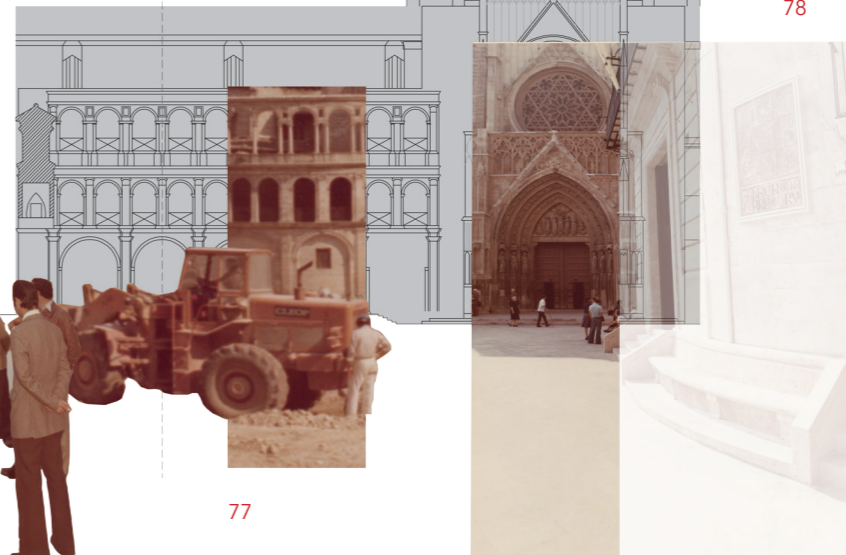

75

74

76

77

78

109

74

Aquesta proposta visual s'ha realitzat fent ús de les fotografies localitzades a la caixa 11, carpeta s/n, i de l'àlbum de cuir de l'arxiu personal d'Emilio Rieta. L'alçat utilitzat de base forma part dels plànols d'informació del Catàleg de Proteccions del Pla Especial de Protecció (PEP) de Ciutat Vella (versió juny 2018) encarregat per l'Ajuntament de València.

07

Conclusions

Mitjançant l'elaboració d'una proposta gràfica que mostra l'entorn urbà dels barris de La Seu i La Xerea del Centre Històric de la ciutat de València a través d'un recorregut visual pel carrer de la Pau (façana nord), la plaça de la Reina i la plaça de la Mare de Déu a la segona meitat del segle XX, el present treball ha vingut a demostrar, corroborar i complir la sèrie d'objectius i plantejaments marcats al seu inici.

Pel que fa als plantejaments inicials, el TFG parteix de la importància del coneixement de l'evolució, la història i el context de l'entorn urbà, en tant que forma part del coneixement de la pròpia naturalesa humana. En aquest sentit centra l'atenció en les fonts arxivístiques que recopilen aquest coneixement. Concretament en la informació conservada a l'arxiu personal de l'arquitecte Emilio Rieta López la qual es troba depositada al CIA.

Els primers objectius tracten, per tant, de documentar part d'aquesta informació. Per a aconseguir complir-los el treball ha proposat una sèrie d'accions. Les primeres d'elles són l'aproximació al conjunt de l'arxiu, la concreció del material susceptible de ser tractat i la documentació metodològica del mateix.

Amb l'aproximació al conjunt de l'arxiu es pren coneixement de que es tracta d'un ampli i extens conjunt de documentació, de variada tipologia i que es troba a l'espera de ser catalogat.

Tenint en compte aquesta situació i mantenint com a fil conductor del TFG la finalitat de mostrar l'entorn urbà dels barris de La Seu i La Xerea a la segona meitat del segle XX aprofintant els recursos inèdits de l'arxiu, es conclou la necessitat de concretar el material a aquell referit als entorns del carrer de la Pau (façana nord), la plaça de la Reina i la plaça de la Mare de Déu.

Adicionalment es pren la decisió de centrar-se en els recursos fotogràfics per dues raons. La primera, per ser una font per a l'estudi del paisatge històric amb una forta vinculació amb l'arquitectura i l'urbanisme que aporta informació gràfica i visual. La segona, per ser una de les principals tipologies de documentació amb què l'arquitecte Emilio Rieta va conformar el seu arxiu personal, mostrant una gran afició i interès per la fotografia.

La documentació de tot aquest material seleccionat es realitza amb l'elaboració d'una taula de dades que recull els paràmetres físics, descriptius i informatius principals de cada una de les fotografies i que s'inclou en l'annex 11.3 del TFG.

Núm.	Caixa	Carpeta	Num. int.	Support	Posició	Tipologia	Títol	Autoria	Data	Dimensions	Orientació	Estat	Entorn urbà	Descripció
128	Cx 11	C s/n [15]	1	A	P1a	FC	C/Micalet	ERL	Ni (c.a. 1970, abans de la reforma)	12,6 x 8,7	V	R	PMD	Vista del c/Micalet des del cantó de la Casa Vestuari. Es veuen els antics edificis adossats a la Catedral al llarg del carrer, coneguts com les Cases dels Canonges.
129	Cx 11	C s/n [15]	2	A	P1a	FC	C/Micalet	ERL	Ni (c.a. 1970, abans de la reforma)	12,6 x 8,7	V	R	PMD	Vista del c/Micalet des del cantó de la Casa Vestuari. Es veuen els antics edificis adossats a la Catedral al llarg del carrer, coneguts com les Cases dels Canonges. Vista de la torre del Micalet. No apareix l'antic rellotge ubicat entre els edificis i la torre.
130	Cx 11	C s/n [15]	3	A	P1a	FC	C/Micalet	ERL	Ni (c.a. 1970, abans de la reforma)	12,6 x 8,7	V	R	PMD	Vista del c/Micalet. Es veuen els antics edificis adossats a la Catedral al llarg del carrer, coneguts com les Cases dels Canonges. Vista de la torre del Micalet. No apareix l'antic rellotge ubicat entre els edificis i la torre.

Per altra banda, una altra de les accions marcades al treball és la de seleccionar una part representativa del material documentat, atenent al seu estat de conservació, facilitat d'identificació i informació que aporta. La finalitat d'aquesta selecció és fer ús d'aquest material en el cas pràctic de l'elaboració d'una proposta visual que mostre l'entorn urbà anteriorment descrita.

Aquesta selecció es concreta al TFG i es pot consultar a l'annex 11.2 del mateix.

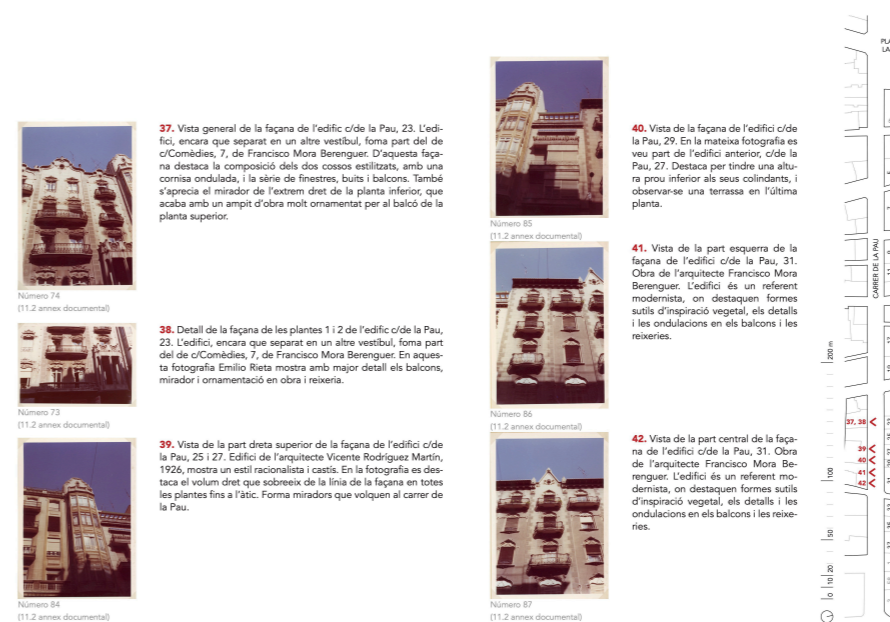

Fig. 26 (dalt) Fragment de la taula de dades referida a les diferents fotografies documentades de l'Arxiu Personal d'Emilio Rieta López. La taula completa es troba a l'annex 11.3. Font: Elaboració pròpia.

Fig. 27 (baix) Fragment de la selecció de fotografies documentades de l'Arxiu Personal d'Emilio Rieta López i utilitzades posteriorment en l'elaboració de la proposta gràfica que mostra l'entorn urbà del carrer de la Pau. La selecció completa es troba a l'annex 11.2. Font: Elaboració pròpia.

Amb la selecció, posterior anàlisi i major interpretació d'aquestes fotografies, el treball continua amb l'elaboració de la proposta visual que es marca com a fil conductor des del seu inici.

Paral·lelament a la tasca documental, i per a portar a terme la proposta visual, s'ha recopilat una altra sèrie de material necessari, com ha sigut la dels alçats dels entorns urbans del carrer de la Pau (façana nord), la plaça de la Reina i la plaça de la Mare de Déu. El primer s'ha obtingut, gràcies a la col·laboració del CIA, de la documentació gràfica que acompanya al *Proyecto de reurbanización de la calle de la Paz* dels arquitectes Luis Perdigón, Juan Luis Piñón, Carmen Blasco i Matilde Alonso realitzat en desembre de 1990. Els alçats de les dues places s'ha extret de la documentació gràfica del Catàleg de Proteccions del Pla Especial de Protecció (PEP) de Ciutat Vella (versió juny 2018) encarregat per l'Ajuntament de València. Aquests es poden consultar a l'annex 11.1.

El tractament de les fotografies sobre els alçats dels entorns urbans ha donat com a resultat una proposta visual que ha permet al TFG mostrar l'entorn urbà dels barris de La Seu i La Xerea del Centre Històric de la ciutat de València a través d'un recorregut gràfic pel carrer de la Pau (façana nord), la plaça de la Reina i la plaça de la Mare de Déu a la segona meitat del segle XX, a través de les fotografies de l'arxiu personal d'Emilio Rieta López.

Amb tot, i arribats a aquest punt, es conclou que s'han complit el primer i segon objectiu del TFG referits a la documentació dels recursos de l'arxiu personal d'Emilio Rieta i a la documentació de l'entorn urbà dels barris de La Seu i La Xerea de la ciutat de València a la segona meitat del segle XX a través d'aquests.

Fig. 28 Mostra de la composició de la proposta visual per al carrer de la Pau desenvolupada a l'apartat 4.2 i realitzada a partir de les fotografies de l'Arxiu Personal d'Emilio Rieta López sobre l'alçat del carrer de la Pau.
Font: Elaboració pròpia.

També es pot concloure el compliment dels objectius 3 i 5 referits a la posada en valor dels propis recursos de l'arxiu i a la promoció de la memòria urbana de la ciutat. Per una part la demostració a través de l'ús del propi material de la informació que aquest guarda mostra la seua importància, incrementant l'atractiu cap a la resta de material que es pot trobar a l'arxiu personal d'Emilio Rieta. Addicionalment, l'elaboració i difusió de les fotografies realitzades a la segona meitat del segle XX ens mostra l'estat de la ciutat de València en aquell moment i contribueix a preservar el seu coneixement i prevalença en l'actualitat.

Al mateix temps que s'ha realitzat tot l'anterior, el treball ha compaginat una tasca de recopilació de coneixements relatius al context històric dels entorns urbans (carrers, places, barris, districte i ciutat) i a altres treballs i propostes acadèmiques (com ara la de Trinidad Simó i Carme Jordá). Però, especialment destaca la recopilació d'informació relativa a la figura professional i, sobretot, personal de l'arquitecte Emilio Rieta. A través d'aquest TFG s'ha procurat posar en valor a aquest arquitecte valencià (objectiu 4), del qual no s'ha difós d'una forma decidida la seua tasca envers l'arquitectura, el patrimoni, la cultura i l'arxivística.

En conclusió, el present treball ha abordat els objectius plantejats, completant-los al llarg del desenvolupament del mateix seguint les indicacions de la metodologia i estructura definits al seu inici i sintetitzant en l'elaboració dels diferents recursos informació descriptiva i gràfica que es deixa a la millor disposició per continuar la tasca de documentació, investigació i difusió dels coneixements que han sigut tractats.

08

Reflexions

La realització del present treball, si bé es conclou que ha abastit els objectius proposats al seu inici, deixa la porta oberta a aprofundir en alguns dels aspectes treballats. Per l'interès pròpiament investigador. Però també per l'interès que la realització del treball ha mostrat que té tant el descobriment i tractament de la documentació que compona l'arxiu personal com la figura de l'arquitecte Emilio Rieta.

Pel que fa a la documentació de l'arxiu personal, l'enorme quantitat de material que el forma, així com la diversitat de fonts d'informació que el componen i la multitud d'elements urbans, entorns, béns o matèries als que fa referència, ha fet necessari delimitar en gran mesura el seu estudi i tractament en el present treball.

El treball demostra el valor d'una part d'aquesta documentació, concretament les fotografies i postals arxivades que descriuen visualment (i amb anotacions) els entorns del carrer de la Pau (façana nord), la plaça de la Reina i la plaça de la Mare de Déu. Per això és evident que un major i extens estudi de la resta de recursos permetrà obtenir informació inèdita de molts altres àmbits.

Queda, per tant, un llarg camí d'investigació en aquest aspecte per continuar obtenint el coneixement que s'atresora en l'arxiu personal d'Emilio Rieta i reconeguent el seu valor.

Per altra banda, la pròpia figura de l'arquitecte és un dels aspectes que més interès personal ha despertat el present treball. Això malgrat que la recerca d'informació sobre la seua figura i la seua trajectòria personal i professional, es presenta des del principi com un hàndicap i una dificultat afegida. Aquesta ha sigut escassa, limitada i fragmentada.

Amb tot, el descobriment de la figura d'Emilio Rieta López suposa una gran aportació personal en la realització del treball. La pròpia tasca de recerca realitzada a través de la premsa escrita i el testimoni de diferents professionals, companys i acadèmics sobre l'arquitecte, fan veure el valor del seu treball i les seues accions. Un valor que, malauradament, no pareix haver sigut

suficientment reconegut a la vista de la falta d'estudis i escrits sobre la seua figura. La destacada valoració que diferents personalitats coetànies li atribueixen no ha estat acompanyada d'una repercussió mediàtica o històrica.

Tot açò fa plantejar-se com una possibilitat preocupant el trobar-se davant el cas de l'oblit històric d'un arquitecte amb un valor demostrat per les seues aportacions. Més si es té en compte que molta informació podria ser perduda en pocs anys si no es documenta a través dels testimonis vius que encara la posseeixen.

És aquesta un altra línia d'investigació que obri el present treball i que, seria just, que fora abordada.

Per últim, queda la valoració positiva de l'ampliació dels coneixements obtinguts de l'estudi de l'entorn urbà. També de descobrir el treball d'autores i autors desconegut o poc estudiat personalment fins ara.

I, per suposat, l'enriquiment personal de contemplar el treball resultant. La recopilació d'informació, l'estudi i documentació del material de l'arxiu personal i el tractament d'aquest en l'elaboració d'una proposta visual per a mostrar una part de la ciutat de València a través de la mirada d'Emilio Rieta López.

09

Bibliografia

Publicacions

Agud, Ferran, i Vicent Garcés Ramón. *Libro de la ciudad: 1979-1982: cuatro años de gestión municipal democrática*. València: Ajuntament de València, 1983.

Albiñana, Salvador. *Cinc segles i un dia*. València: Universitat de València, 2000.

Alonso Monterde, Mar, Málek Murad Mateu, i Francisco Taberner Pastor. *Historia de la ciudad. Vol. 3, Arquitectura y transformación urbana de la ciudad de Valencia*. Valencia: Colegio Oficial de Arquitectos de la Comunidad Valenciana, 2000.

Alonso Monterde, Mar, Málek Murad Mateu, i Francisco Taberner Pastor. *Historia de la ciudad. Vol. 5, Tradición y progreso*. Valencia: Icaro, Colegio Oficial de Arquitectos de la Comunidad Valenciana, 2008.

Aparicio Olmos, Emilio María, i José Ferrer Olmos. *La plaza de la Virgen, ayer*. València: Tip. «Levante», 1979.

Aragó, Lucila, José María Azkárraga, i Juan Salazar. *Valencia 1931-1939: guía urbana: la ciudad en la II República*. València: Universitat de València, 2007.

Arazo, María Ángeles, i Francisco de Paula Hernández. *Valencia íntima*. València: Bello, 1977.

Benito Goerlich, Daniel. *La arquitectura del eclecticismo en Valencia: vertientes de la arquitectura valenciana entre 1875 y 1925*. 2a ed. València: Ajuntament de València, 1992.

Benlloch Marco, Javier, i Manuel Jesús Ramírez Blanco. *Lonja de Valencia, lonja de la humanidad*. València: Ajuntament de València, 2006.

Bergera, Iñaki, i Luis A. Fernández Galiano. *Fotografía y arquitectura: la imagen del espacio construido*. 1a ed. Madrid: Turner, 2023.

Català Gorgues, Miquel Àngel, Felipe María Garín Ortiz de Taranco, Violeta Montoliu Soler, i Asunción Alejos Morán. *Catálogo monumental de la Ciudad de Valencia*. València: Caja de Ahorros de Valencia, 1983.

Cob, Julio. *Rincones de Valencia. L'Elia* (València): Carena, 2013.
Colomer Sendra, Vicente. *Registro de arquitectura del S. XX: Comunidad Valenciana. Tomo 1*. València: Colegio Oficial de Arquitectos de la Comunidad Valenciana, 2002.

Colomer Sendra, Vicente. *Registro de arquitectura del S. XX: Comunidad Valenciana. Tomo 2*. València: Colegio Oficial de Arquitectos de la Comunidad Valenciana, 2002.

Corbín Ferrer, Juan-Luis. *Del Miguelete a Santa Catalina: plaza de la Reina y barri d'argenters*. València: Federico Doménech, 1998.

Corbín Ferrer, Juan-Luis. *Desde los Jardines del Real a la Plaza de Tetuan*. València: Imp. Domenech, 1985.

Corbín Ferrer, Juan-Luis. *El barrio de Sant Bult y la Xerea: Un rincón desconocido*. València: Caja de Ahorros de Valencia, 1985.

Corbín Ferrer, Juan-Luis. *La calle del Mar: sus casas y sus hombres*. 3a ed. aum. València: Federico Doménech, 1992.

Corbín Ferrer, Juan-Luis. *Origen e historia de las calles del centro histórico de Valencia. [Vol. 1]*. València: Federico Doménech, 2001.

Corbín Ferrer, Juan-Luis. *Origen e historia de las calles del centro histórico de Valencia. [Vol. 2]*. València: Federico Doménech, 2001.

Ferrando Francés, Antoni. *Llibre del repartiment de València*. València: Vicent García, 1979.

Ferrer Olmos, Vicente. *Plazas de ayer en la Valencia de hoy*. València: L'autor, 1994.

Garín Ortiz de Taranco, Felipe María. *Valencia monumental*. Madrid: Plus Ultra, 1959.

Grau Mestre, Lucía. *Ayuntamiento de Valencia: antigua Casa de la Enseñanza, Iglesia de la Sangre y Capilla de Santa Rosa de Lima*. València: Ajuntament de València, 2000.

Hermosilla Pla, Jorge. *Historia, geografía y arte de la ciudad de Valencia. Tomo 2, La ciudad de Valencia: geografía y arte*. València: Universitat de València, 2009.

Jaime I. *La conquesta de València: llibre dels fets*. Alzira: Fundació Bromera per al Foment de la Lectura, 2007.

Llopis Alonso, Amando, i Luís Alberto Perdigón Fernández. *Cartografía histórica de la ciudad de Valencia (1608-1944)*. Editorial Universitat Politècnica de València, 2016.

Llorente Olivares, Teodoro. *Valencia: Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia. Tomo I*. València: Albatros, 1980.

Llorente Olivares, Teodoro. *Valencia: Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia. Tomo II*. València: Albatros, 1980.

Márquez Guilabert, Raquel. *La Escuela Técnica Superior de Arquitectura de Valencia*. València: Real Academia de Bellas Artes de San Carlos, 2005.

Peñín, Alberto. *Valencia: 1874.1959. Ciudad, arquitectura y arquitectos...* València: Escuela Técnica Superior de Arquitectura, 1978.

Peñín, Alberto, i Francisco Taberner. *Arquitectos con huella: la arquitectura valenciana a través de sus protagonistas (1768-1971)*. València: Real Academia de Bellas Artes de San Carlos, 2022.

Piñón, Juan Luis. *Los orígenes de la Valencia moderna: Notas sobre la reedificación urbana de la primera mitad del siglo XIX*. València: Col·legi Oficial d'Arquitectes de la Comunitat Valenciana, 1988.

Rosselló Verger, Vicenç Maria. *La Universitat i el seu entorn urbà*. València: Universitat de València, 2001.

Rosselló Verger, Vicenç M. *Les vistes valencianes d'Anthonie van den Wijngaerde [1563]*. Valencia: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, 1990.

Sánchez Muñoz, David, i Daniel Benito Goerlich. *Arquitectura y espacio urbano en Valencia, 1939-1957*. València: Ajuntament de València, 2012.

Sanchis Guarner, Manuel. *La ciutat de València: síntesi d'història i de geografia urbana*. 4a-5a ed. València: Ajuntament de València, 1983.

Serra Desfilis, Amadeo, i Daniel Benito Goerlich. *Eclecticismo tardío y art déco en la ciudad de Valencia (1926-1936)*. València: Ajuntament de València, 1996.

Simó Santonja, Vicente Luis. *Jaime I, Rey de Valencia*. València: Diputació de València, 1976.

Simó Terol, Trinidad. *La arquitectura de la renovación urbana en Valencia*. València: Albatros, 1973.

Simó Terol, Trinidad, i Carme Jordá Such. *Valencia centro histórico: guía urbana y de arquitectura...* València: Institució Alfons el Magnànim, 1983.

Taberner Pastor, Francisco. *Valencia entre el Ensanche y la reforma interior*. València: Institució Alfons el Magnànim, 1987.

Taberner Pastor, Francisco, i Cristina Alcalde Blanquer. *Guía de arquitectura de Valencia*. 2a ed. València: Colegio Territorial de Arquitectos de Valencia, 2010.

Taberner Pastor, Francisco, Javier Martí Oltra, i Pau Armengol. *Història de la ciutat de València. VIII, Relat urbà*. València: Ajuntament de València, 2019.

Teixidor de Otto, María Jesús. *Funciones y desarrollo urbano de Valencia*. València: Instituto de Geografía, 1976.

Teixidor de Otto, María Jesús. *València, la construcció d'una ciutat*. València: Institució Alfons el Magnànim, 1982.

Tesis doctorals

Tomás Llavador, José María. "Geometrías de ciudad. El juego de los agentes urbanos. El caso de Valencia." Universitat Politècnica de València, 2016.

Catàlegs i exposicions

Furió, Antoni, Vicenç Maria Rosselló i Verger, Miquel Nadal Tárrega, Manuel Sanchís-Guarner Cabanilles, Francisco Pérez Puche, Josep Sorribes i Monrabal, Ricard Silvestre, et al. *València 1972, hacia la ciudad monstruo : 50 aniversario del libro de Manuel Sanchis Guarner*. València: Universitat de València, 2022.

Girbés Pérez, Jorge. "Un proyecto de tenderetes para la plaza Redonda de Valencia atribuido a Emilio Rieta López." *Investigando en Ingeniería de la Edificación - EXCO 2017* (Febrer 2017): 79-81.

Artículos de revista

Benito Doménech, Fernando. "Un plano axonométrico de Valencia diseñado por Manceli en 1608." *Ars Longa. Cuadernos de Arte*, núm. 3 (Febrer 1992): 29-37. <https://doi.org/10.7203/arslonga.3.11615>.

Benlloch Marco, Javier, Manuel Jesús Ramírez Blanco, i José Ferrandis Montesinos. "Estudio, Diagnóstico, Limpieza y Consolidación de Las Torres Del Portal de Quart, Valencia." *Loggia, Arquitectura & Restauración*, núm. 22-23 (Desembre 2010): 78-91. <https://doi.org/10.4995/loggia.2010.3037>.

Benlloch Moya, Martín, Pedro Manuel Cabezos Bernal, i Juan Cisneros Vivó. "Análisis diacrónico de algunos espacios urbanos de Valencia mediante el uso de la refotografía." *Disegno*, núm. 4 (Juny 2019): 39- 48. <https://doi.org/10.26375/diseño.4.2019.14>.

Cabanes Ginés, José Luis. "Análisis gráfico de transformaciones de espacios urbanos. La Plaza de la Virgen de Valencia en el periodo 1700-1870," *EGA Expresión Gráfica Arquitectónica* 25, núm. 39 (Juliol 2020): 208-219. <https://doi.org/10.4995/ega.2020.13954>.

Faus Prieto, Alfredo. "Quinientos planos de alineación de la ciudad de Valencia (1860-1909)." *Cuadernos de geografía de La Universitat de València*, núm. 100 (Setembre 2018): 121-148. <https://doi.org/10.7203/cguv.100.13041>.

Faus Prieto, Alfredo. "El tribunal del reposo y la planimetría urbana de Valencia (1776-1794)." *Cuadernos de geografía de La Universitat de València*, núm. 95-96 (2014): 25-45. <https://doi.org/10.7203/CGUV.14185>.

Giménez, Emilio, i Tomás Lloréns. "La imagen de la ciudad, Valencia." *Hogar y arquitectura*, núm. 86 (1970): 13-144.

Redacció. "Concurso de la plaza de la Reina." *Revista Arquitectura*, núm. 118 (Octubre 1957): 1-13.

Redacció. "Edificio Del Colegio de Arquitectos de Valencia." *Revista Arquitectura*, núm. 103 (Juliol 1967): 30-32.

Teixidor de Otto, María Jesús. "La calle de la Paz (Valencia)." *Cuadernos de Geografía de La Universitat de València*, núm. 8 (1971): 17-19. <https://doi.org/10.7203/CGUV.15216>.

Noguera Giménez, Juan Francisco. "Una plaza para una Catedral. Concurso de remodelación de la Plaza de la Reina. Valencia," *Loggia, Arquitectura & Restauración*, núm. 9 (Desembre 2000): 76- 79. <https://doi.org/10.4995/loggia.2000.5251>

Artículos de prensa

Aimeur, Carlos. "Un plano de ida y vuelta." *Las Provincias*, 16 de maig, 2002.

Carchano, María José. "Tranvía, el renacimiento del transporte urbano por raíles." *Las Provincias*, 21 de març, 2015. <https://www.lasprovincias.es/economia/empresas/201503/21/tranvia-renacimiento-transporte-urbano-20150321002545-v.html>

Domínguez Rodrigo, Javier. "La plaza del Ayuntamiento (y III)." *Las Provincias*, 15 de març, 2009.

Frontera, A. "Emilio Rieta: recuerdos de un pasado no muy lejano." *Las Provincias*, 17 de juliol, 1999.

Guzmán, Joaquín. "Los 6+1 barrios de Ciutat Vella: una introducción." *ValenciaPlaza*, 23 de febrer, 2020. <https://valencia-plaza.com/los-61-barrios-de-ciutat-vella-una-introduccion>

Llopis Alonso, Tito. "Espéranos, en chándal, pues esta vez sí iremos (para Emilio Rieta)." *Levante-EMV*, 20 d'octubre, 2004.

Moreno, Paco. "Viveros reabre la mayor rosaleda de Valencia con diez mil plantas de 62 variedades." *Las Provincias*, 3 d'agost, 2008.

Muñoz, Daniel. "El origen de la ceca o real casa de moneda." *Las Provincias*, 4 de juliol, 2017. <https://www.lasprovincias.es/fiestas-tradiciones/201507/05/origen-ceca-real-casa-20150704233640-v.html>

Parrilla, José. "La plaza de Reina abre hoy al público." *Levante-EMV*, 28 de juliol, 2022. <https://www.levante-emv.com/valencia/2022/07/28/nueva-plaza-reina-abre-publico-71928873.html>

Pastor, Carlos. "Arxivar l'arquitectura per custodiar la memòria de la ciutat." *ValenciaPlaza*, 14 de maig, 2024. <https://valenciaplaza.com/arxivar-larquitectura-per-custodiar-la-memoria-de-la-ciutat>

Pérez Puche, Francisco. "Casi todo ha pasado alguna vez." *Las Provincias*, 15 de maig, 2002.

Pérez Puche, Francisco. "Detalles," *Las Provincias*, 23 d'octubre, 2016.

Pérez Puche, Francisco. "El baile de las piedras." *Las Provincias*, 21 de febrer, 2021.

Pérez Puche, Francisco. "El San Dimas valenciano sigue exiliado en Italia," *Las Provincias*, 5 de desembre, 2009.

Pérez Puche, Francisco. "La Plaza de la Virgen." *Las Provincias*, 22 de març, 1972.

Pérez Puche, Francisco. "La plaza de la Virgen, reloj en mano", *Las Provincias*, 30 d'abril, 2023.

Ramírez Blanco, Manuel Jesús. "¡Hasta siempre, don Emilio!." *Las Provincias*, 9 de novembre, 2004.

Serrano, Alejandro. "Urbanismo protegerá ahora los edificios modernos." *Las Provincias*, 11 d'abril, 2021.

Simón, Paco. "Patrimonio desaparecido." *Levante-EMV*, 12 de febrer, 2000.

Ventura Melià, Rafael. "El plano de Valencia de Mancelli se podrá ver junto al de Tosca." *Levante-EMV*, 10 de maig, 2002.

Fonts digitals

Ajuntament de València. "Resolución del Ayuntamiento de Valencia por la que se transcribe relación de aspirantes admitidos a la oposición libre a plazas de Arquitecto de esta Corporación." Aprobado el 12 de febrero de 1966. *Boletín Oficial del Estado*, 1 de marzo de 1966, no. 2472. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1966-5270> .

Biblioteca Nacional: Más que libros. Consultat el 22 d'agost, 2024. <https://www.rtve.es/play/audios/biblioteca-nacional-mas-que-libros/biblioteca-nacional-mas-libros-archivos-personales/5511017/> .

Consell Valencià de Cultura. Consultat el 29 de juliol, 2024. <https://cvc.gva.es/es/membre/francisco-perez-puche/> .

Gonzalo Rogel, Esteban. "Guantes Piqueras." *Valencia en Blanco y Negro*. Consultat el 22 d'agost, 2024. <https://valenciablancoynegro.blogspot.com/2020/03/guantes-piqueras.html> .

Gasent Blesa, José Luis, i Tándem Comunicació. "Documental: Una ilusión colectiva - El teatro de Joaquín Rieta." *YouTube*. 2 de setembre, 2021. vídeo. <https://www.youtube.com/watch?v=wBvI56kE4Ww>. <https://www.youtube.com/watch?v=wBvI56kE4Ww> .

Iborra Bernad, Federico, i Maite Palomares Figueres. "Colegio Territorial de Arquitectos de Valencia - Fundación Docomomo Ibérico." *Fundación Docomomo Ibérico*. Consultat el 29 de juliol, 2024. <https://docomomoiberico.com/edificios/colegio-territorial-de-arquitectos-de-valencia/> .

Luífergim. "Las plazas, escenarios simbólicos del poder." *Valentina Topofilia*. Consultat el 16 d'agost, 2024. <https://valentinatopofilia.wordpress.com/2016/06/08/las-plazas-escenarios-simbolicos-del-poder/> .

Pla Especial de Protecció de Ciutat Vella. Consultat el 20 de juliol, 2024. <https://www.valencia.es/val/urbanisme/inici/-/content/portada-con-columna-de-apoyo?uid=11962197> .

"Reglamento del Trabajo de Fin de Grado, Grado en Fundamentos de la Arquitectura." *ETSAV UPV*. Consultat el 16 de maig, 2024. https://www.upv.es/pls/oalu/SIC_WPCAM4.marco?p_id-web=1074147&p_idioma=C&p_cache=&p_entidad=ETSA&p_menu_id=&P_ID=1095435&P_CONT_TODO=N&p_url=https://intranet.upv.es/bin2/caches/miw/visfit2?id=1095435%26idioma=C%26content=N%26editor=N .

ValenciaBonita. "¿Sabías que el primer reloj público de España estuvo en Valencia?" *ValenciaBonita.es* . Consultat el 16 d'agost, 2024. <https://www.valenciabonita.es/2015/12/19/sabias-que-el-primer-reloj-publico-de-espana-estuvo-en-valencia/> .

10

Relació de figures

Fig. 01. Postal del carrer de la Pau. Data indeterminada. Autoria desconeguda. Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

Fig. 02. Fotografia del comerç "Guantes Camps". Aproximadament de la dècada de 1970. Autor: Emilio Rieta López. Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

Fig. 03. Fotografia del carrer Micalet. Any 1976. Autor: Emilio Rieta López. Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

Fig. 04. Fotografia del cantó entre el carrer de la Pau i el carrer de la Comèdies durant la riuada de 1957. Any 1957. Autoria desconeguda. Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

Fig. 05. Objectius Desenvolupament Sostenibles (ODS). 21 febrer 2016. Autor: Jmcanyelles. Font: Respon.cat. Consultat el 29 de juliol de 2024: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/66/ODS_Objectius_Desenvolupament_Sostenible_Respon.cat_SDG_Icons_CAT_Poster_A4.jpg .

Fig. 06 Fotografia edifici del CTAV. Data indeterminada. Autoria desconeguda. Font: Fundación Docomomo Ibérico. Consultat el 29 de juliol de 2024: <https://docomomoiberico.com/edificios/colegio-territorial-de-arquitectos-de-valencia/> .

Fig. 07 Fotografia de l'article Pérez Puche, Francisco. "La Plaza de la Virgen". *Las Provincias*, 22 de març, 1972, 19. Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

Fig. 08 Fotografia d'Emilio Rieta mostrant el plànol de València d'Antonio Mancelli de 1608 al seu arxiu. Acompanya a l'article d'A. Frontera, "Emilio Rieta: recuerdos de un pasado no muy lejano," *Las Provincias*, 17 de juliol, 1999, 35-36.

Fig. 09 Segell exlibris utilitzat per Emilio Rieta. Data indeterminada. Autor: Emilio Rieta López. Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

Fig. 10 Fotografia del carrer de la Pau. Anterior a 1970. Autoria desconeguda. Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

Fig. 11 Exemple de muntatge gràfic utilitzant la tècnica de la refotografia. Mostra l'evolució de l'entorn urbà de la plaça

de l'Almoïna entre 1870 i 2018. Data infeterminada. Autoria desconeguda. Font: Benlloch Moya, Martín, Pedro Manuel Cabezos Bernal i Juan Cisneros Vivó. "Análisis diacrónico de algunos espacios urbanos de Valencia mediante el uso de la refotografía." *Diségno*, núm. 4 (Juny 2019): 39-48. <https://doi.org/10.26375/diseño.4.2019.14> .

Fig. 12 *Nobilis Ac Regia Civitas Valente in Hispania*, Plànol de València de 1608 per Antonio Manceli. 28 de setembre de 1608. Autor: Antonio Manceli. Font: Amando Llopis Alonso i Luís Alberto Perdigón Fernández, *Cartografía histórica de la ciudad de Valencia (1608-1944)*, 4a ed. (Valencia: Universitat Politècnica de València, 2016), 70.

Fig. 13 Plànol de la delimitació dels barris de La Seu i La Xerea segons la proposta de Trinidad Simó i Carme Jordá. En roig els barris de La Seu i La Xerea i en gris fosc la resta de barris del Centre Històric. Setembre de 2024. Font: Elaboració pròpia.

Fig. 14 Representació de les muralles islàmiques (s. XI) i cristianes (s. XIV) i els recintes que engloben. Data indeterminada. Autoria desconeguda. Font: Albert Ribera Lacomba, "Les intervencions arqueològiques al barri de La Universitat," en *La Universitat i el seu entorn urbà*, ed. Vicenç M. Roselló Verger (Valencia: Universitat de València, 2001), 49.

Fig. 15 Vista de València en 1563 d'Anton van den Wyngaerde. 1563. Autor: Anton van den Wyngaerde. Font: www.urbanity.es. Consultat el 23 d'agost de 2024: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/19/València_el_1563%2C_per_Anton_van_den_Wyngaerde.jpg .

Fig. 16 Plànol de noves línies per a la reforma de l'interior de València (1929). Gener de 1929. Autor: Javier Goerlich Lleó. Font: Amando Llopis Alonso i Luís Alberto Perdigón Fernández, *Cartografía histórica de la ciudad de Valencia (1608-1944)*, 4a ed. (Valencia: Universitat Politècnica de València, 2016), 148.

Fig. 17 Postal del carrer de la Pau. Anterior a 1970. Autoria desconeguda. Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

Fig. 18 Muntatge gràfic de l'alçat del carrer de la Pau, acompanyat de planta. Setembre de 2024. Font: Elaboració pròpia.

Font de les fotografies: Arxiu Personal Emilio Rieta López.
Font dels alçats base: Perdigón, Luis, Juan Luis Piñón, Carmen Blasco, i Matilde Alonso. Proyecto de reurbanización de la calle de la Paz: 2. Planta general y alzados con restitución de bajos comerciales, Valencia, diciembre 1990. Archivos del Centro de Información Arquitectónica de la Escuela Técnica Superior de Arquitectura, Universitat Politècnica de València.

Fig. 19 Fotografia de la plaça de la Reina. Aproximadament de la dècada de 1970. Autor: Emilio Rieta López. Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

Fig. 20 Fotografia de l'edifici Monforte (antics magatzems "La isla de Cuba"). Aproximadament de la dècada de 1970. Autor: Emilio Rieta López. Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

Fig. 21 Muntatge gràfic de l'alçat de la plaça de la Reina, acompanyat de planta. Setembre de 2024. Font: Elaboració pròpia. Font de les fotografies: Arxiu Personal Emilio Rieta López. Font dels alçats base:
- I-14d Alçats: Àrea dels entorns de protecció dels BB.II.CC. de la zona central de Ciutat Vella. Temple i torre de Santa Caterina - Església Parroquial de Sant Martí - Teatre Principal de València, València, juny 2018. Catàleg de Proteccions del Pla Especial de Protecció (PEP) de Ciutat Vella (versió juny 2018) encarregat per l'Ajuntament de València.
- I-14f Alçats: Àrea dels entorns de protecció dels BB.II.CC. de la zona central de Ciutat Vella. Palau del Marquès de la Scala - Palau de la Generalitat - Casa Vestuari - Basílica de la Mare de Déu dels Desemparats - Església Catedral Basílica Metropolitana de Santa Maria de València, València, juny 2018. Catàleg de Proteccions del Pla Especial de Protecció (PEP) de Ciutat Vella (versió juny 2018) encarregat per l'Ajuntament de València.

Fig. 22 Fotografia de la plaça durant la festivitat de la Mare de Déu. Maig de 1976. Autor: Emilio Rieta López. Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López.

Fig. 23 Fotografia d'una sessió del Tribunal de les Aigües a la porta dels Apòstols de la Catedral. Data indeterminada. Autoria desconeguda. Font: Associació Professional d'Arxivers i Gestors de Documents Valencians. Consultat l'1 de setembre de 2024: <https://www.arxiu-map.org/es/arxiu-map/arxiu-del-tri->

[bunal-de-les-aigues-de-la-vega-de-valencia/](#) . Ubicada a la pàg. 91.

Fig. 24 Fotografia de les obres de reurbanització de la plaça i el seu entorn a càrrec d'Emilio Rieta i l'enginyer Manuel Calduch. Entre 1975 i 1976. Autor: Emilio Rieta López. Font: Arxiu Personal Emilio Rieta López (erl_aCleop_003). Ubicada a la pàg. 95.

Fig. 25 Muntatge gràfic de l'alçat de la plaça de la Mare de Déu, acompanyat de planta. Setembre de 2024. Font: Elaboració pròpia. Font de les fotografies: Arxiu Personal Emilio Rieta López. Font dels alçats base: I-14f Alçats: Àrea dels entorns de protecció dels BB.II.CC. de la zona central de Ciutat Vella. Palau del Marquès de la Scala - Palau de la Generalitat - Casa Vestuari - Basílica de la Mare de Déu dels Desemparats - Església Catedral Basílica Metropolitana de Santa Maria de València, València, juny 2018. Catàleg de Proteccions del Pla Especial de Protecció (PEP) de Ciutat Vella (versió juny 2018) encarregat per l'Ajuntament de València.

Fig. 26 Fragment de la taula de dades referida a les diferents fotografies documentades de l'Arxiu Personal d'Emilio Rieta López. Setembre de 2024. Font: Elaboració pròpia.

Fig. 27 Fragment de la selecció de fotografies documentades de l'Arxiu Personal d'Emilio Rieta López i utilitzades posteriorment en l'elaboració de la proposta gràfica que mostra l'entorn urbà del carrer de la Pau. Setembre de 2024. Font: Elaboració pròpia.

Fig. 28 Mostra de la composició de la proposta visual per al carrer de la Pau desenvolupada a l'apartat 4.2 i realitzada a partir de les fotografies de l'Arxiu Personal d'Emilio Rieta López sobre l'alçat del carrer de la Pau. Setembre de 2024. Font: Elaboració pròpia.

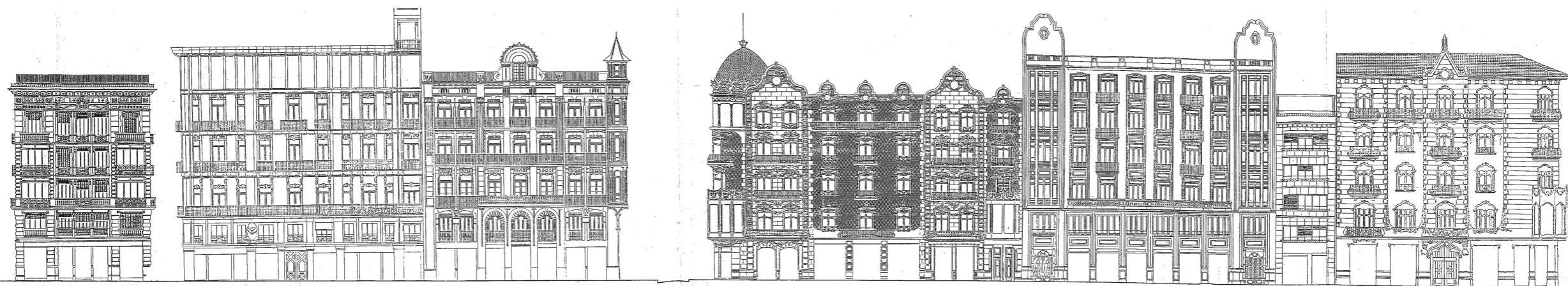
1 1

Annexos

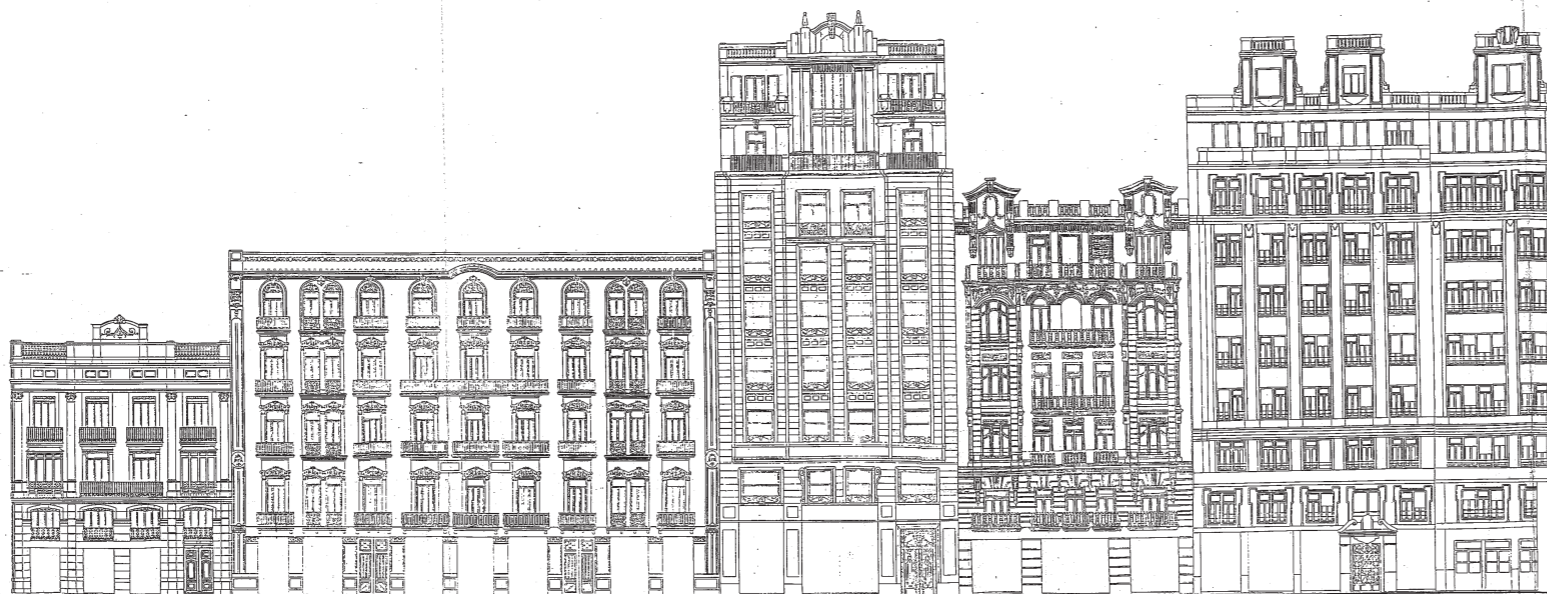
11.1 Annex gràfic: alçats

140

141

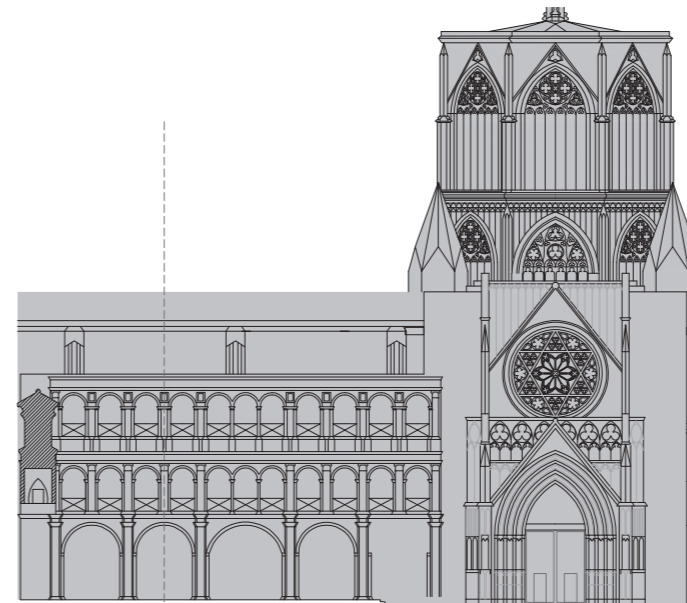
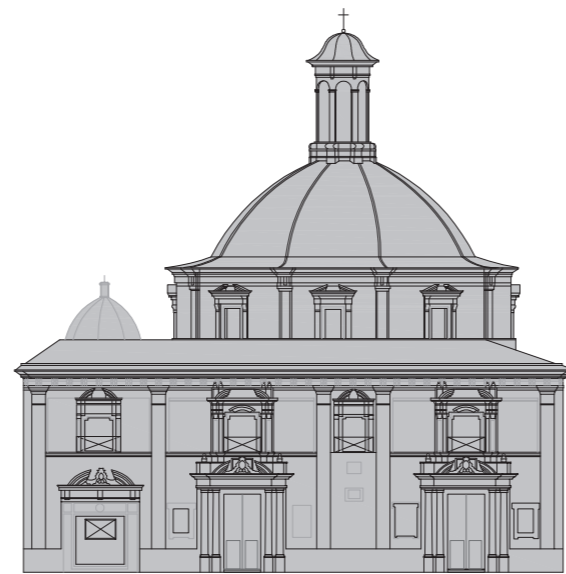
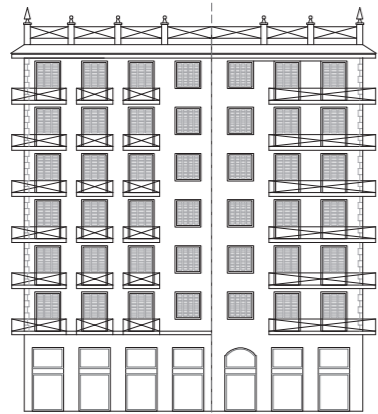
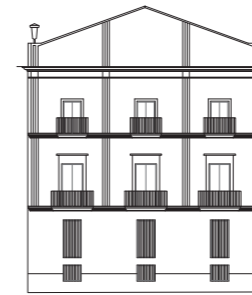
Alçat de la façana nord del carrer de la Pau extret de la documentació gràfica que acompanya al *Proyecto de reurbanización de la calle de la Paz* dels arquitectes Luis Perdigón, Juan Luis Piñón, Carmen Blasco i Matilde Alonso realitzat en desembre de 1990. Concretament del document que porta per títol *2 Planta general y alzados con restitución de bajos comerciales E 1:200*. El document ha sigut facilitat pel CIA.

Alçat de les façanes que donen a la plaça de la Reina extret de la documentació gràfica del Catàleg de Proteccions del Pla Especial de Protecció (PEP) de Ciutat Vella (versió juny 2018) encarregat per l'Ajuntament de València. Concretament dels plànol que porten per títol I-14d Alçats: Àrea dels entorns de protecció dels BB.II.CC. de la zona central de Ciutat Vella. Temple i torre de Santa Caterina - Església Parroquial de Sant Martí - Teatre Principal de València, i I-14f Alçats: Àrea dels entorns de protecció dels BB.II.CC. de la zona central de Ciutat Vella. Palau del Marqués de la Scala - Palau de la Generalitat - Casa Vestuari - Basílica de la Mare de Déu dels Desemparats - Església Catedral Basílica Metropolitana de Santa Maria de València. El plànol original es troba a escala 1/500 i es d'accés públic al web de l'Ajuntament de València.

Alçat de les façanes que donen a la plaça de la Mare de Déu extret de la documentació gràfica del Catàleg de Proteccions del Pla Especial de Protecció (PEP) de Ciutat Vella (versió juny 2018) encarregat per l'Ajuntament de València. Concretament del plànol que porta per títol *I-14f Alçats: Àrea dels entorns de protecció dels BB.II.CC. de la zona central de Ciutat Vella. Palau del Marqués de la Scala - Palau de la Generalitat - Casa Vestuari - Basílica de la Mare de Déu dels Desemparats - Església Catedral Basílica Metropolitana de Santa Maria de València*. El plànol original es troba a escala 1/500 i es d'accés públic al web de l'Ajuntament de València

11.2 Annex gràfic: fotografies

Número 1
(11.2 annex documental)

Número 14
(11.2 annex documental)

Número 18
(11.2 annex documental)

1. Detall de la moldura sobre una de les portes de l'edifici c/ Lluís Vives, 6. L'edifici, obra de l'arquitecte Joaquín Belda Ibáñez es tracta d'un gran edifici de vivendes que dona a la plaça de la Reina, carrer de la Pau, carrer Lluís Vives i carrer de la Mar. La construcció destaca per la seua seriositat, cura i unitat de conjunt. L'arquitecte fa un incís en la decoració i detalls de la planta baixa i entresòl, dedicats a negocis i comerços.

2. Vista de les façanes dels edificis c/de la Pau, 5, c/Lluís Vives, 5, i c/Lluís Vives, 6. És el primer tram construït del carrer de la Pau en ordre a la seua construcció i consolidació. Destaca en la fotografia, a més, la visió del carrer, amb un vehicle característic de la dècada de 1970-1980. La calçada no es troba partida per les vies de tramvia que dominaven el carrer fins a 1970. També es veuen els aparadors de diferents locals comercials i les persones que transiten per la vorera.

3. Vista parcial de l'edifici c/de la Pau, 5. Rieta fotografia el primer tram compositiu de la façana, des del nivell de la planta primera fins la cornisa, acabada amb un frontó escultòric decorat amb el cap d'un lleó. S'aprecia la composició senzilla i acurada que l'arquitecte José Calvo va voler transmetre a l'edifici datat en 1893.

Número 17
(11.2 annex documental)

Número 15
(11.2 annex documental)

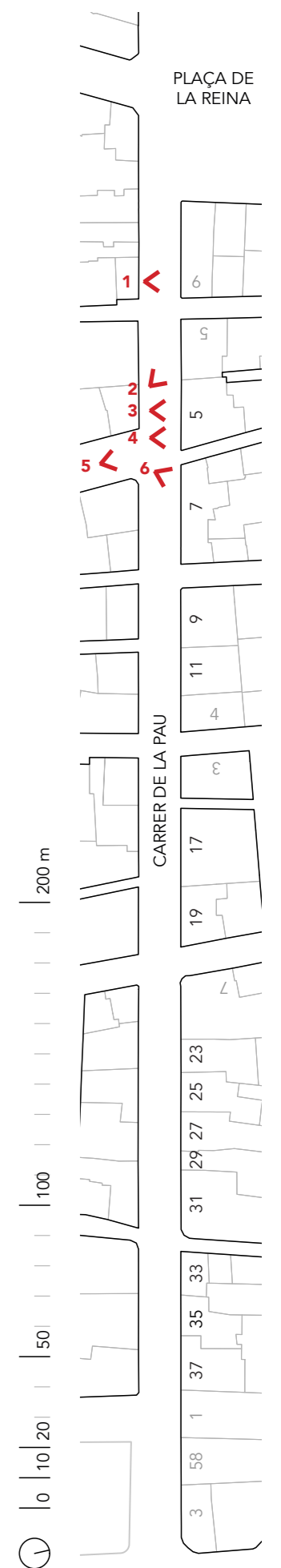

Número 25
(11.2 annex documental)

4. Detall de la cornisa de l'edifici c/ de la Pau, 5, al seu cantó amb el c/ Castellvins. L'arquitecte destaca l'ornament escultòric del frontó amb cap de lleó que corona l'edifici en cada extrem de la façana del carrer de la Pau.

5. Vista completa de l'edifici c/de la Pau, 5. A més a més de poder observar l'armoniosa composició de la façana, apareix en primer plànol el baix comercial del cantó, "Meneses", i l'anunci del local ubicat a l'entresòl amb el rètol "Rafael Blanquer".

6. Vista de la façana de l'edifici c/de la Pau, 7. Edifici de vivendes d'estil eclèctic del mestre d'obres Peregrín Mustieles i datat en 1892. S'aprecia com la façana principal recau al carrer de la Pau mentre les laterals ho fan al c/Castellvins i c/Ruiz de Lihory. Destaca el cartell comercial de l'entresòl.

Número 27
(11.2 annex documental)

Número 28
(11.2 annex documental)

Número 21
(11.2 annex documental)

7. Vista del tram central de la façana de l'edifici c/de la Pau, 7. Aquest tram resulta un sobreeixit respecte la façana principal, enfatitzant la composició del bloc, on en cada planta es troba un tractament diferent en quant als buits. També destaquen el treball dels ferratges de finestres i balcons, les mènsules que subjecten el balcó principal i el rètol d'aquest on es pot llegir la "Delegación Provincial de Sindicatos".

8. Detall concret de la porta principal de l'edifici c/de la Pau, 7. En la imatge es troba la porta oberta, permetent observar l'escala principal del bloc. L'arquitecte mostra en aquesta fotografia un major detall de les mènsules que suporten el balcó, adivinant la figura de dos caps de dona als extrems. També es veu el rètol de "Manantial" al baix comercial dret.

9. Vista del cantó de l'edifici c/de la Pau, 7 amb el carrer Ruiz de Lihory. La façana lateral també es compona simètricament, amb diferenciació en el tractament dels buits segons la planta. La cornisa del carrer de la Pau continua pel carrer Ruiz de Lihory. En el propi cantó, la fotografia d'Emilio Rieta captura la posició d'un cartell que sobreeix de la façana a l'altura de l'entresòl, on es pot llegir "Ruton". També el del baix comercial.

Número 33
(11.2 annex documental)

Número 34
(11.2 annex documental)

Número 35
(11.2 annex documental)

10. Vista parcial de l'edifici c/de la Pau, 9. Edifici eclèctic obra de José María Fuster Roca, 1879. Destaca la composició regular de la façana, el remat amb balustrada d'obra.

11. Detall de la porta principal de l'edifici c/de la Pau, 9. Rieta mostra en la fotografia el detall de la reixeria i la cancel·la de ferro, així com el balcó de la planta primera suportat per mènsules. També trobem més exemples de vehicles privats de l'època de la dècada de 1970 i 1980.

12. Vista de la part superior de la façana de l'edifici c/de la Pau, 11. Obra d'Antonio Martorell Trilles, 1903. De la composició destaquen els dos volums, ubicats als extrems, formats per miradors amb acabats de fusta.

Número 36
(11.2 annex documental)

13. Detall de la porta principal de l'edifici c/de la Pau, 11. En la fotografia s'aprecia l'interior del vestíbul, el balcó corregut del primer pis, i els aparadors dels baixos comercials d'ambdós costats.

Número 37
(11.2 annex documental)

14. Detall d'un dels miradors amb acabats de fusta de l'edifici c/de la Pau, 11. També es pot veure el detall de la reixeria i les mènsules que suporten el volum que sobreeix de la façana principal.

Número 38
(11.2 annex documental)

15. Vista del cantó de la façana principal de l'edifici c/Muñoz Degrain, 4 i la façana lateral que dona al carrer de la Pau.

Número 42
(11.2 annex documental)

16. Detall de la cornisa, moldures, andana i últim pis de l'edifici c/Muñoz Degrain, 3, en la seua façana que dona al carrer de la Pau. Destaca la laboriositat dels detalls que componen les moldures, decoracions, mènsules i altres parts de la façana.

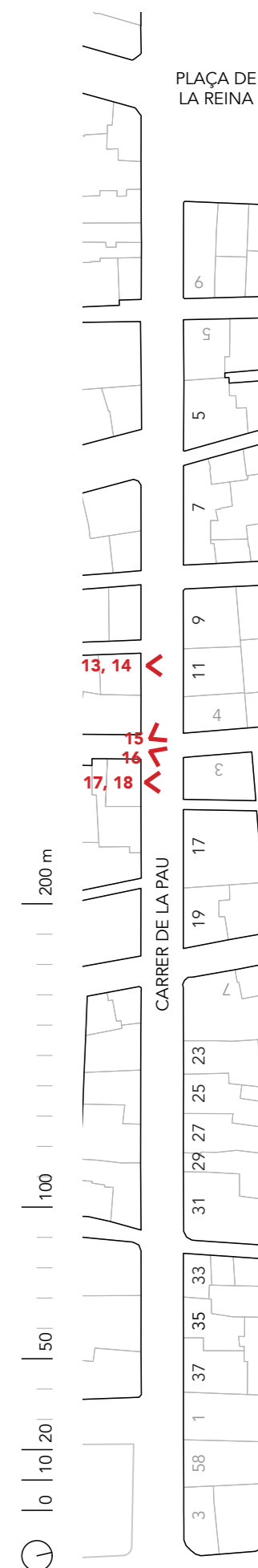
Número 43
(11.2 annex documental)

17. Detall d'un dels dos miradors amb acabats de fusta que componen la façana que dona al carrer de la Pau de l'edifici c/Muñoz Degrain, 3. Malgrat tindre la seua entrada principal per aquest carrer, la façana del carrer de la Pau està tractada amb molt de detall i ornamentació. Els miradors s'ubiquen a les plantes 1 i 2, atorgant major importància a aquestes.

Número 44
(11.2 annex documental)

18. Vista del tram central de la façana que dona al carrer de la Pau de l'edifici c/Muñoz Degrain, 3. La vista se centra en la part alta de l'alçat, amb una composició de tres buits i coronada per un frontó que separa l'última planta de l'andana.

Número 45
(11.2 annex documental)

19. Vista del tram central de la façana que dona al carrer de la Pau de l'edifici c/Muñoz Degrain, 3. La vista se centra en el balcó de la primera planta, amb tres buits formats per portes coronades amb mènsules amb gran detall ornamental.

Número 40
(11.2 annex documental)

20. Vista general de la façana que dona al carrer de la Pau de l'edifici c/Muñoz Degrain, 3. La fotografia pareix realitzada des d'un balcó de l'altra banda del carrer. S'observa la composició de la façana de l'edifici obra d'Antonio Martorell Trilles en 1900. D'estil eclèctic i amb una composició harmoniosa on destaquen els miradors de les plantes 1 i 2, així els diferents tractament dels buits en funció de la planta. El conjunt destaca pel seu detall i la qualitat dels tractaments.

Número 48
(11.2 annex documental)

21. Vista d'una part de la façana de l'edifici c/de la Pau, 17, que mostra el cantó superior esquerre. L'edifici és obra de José Camaña Laymón, 1901. Malgrat continuar l'estil eclèctic del carrer, mostra detalls i solucions racionalistes. Com ara les biguetes metàl·liques que es mostren en façana o la modulació seriada amb un llenguatge clàssic i auster. En la fotografia es mostren les tres últimes plantes on s'evidencia tot l'anterior.

Número 54
(11.2 annex documental)

22. Detall d'un dels balcons, on s'evidencien les biguetes metàl·liques, la seriació dels buits i l'austeritat en la decoració. Malgrat això, sí apareix iconografia referida a la ciutat, com ara en les figures de la reixeria del balcó, referida a l'arquitectura, com el compàs i la rosa que es veu als dintells, o referida a elements hel·lenístics.

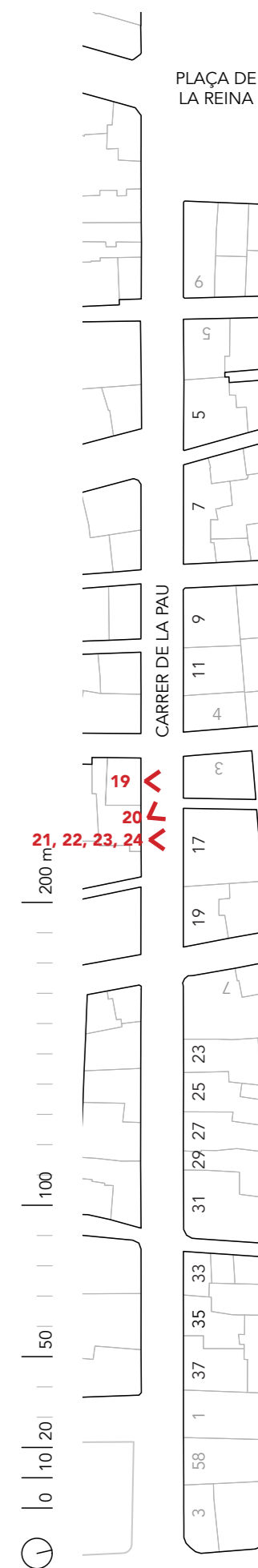
Número 55
(11.2 annex documental)

23. Detall d'un oval decoratiu entre dos buits de l'entresòl amb publicitat comercial. També s'aprecia la iconografia amb l'escut de la ciutat.

Número 49
(11.2 annex documental)

24. Vista d'una part de la façana de l'edifici c/de la Pau, 17. En la fotografia es mostren les tres últimes plantes.

Número 56
(11.2 annex documental)

25. Vista d'una part de la façana de l'edifici c/de la Pau, 17, i l'edifici c/de la Pau, 19. En la fotografia es veu el volum superior que sobreix al conjunt de la cornisa de l'edifici c/de la Pau 17.

Número 58
(11.2 annex documental)

26. Detall de la part central superior de la façana principal de l'edifici c/de la Pau, 19. Aquest edifici, obra de Joaquín María Arnau Miramón és un dels més destacats pel seu llenguatge eclèctic amb detalls clàssics, hel·lenístics i modernistes. Però, sobretot, per l'element que forma el xamfrà amb el carrer Comèdies, compostat per una torreta acabada en punta, suportada per una columna-mènula de ferro.

Número 66
(11.2 annex documental)

27. Detall dels buits, carpinteries i reixeries de la planta d'entresòl de l'edifici c/de la Pau, 19. Tots aquests elements destaquen per la seua singularitat, qualitat i llenguatge, donant una característica i personalitat a l'edifici que Rieta conserva a les seues fotografies.

Número 67
(11.2 annex documental)

28. Detall de la porta principal de l'edifici c/de la Pau, 19.

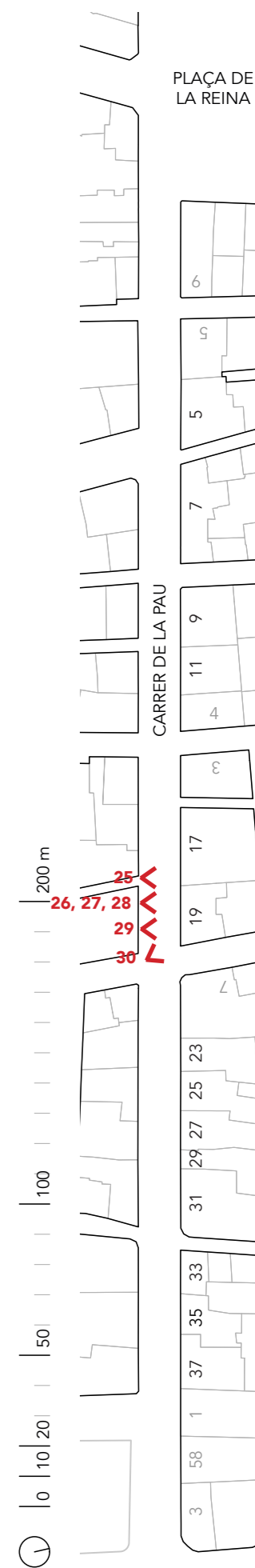
Número 61
(11.2 annex documental)

29. Vista de la torreta que forma el xamfrà de l'edifici c/de la Pau, 19 amb el carrer Comèdies. S'aprecien la coberta en punta, els miradors, i la mènsula que suporta el conjunt.

Número 64
(11.2 annex documental)

30. Detall de la coberta de la torreta, de l'edifici c/de la Pau, 19.

Número 63
(11.2 annex documental)

31. Detall de la columna de ferro sota la mènsula que suporta la torreta de l'edifici c/de la Pau, 19.

Número 77
(11.2 annex documental)

32. Detall de mirador circular que forma el cantó de l'edifici c/ Comèdies, 7, amb el carrer de la Pau. El mirador es compon de 5 buits separats per columnes corinties, sobre les que apareix una sanefa ornamentada.

Número 75
(11.2 annex documental)

33. Detall de la cúpula esfèrica que corona el cantó de l'edifici c/Comèdies, 7, amb el carrer de la Pau. S'aprecia la sanefa de la planta inferior, que acaba en la coberta, baix la cúpula, amb un detall d'obra amb escates.

Número 71
(11.2 annex documental)

34. Vista del xamfrà de l'edifici c/ Comèdies, 7, amb el carrer de la Pau que mostra la primera i segona planta. La primera mostra un mirador d'obra tancat amb diferents finestres. La segona es tracta d'un balcó amb ampit d'obra. Destaquen les decoracions dels balcons i la reixeria.

Número 69
(11.2 annex documental)

35. Vista general del tram esquerre de la façana que dona al carrer de la Pau de l'edifici c/Comèdies, 7. A més a més del cos que forma el xamfrà, es mostra la composició principal d'aquesta façana al carrer de la Pau, on destaquen les decoracions dels balcons i finestres o les reixeries.

Número 72
(11.2 annex documental)

36. Vista general de la façana que dona al carrer de la Pau de l'edifici c/Comèdies, 7. L'edifici, obra de l'arquitecte Francisco Mora Berenguer en 1902, s'emmarca en l'estil modernista.

Número 74
(11.2 annex documental)

Número 73
(11.2 annex documental)

Número 84
(11.2 annex documental)

37. Vista general de la façana de l'edifici c/de la Pau, 23. L'edifici, encara que separat en un altre vestíbul, forma part del de c/Comèdies, 7, de Francisco Mora Berenguer. D'aquesta façana destaca la composició dels dos cossos estilitzats, amb una cornisa ondulada, i la sèrie de finestres, buits i balcons. També s'aprecia el mirador de l'extrem dret de la planta inferior, que acaba amb un ampit d'obra molt ornamentat per al balcó de la planta superior.

38. Detall de la façana de les plantes 1 i 2 de l'edifici c/de la Pau, 23. L'edifici, encara que separat en un altre vestíbul, forma part del de c/Comèdies, 7, de Francisco Mora Berenguer. En aquesta fotografia Emilio Rieta mostra amb major detall els balcons, mirador i ornamentació en obra i reixeria.

39. Vista de la part dreta superior de la façana de l'edifici c/de la Pau, 25 i 27. Edifici de l'arquitecte Vicente Rodríguez Martín, 1926, mostra un estil racionalista i castís. En la fotografia es destaca el volum dret que sobreix de la línia de la façana en totes les plantes fins a l'àtic. Forma miradors que volquen al carrer de la Pau.

Número 85
(11.2 annex documental)

Número 86
(11.2 annex documental)

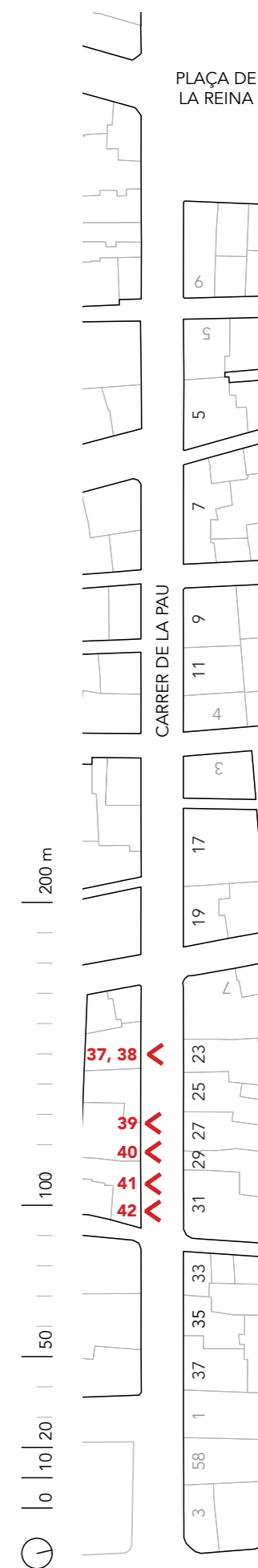

Número 87
(11.2 annex documental)

40. Vista de la façana de l'edifici c/de la Pau, 29. En la mateixa fotografia es veu part de l'edifici anterior, c/de la Pau, 27. Destaca per tindre una altura prou inferior als seus colindants, i observar-se una terrassa en l'última planta.

41. Vista de la part esquerra de la façana de l'edifici c/de la Pau, 31. Obra de l'arquitecte Francisco Mora Berenguer. L'edifici és un referent modernista, on destaquen formes sutils d'inspiració vegetal, els detalls i les ondulacions en els balcons i les reixeries.

42. Vista de la part central de la façana de l'edifici c/de la Pau, 31. Obra de l'arquitecte Francisco Mora Berenguer. L'edifici és un referent modernista, on destaquen formes sutils d'inspiració vegetal, els detalls i les ondulacions en els balcons i les reixeries.

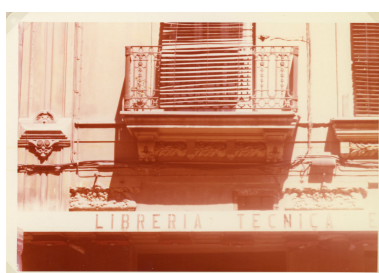
Número 94
(11.2 annex documental)

43. Detall de l'ampit del balcó de segona planta, sobre el mirador del xamfrà amb el carrer de Bonaire. Aquest continua el mur del mirador de la planta primera i destaca per les formes sutils d'inspiració vegetal.

Número 99
(11.2 annex documental)

44. Vista de la part superior de la façana de l'edifici c/de la Pau, 33. Es mostra un frontó central en la planta de la coberta, una andana i dues plantes principals, la primera amb miradors amb acabats de fusta als extrems.

Número 106
(11.2 annex documental)

45. Detall d'un balcó de primera planta, sobre la planta baixa, de l'edifici c/de la Pau, 35. S'aprecia en el rètol "Libreria técnica..." al baix comercial.

Número 103
(11.2 annex documental)

46. Detall d'un balcó de primera planta i cornisa de dues finestres, sobre la planta baixa, de l'edifici c/de la Pau, 35. S'aprecia en el rètol "... técnica extranjera" al baix comercial.

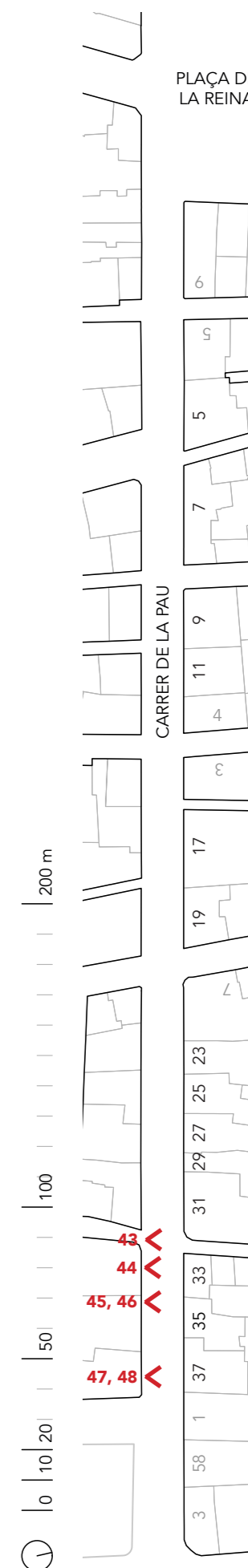
Número 101
(11.2 annex documental)

47. Vista de part de façana de l'edifici c/de la Pau, 37, de caràcter eclèctic.

Número 105
(11.2 annex documental)

48. Detall de la porta i vestíbul de l'edifici c/de la Pau, 37. A la fotografia es mostra part dels usos comercials de planta baixa, amb una cafeteria a la part de la dreta.

Número 107
(11.2 annex documental)

49. Vista de la façana de l'edifici plaça d'Alfons el Magnànim, 1. Destaca l'altura en comparació amb el seu entorn. La fotografia mostra un negoci de viatges al seu baix comercial "Viajes Melia".

Número 108
(11.2 annex documental)

52. Vista general de la façana de l'edifici c/de la Mar, 58. Les plantes de vivendes, sobre la planta baixa i l'entresòl, es componen de tres cosos. El dels extrems amb miradors que sobreixen de la línia de façana, fins a la planta 4, on apareixen balcons. Al cos central, generat per tres buits amb portes, són balcons.

Número 110
(11.2 annex documental)

50. Detall de la coronació de la façana de l'edifici c/de la Mar, 58.

Número 109
(11.2 annex documental)

51. Detall de l'entresòl, la planta principal amb miradors als extrems i la planta baixa de l'edifici c/de la Mar, 58. Al baix comercial, amb un aler a la façana, destaca el rètol de lletres "RENFE". En la fotografia, Emilio Rieta ha plasmat en un primer plànol les cabines de telèfon públiques i la bústia de correus.

Número 125
(11.2 annex documental)

53. Vista de la part superior de la façana de l'edifici plaça de la Reina, 5. Es tracta de l'edifici, obra de Lucas García Cardona, conegut per l'activitat comercial que ha aollit. En la fotografia apareix el rètol "Vda Miguel Roca s.a.". Un edifici que destaca per la seua abundant i exuberant ornamentació, llenguatge eclèctic amb motius hel·lenístics.

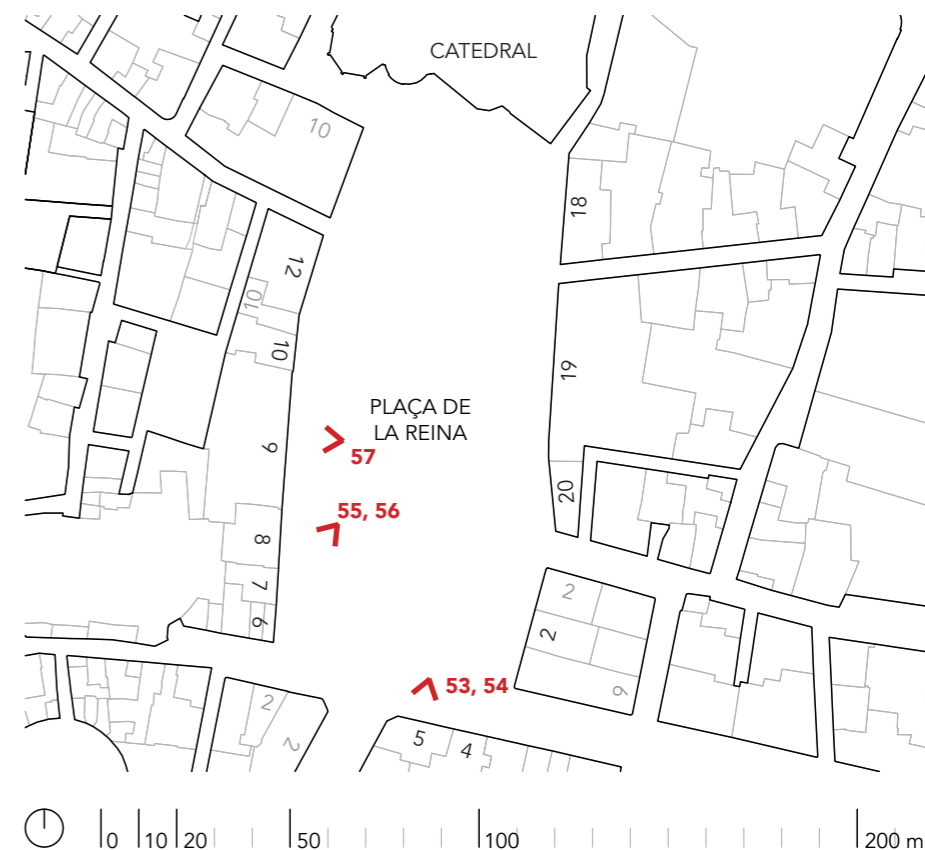
Número 126
(11.2 annex documental)

54. Vista de la part superior de la façana de l'edifici plaça de la Reina, 5. La planta baixa i entresòl apareix flanquejada per una lògia de columnes. Ací s'ubicaven els magatzems coneguts com "Isla de Cuba". La fotografia transmet una gran activitat comercial i trànsit de vianants.

Número 119
(11.2 annex documental)

55. Façanes dels edificis plaça de la Reina, 6, 7 i 8. Al fons es veu la torre de Santa Caterina, i en primer plànol, l'accés a l'aparcament subterrani inaugurat en 1970. De les façanes destaquen els miradors amb acabats de fusta de l'edifici número 7. També l'ús comercial de les plantes baixes i la quantitat de persones que s'aglomeren a la vorera.

Número 122
(11.2 annex documental)

56. Façanes dels edificis plaça de la Reina, 6, 7 i 8. S'aprecia millor els rètols dels baixos comercials, destacant el de l'edifici número. També es veuen diferents vehicles al voltant de la rotonda d'accés a la rampa de l'aparcament subterrani. I, de nou, la quantitat de gent en la vorera de la plaça.

Número 117
(11.2 annex documental)

57. La fotografia mostra una vista general de la façana de l'edifici plaça de la Reina, 9. Aquest edifici destaca per la seua amplitud, resolt en tres cossos. D'aquests, destaca la planta baixa del central, compost per tres gran arcs que donen accés a un passatge interior. De la façana sobreix un mirador ubicat en la planta primera entre el segon i tercer cos. Finalment, a nivell d'espai públic apareixen moltes persones formant una cua en el que pareix ser la parada d'un autobús públic.

Número 115
(11.2 annex documental)

58. Vista de les façanes dels edificis plaça de la Reina, 9 i 10 des del jardí del centre de la plaça. Els dos edificis conserven una llenguaatge i ritme compositiu semblant. En aquesta foto es poden veure els baixos comercials "Almacenes Gabriel" i "Ferreterías Gabriel", un al costat de l'altre. Per davant, i ocupant vorera, jardí i calçada, apareix un conjunt de persones caminant.

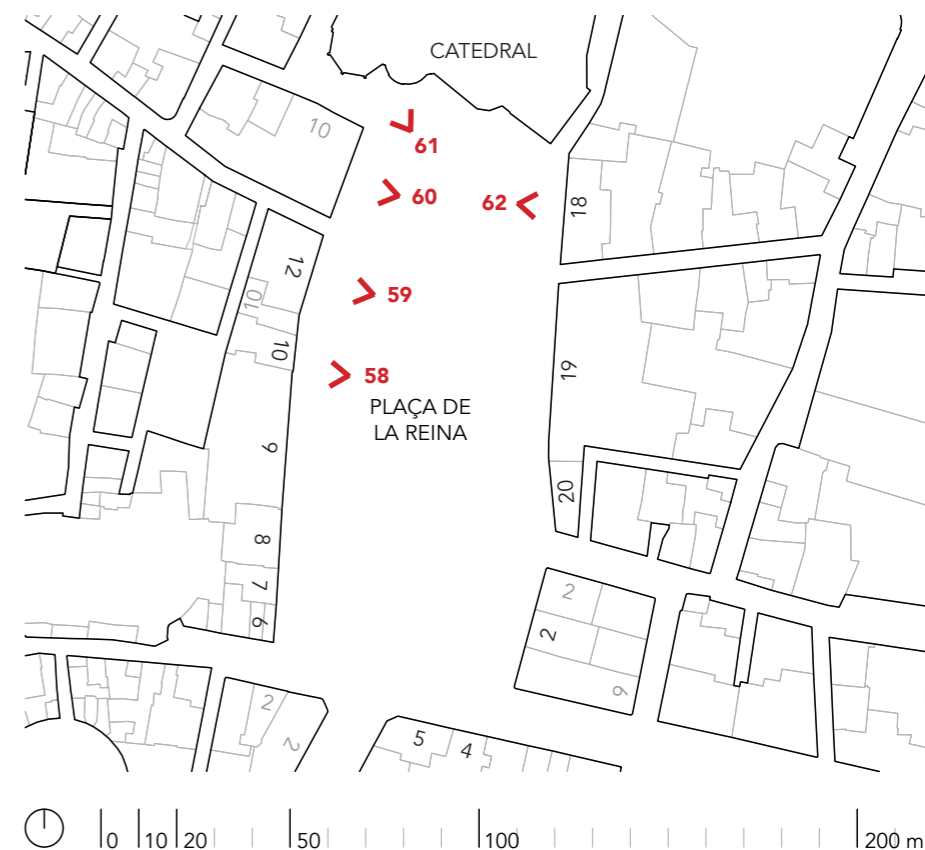
Número 113
(11.2 annex documental)

59. Vista de les façanes dels edificis que en l'actualitat formen el número 12 de la plaça de la Reina. També la façana posterior de l'edifici c/Verònica, 10. Tots mostren uns edificis amb un estat de conservació dubtosa. Malgrat això, l'activitat comercial continua a les seues plantes baixes.

Número 120
(11.2 annex documental)

60. Façana de l'edifici c/Brodadors, 10. En el moment de la fotografia es veuen dos edificis, un principal, del qual es manté la composició de façana, i un estret i de menor altura, sobre el que s'ha continuat la façana del principal. A les plantes baixes continuen els comerços, com la "joyería-relojería", i el trànsit de vianants.

61. Fotografia que pertany al conjunt de la plaça de la Mare de Déu, però en què es mostra la portada barroca de la Catedral que dona a la plaça de la Reina. La seua lectura visual perd el propòsit original amb l'obertura de la plaça i la pèrdua del carrer de Saragossa, ja que era el punt final d'aquest. Malgrat tot, suposa un dels grans atractius de l'entorn. En la fotografia apareix el propi Rieta en una visita a les obres de reforma que entre 1975 i 1976 realitza a la plaça de la Mare de Déu i l'entorn de la Catedral. Es pot observar una reducció de la cota del sòl.

Número 147
(11.2 annex documental)

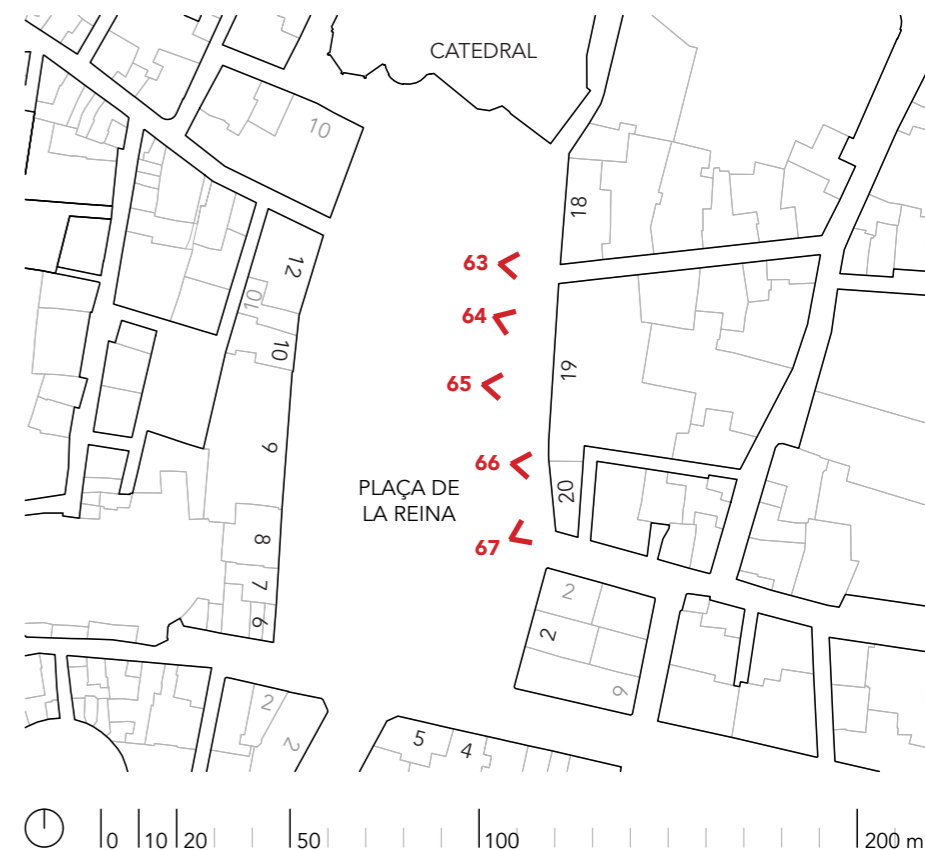
Número 116
(11.2 annex documental)

62. Façana de l'edifici plaça de la Reina, 18. L'edifici mostra una regularitat en la composició de buits i finestres, així com una austeritat en la seua ornamentació. Als baixos comercials s'observa a la fotografia el rètol de "Piqueras" i el de "Tejidos Rosalvi". En primer plànol de la fotografia es troba una de les eixides de l'aparcament subterrani.

Número 121
(11.2 annex documental)

63. La fotografia mostra una parcel·la sense edificar, on s'ubiquen fins a quatre tanques amb anuncis comercials. Respecte a ells, l'arquitecte fa una anotació a la part posterior de la fotografia 64 (121 a l'annex documental), criticant la degradació del conjunt de la plaça que mostren. Sobre aquest solar, com s'aprecia en l'alçat obtingut dels plànols del PEP, s'alça un nou edifici en l'actualitat.

168

Número 114
(11.2 annex documental)

64. En la fotografia es veu una visió en primer plànol de la plaça enjardinada, rodejada de calçada i vehicles característics dels anys 1970. Al fons es troben les façanes dels edificis plaça de la Reina, 20 i la parcel·la sense edificar.

Número 118
(11.2 annex documental)

65. Fotografia que mostra les façanes dels edificis ubicats a plaça de la Reina, 20. De totes, l'única que es conserva en l'actualitat és la de l'edifici més alt, que forma part del nou edifici. En la fotografia es veuen diferents vehicles de l'època, una cua de persones (segurament esperant a la parada de l'autobús públic) i diferents locals comercials.

Número 123
(11.2 annex documental)

66. La fotografia mostra l'aparador de la tenda "Guantes Camps", de la qual destaca la figura d'una mà despenjada del balcó de primera planta. Aquesta s'ubica a plaça de la Reina, 20. També destaca la tanca publicitària que apareix al balcó.

169

Número 124
(11.2 annex documental)

67. La fotografia mostra l'aparador d'una tenda cantonera amb el carrer de la Mar, on destaca l'acabat de fusta i les finestres amb els diferents productes de l'interior.

Número 160
(11.2 annex documental)

68. La fotografia, realitzada una vegada finalitzades les obres de reforma en 1976, mostra el nou paviment i la diferència de cota de l'entorn. De fons trobem les façanes de la Casa Vestuari, l'Obra Nova i la porta dels Apòstols de la Catedral, l'inici del carrer del Micalet i, al fons, la torre del Micalet. Durant les obres, s'han eliminat les cases dels canonges, ampliant el carrer i deixant la vista de les cúpules de les capelles laterals de la Catedral.

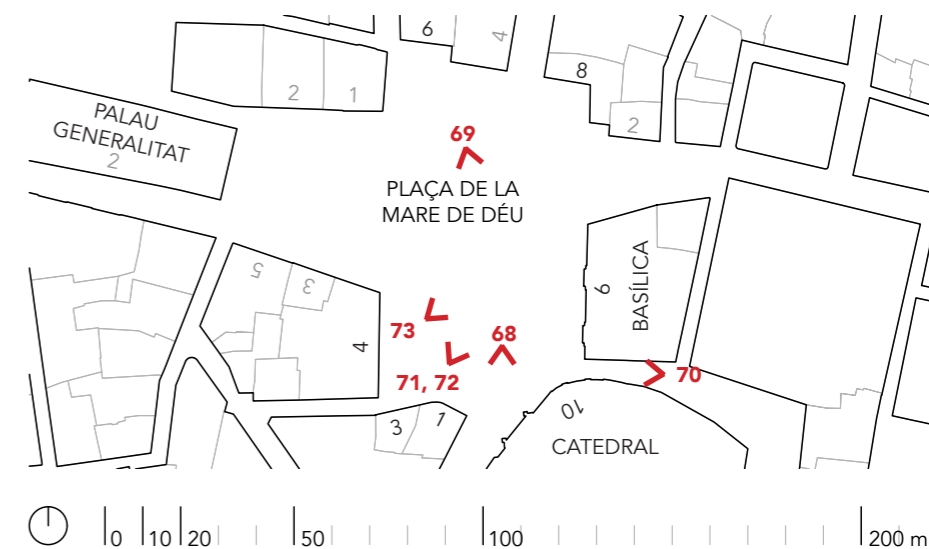
Número 154
(11.2 annex documental)

69. Vista general de la plaça després de la reforma en 1976. Destaca el conjunt de la reforma, amb el caràcter de plaça saló en diferents altures. I, sobretot, la nova font, desplaçada respecte al centre de l'antiga plaça i respecte al centre de la Basílica, amb la intenció de tindre un espai lliure major.

Número 159
(11.2 annex documental)

70. Aquesta fotografia mostra el passatge d'Emilio Aparicio Olmos entre l'Obra Nova de la Catedral i la Basílica. Es veu el resultat de la reforma amb el nou paviment i escalons de la plaça. També alguns dels elements de mobiliari urbà instal·lats. Al fons es veu la façana de l'edifici plaça de la Mare de Déu, 4.

Número 152
(11.2 annex documental)

71. La fotografia mostra la gran quantitat de persones participants i assistents de la celebració de la festivitat de la Mare de Déu l'any 1976, en finalitzar la reforma. A la plaça se li han instal·lat un tendalls mòbils, entre la Basílica i l'edifici plaça de la Mare de Déu, 4, per a projectar ombra. Al fons es veuen les façanes de diferents edificis i l'inici del carrer de Navellós.

Número 166
(11.2 annex documental)

72. Fotografia des d'un balcó, segurament, de la Casa Vestuari on es mostra el resultat del gran espai destinat als vianants lliure de vehicles. Destaca la composició de l'espai com a plaça-saló a diferents altures.

Número 140
(11.2 annex documental)

73. Fotografia que mostra la plaça amb la Basílica i l'edifici plaça de la Mare de Déu, 8, de fons. Es veu l'antiga font central de la plaça i l'inici de les obres de reforma.

Número 157
(11.2 annex documental)

74. Fotografia de la nova font, encara sense les escultures, amb la Basílica, la Catedral i la Casa Vestuari de fons.

Número 158
(11.2 annex documental)

75. Vista de la plaça de l'Escolania de la Mare de Déu, junt a la Basílica. Lloc on s'ubica el conjunt escultòric commemoratiu al canonge Liñán.

Número 146
(11.2 annex documental)

76. Fotografia de la plaça de la Mare de Déu amb l'Obra Nova de la Catedral i la Basílica de fons. En ella es veu una visita d'obra on apareix l'arquitecte Rieta. Es veu, també, el nou paviment i escalons de la plaça durant les obres de reforma.

Número 142
(11.2 annex documental)

77. Fotografia que mostra la plaça amb la Basílica, la Catedral i la Casa Vestuari de fons. Es veuen els treballs avançats de les obres de reforma. Ja no apareix la font central.

Número 161
(11.2 annex documental)

78. Fotografia dels bancs incorporats durant la reforma a la façana de la Casa Vestuari. Es veu la porta dels Apòstols de fons i el nou paviment de la plaça.

11.3 Annex documental

A continuació es presenta una taula en què, a través d'una sèrie de paràmetres, s'identifiquen, s'analitzen i es descriuen cada un dels materials que es troben en les diferents caixes i carpetes que componen l'arxiu personal. També de l'ordre en el que apareix el material dins de les caixes i carpetes, la seua posició en el suport en què es presenta i el seu estat de conservació.

Amb totes aquestes característiques es pretén disposar d'un estudi ràpid, homogeni i senzill d'analitzar, així com tindre una ferramenta de recerca per ítems que puguen resultar útils en un futur.

A la vista de l'analitzat, el treball se centra en l'ús del material fotogràfic, incloent altres representacions gràfiques d'interès, recopilat per l'arquitecte al seu arxiu.

Els paràmetres que componen la taula són:

Numeració: Número correlatiu assignat a cada element seguint l'ordre en que es documenta. Aquesta numeració és exclusiva als elements documentats en el present treball. És, per tant, independent a qualsevol ordenació prèvia del material a l'arxiu personal.

Caixa: Identificació de la caixa on s'ubica el material.

Carpeta: Identificació de la carpeta on s'ubica el material. Pot ser un codi a la seua part superior (S) o inferior (I).

Numeració interna: Número correlatiu assignat a cada element seguint l'ordre en què es presenta el material en cada una de les caixes i carpetes.

Suport: Base sobre la qual es presenta el material. Pot ser de forma exenta i individual (I), sense suport, o en conjunt dins d'un àlbum (A) o un sobre (S), entre altres.

Posició: Posició que ocupa l'element en cas de presentar-se en un suport i en conjunt d'altres. En cas de pàgines indicar número de pàgina (P1, P2, etc.) i cara ("a" per a l'anvers i "b" per al revés).

Tipologia: Especificació del tipus de document. Pot ser fotografia a color (FC), fotografia en blanc i negre (FB/N), postal (P), il·lustració (I) o làmina (L).

Títol: Titulació que consta o acompanya l'element. En cas de no identificar-se, factici que es considere.

Autoria: Identificació de l'estudi fotogràfic, persona o factici que es considere creador del document. En cas de ser d'Emilio Rieta López indicar (ERL). En cas de ser desconeguda indicar (DES).

Data: Datació del document. Concreta (dia/mes/any) en cas d'indicar-se o identificar-se al document. Any aproximat o període temporal factici en cas de no indicar-se (NI).

Dimensions: Dimensions físiques del recurs. Indicar altura per amplària en centímetres.

Orientació: Disposició de l'element. Indicar si és vertical (V) o horitzontal (H).

Estat: Estat de conservació del recurs. Indicar si és bo (B), regular (R) o mal (M) i altres observacions com ara l'estat de les vores o si presenta talls.

Entorn urbà: Entorn urbà al que fa referència el document. Pot ser carrer de la Pau (CP), plaça de la Reina (PR) o plaça de la Mare de Déu (PMD).

Descripció: Breu descripció de la imatge, contingut o representació.

Núm.	Caixa	Carpeta	Num. int.	Suport	Posició	Tipologia	Títol	Autoria	Data	Dimensions	Orientació	Estat	Entorn urbà	Descripció
1	Cx 21	A 57	1	A	P1a	FC	c/Lluís Vives 2	ERL	NI (ca. 1970-1980)	8,8 x 12,4	H	B	CP	Detall moldura sobre porta.
2	Cx 21	A 57	2	A	P1a	FC	c/Lluís Vives 2	ERL	NI (ca. 1970-1980)	8,8 x 12,4	H	B	CP	Quadre inscripció en façana.
3	Cx 21	A 57	3	A	P1a	FC	c/Lluís Vives 2	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,4 x 8,8	V	B	CP	Façana de PB i entresòl.
4	Cx 21	A 57	4	A	P7b	P	"Calle de la Paz y Torre de St ^a Catalina"	DES	NI	13,9 x 8,8	V	B	CP	Vista del carrer amb la torre de Santa Caterina de fons. Es veuen els números 18, 7 i 9.
5	Cx 21	A 57	5	A	P7b	P	"No. 16 VALENCIA Calle de la Paz"	DES	NI	13,9 x 8,8	V	B	CP	Vista del carrer amb la torre de Santa Caterina de fons. Es veuen els números 28, 30, 17, 19 i 21.
6	Cx 21	A 57	6	A	P7b	P	"Valencia - Calle de la Paz" "P.Z.10057"	DES	NI	13,9 x 8,8	V	B	CP	Vista del carrer amb la torre de Santa Caterina de fons. Es veuen els números 28, 30, 32, 17,19 i 21.
7	Cx 21	A 57	7	A	P8a	P	"Valencia Calle de Peris y Valero"	DES	NI	13,9 x 8,8	V	B	CP	Vista del carrer amb la torre de Santa Caterina de fons.
8	Cx 21	A 57	8	A	P8a	P	"124 - VALENCIA. Calle de Peris y Valero"	DES	NI	8,8 x 13,9	H	B	CP	Vista del carrer amb la torre de Santa Caterina de fons.
9	Cx 21	A 57	9	A	P8b	P	"HOTEL MUNICH.- Situado en la calle de la Paz, 2.- VALENCIA"	DES	NI	8,4 x 13	H	R (desdibuixada)	CP	Vista de l'hotel Munich i fons del carrer de la Pau amb la torre de Santa Caterina.
10	Cx 21	A 57	10	A	P8b	FB/N	Vista des de pl. Alfons el Magnànim	DES	NI	9 x 14	H	B	CP	Vista del carrer des de la pl. Alfons el Magnànim amb la torre de Santa Caterina de fons.
11	Cx 21	A 57	11	A	P8b	FB/N	Vista del carrer des del c/ Comèdies	DES	NI	12 x 18,3	H	B	CP	Vista del carrer des del c/ Comèdies amb la torre de Santa Caterina de fons.
12	Cx 21	A 57	12	A	P9a	FC	Façana plaça de la Reina, 2	ERL	NI (ca. 1970)	9 x 12,5	H	B	PR	Façana plaça de la Reina 2.
13	Cx 21	A 57	13	A	P9a	FB/N	Vista del carrer des del c/ Castellvins	DES	NI	10 x 15	H	B	CP	Vista del carrer des del c/ Castellvins amb la torre de Santa Caterina de fons.

Núm.	Caixa	Carpeta	Num. int.	Suport	Posició	Tipologia	Títol	Autoria	Data	Dimensions	Orientació	Estat	Entorn urbà	Descripció
14	Cx 21	A 57	14	A	P9b	FC	c/Lluís Vives 6 - c/Lluís Vives 5 - c/de la Pau 5	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façanes d'edificis c/de la Pau entre c/Lluís Vives i c/Castellvins.
15	Cx 21	A 57	15	A	P9b	FC	c/de la Pau 5	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana edificis c/de la Pau 5.
16	Cx 21	A 57	16	A	P9b	FC	c/Lluís Vives 5	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall cornisa edifici c/Lluís Vives 5 - c/de la Pau.
17	Cx 21	A 57	17	A	P9b	FC	c/de la Pau 5	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall cornisa edifici c/de la Pau 5
18	Cx 21	A 57	18	A	P10a	FC	c/de la Pau 5	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana part esquerra edifici c/de la Pau 5.
19	Cx 21	A 57	19	A	P10a	FC	c/de la Pau 5 i 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana part dreta edifici c/de la Pau 5.
20	Cx 21	A 57	20	A	P10a	FC	c/de la Pau 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana cantó edifici c/de la Pau 7 - c/Ruiz de Lihory. Part inferior.
21	Cx 21	A 57	21	A	P10a	FC	c/de la Pau 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana cantó edifici c/de la Pau 7 - c/Ruiz de Lihory. Part superior.
22	Cx 21	A 57	22	A	P10b	FC	c/de la Pau 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall moldura sobre porta de balcó.
23	Cx 21	A 57	23	A	P10b	FC	c/de la Pau 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	R (cremada)	CP	Detall cornisa cantó edifici c/de la Pau 7 - c/Ruiz de Lihory.
24	Cx 21	A 57	24	A	P10b	FC	c/de la Pau 9, 11 i 13	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façanes edificis c/de la Pau 9, 11 i 13
25	Cx 21	A 57	25	A	P11a	FC	c/de la Pau 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 7. Part superior.
26	Cx 21	A 57	26	A	P11a	FC	c/de la Pau 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 7. Part inferior.
27	Cx 21	A 57	27	A	P11a	FC	c/de la Pau 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 7. Part superior central.
28	Cx 21	A 57	28	A	P11a	FC	c/de la Pau 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	R (cremada)	CP	Façana edifici c/de la Pau 7. Part inferior central.
29	Cx 21	A 57	29	A	P11b	FC	c/de la Pau 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall finestres últim pis.

Núm.	Caixa	Carpeta	Num. int.	Suport	Posició	Tipologia	Títol	Autoria	Data	Dimensions	Orientació	Estat	Entorn urbà	Descripció
30	Cx 21	A 57	30	A	P11b	FC	c/de la Pau 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall cartell "Delegación Provincial de Sindicatos".
31	Cx 21	A 57	31	A	P11b	FC	c/de la Pau 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall moldura finestra.
32	Cx 21	A 57	32	A	P12a	FC	c/de la Pau 9	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Cornisa cantó edifici c/de la Pau 9 - c/Ruiz de Lihory.
33	Cx 21	A 57	33	A	P12a	FC	c/de la Pau 9	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 9. Part superior.
34	Cx 21	A 57	34	A	P12a	FC	c/de la Pau 9	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	R (cremada)	CP	Porta edifici c/de la Pau 9.
35	Cx 21	A 57	35	A	P12b	FC	c/de la Pau 11	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 11. Part superior.
36	Cx 21	A 57	36	A	P12b	FC	c/de la Pau 11	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	R (cremada)	CP	Porta edifici c/de la Pau 11.
37	Cx 21	A 57	37	A	P12b	FC	c/de la Pau 11	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Detall finestra-mirador edifici c/de la Pau 11.
38	Cx 21	A 57	38	A	P13a	FC	c/de la Pau 11 - c/Muñoz Degrain 4	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Façana cantó edifici c/de la Pau "13" - c/Muñoz Degrain 4. Part superior.
39	Cx 21	A 57	39	A	P13a	FC	c/de la Pau 11 - c/Muñoz Degrain 4	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana cantó edifici c/de la Pau "15" - c/Medines. Part inferior.
40	Cx 21	A 57	40	A	P13a	FC	c/de la Pau 11 - c/Muñoz Degrain 4	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana cantó edifici c/de la Pau "15" - c/Medines. Part superior.
41	Cx 21	A 57	41	A	P13a	FC	c/Muñoz Degrain 3	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall cornisa cantó edifici c/de la Pau "15" - c/Medines.
42	Cx 21	A 57	42	A	P13b	FC	c/Muñoz Degrain 3	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Detall cornisa cantó edifici c/de la Pau "15" - c/Medines.
43	Cx 21	A 57	43	A	P13b	FC	c/Muñoz Degrain 3	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Detall finestra-mirador edifici c/de la Pau 15. Part esquerra.
44	Cx 21	A 57	44	A	P13b	FC	c/Muñoz Degrain 3	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall finestres i cornisa edifici c/de la Pau 15. Part central superior.

Núm.	Caixa	Carpeta	Num. int.	Suport	Posició	Tipologia	Títol	Autoria	Data	Dimensions	Orientació	Estat	Entorn urbà	Descripció
45	Cx 21	A 57	45	A	P13b	FC	c/Muñoz Degrain 3	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall balcó edifici c/de la Pau 15. Part central inferior.
46	Cx 21	A 57	46	A	P14a	FC	c/de la Pau 17	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Cornisa cantó edifici c/de la Pau 17 - c/Medines. Part superior.
47	Cx 21	A 57	47	A	P14a	FC	c/de la Pau 17	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façanes edificis c/de la Pau 17 i 19. Part superior.
48	Cx 21	A 57	48	A	P14a	FC	c/de la Pau 17	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 17. Part superior esquerra.
49	Cx 21	A 57	49	A	P14a	FC	c/de la Pau 17	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 17. Part superior central.
50	Cx 21	A 57	50	A	P14b	FC	c/de la Pau 17	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall moldura sobre finestra.
51	Cx 21	A 57	51	A	P14b	FC	c/de la Pau 17	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall balcó P1. Cartell "Reaseguros":
52	Cx 21	A 57	52	A	P14b	FC	c/de la Pau 17	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall balcó P1. Cartell "Seguros".
53	Cx 21	A 57	53	A	P15a	FC	c/de la Pau 17	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall balcó P1.
54	Cx 21	A 57	54	A	P15a	FC	c/de la Pau 17	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall balcó P1.
55	Cx 21	A 57	55	A	P15a	FC	c/de la Pau 17	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall finestres entresòl. Quadre inscripció comerç de moda.
56	Cx 21	A 57	56	A	P15b	FC	c/de la Pau 19	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 17 i 19. Part superior.
57	Cx 21	A 57	57	A	P15b	FC	c/de la Pau 19	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 19.
58	Cx 21	A 57	58	A	P16a	FC	c/de la Pau 19	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall finestra i casetó de coberta.
59	Cx 21	A 57	59	A	P16a	FC	c/de la Pau 19	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall finestres últim pis i cornisa.
60	Cx 21	A 57	60	A	P16b	FC	c/de la Pau 19	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 19 i 21. Part superior.

Núm.	Caixa	Carpeta	Num. int.	Suport	Posició	Tipologia	Títol	Autoria	Data	Dimensions	Orientació	Estat	Entorn urbà	Descripció
61	Cx 21	A 57	61	A	P16b	FC	c/de la Pau 19	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana cantó edifici c/de la Pau 19 - c/de les Comèdies. Part superior. Torreó.
62	Cx 21	A 57	62	A	P16b	FC	c/de la Pau 19	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana cantó edifici c/de la Pau 19 - c/de les Comèdies. Part superior. Torreó.
63	Cx 21	A 57	63	A	P17a	FC	c/de la Pau 19	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Detall cantó edifici c/de la Pau 19 - c/de les Comèdies. Part inferior. Inici torreó.
64	Cx 21	A 57	64	A	P17a	FC	c/de la Pau 19	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Detall cantó edifici c/de la Pau 19 - c/de les Comèdies. Part superior. Coberta torreó.
65	Cx 21	A 57	65	A	P17a	FC	c/de la Pau 19	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall finestres entresòl. Part inferior dreta.
66	Cx 21	A 57	66	A	P17a	FC	c/de la Pau 19	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall finestres entresòl. Part inferior central.
67	Cx 21	A 57	67	A	P17b	FC	c/de la Pau 19	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Detall porta. Part inferior central.
68	Cx 21	A 57	68	A	P18a	FC	c/de les Comèdies 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Façana cantó edifici c/de les Comèdies - c/de la Pau 21. Part superior. Cúpula.
69	Cx 21	A 57	69	A	P18a	FC	c/de les Comèdies 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 21. Part superior. Cúpula i primer tram.
70	Cx 21	A 57	70	A	P18a	FC	c/de les Comèdies 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana cantó edifici c/de les Comèdies - c/de la Pau 21. Part inferior.
71	Cx 21	A 57	71	A	P18a	FC	c/de les Comèdies 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 21. Part inferior. Cúpula i primer tram.
72	Cx 21	A 57	72	A	P18b	FC	c/de la Pau 23	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 21. Part superior. Primer i segon tram.
73	Cx 21	A 57	73	A	P18b	FC	c/de la Pau 23	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 21 i 23. Part central. Tercer tram edifici 21.

Núm.	Caixa	Carpeta	Num. int.	Suport	Posició	Tipologia	Títol	Autoria	Data	Dimensions	Orientació	Estat	Entorn urbà	Descripció
74	Cx 21	A 57	74	A	P18b	FC	c/de la Pau 23	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 21 i 23. Part superior. Tercer tram edifici 21.
75	Cx 21	A 57	75	A	P19a	FC	c/de les Comèdies 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Detall cúpula cantó edifici c/de les Comèdies - c/de la Pau 21.
76	Cx 21	A 57	76	A	P19a	FC	c/de les Comèdies 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall cúpula cantó edifici c/de les Comèdies - c/de la Pau 21.
77	Cx 21	A 57	77	A	P19a	FC	c/de les Comèdies 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall "tambor" de la cúpula cantó edifici c/de les Comèdies - c/de la Pau 21.
78	Cx 21	A 57	78	A	P19b	FC	c/de les Comèdies 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall cornisa c/de la Pau 21. Part superior primer tram.
79	Cx 21	A 57	79	A	P19b	FC	c/de les Comèdies 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall cornisa balcó-mirador c/de la Pau 21. Part central tercer tram.
80	Cx 21	A 57	80	A	P19b	FC	c/de les Comèdies 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall balcó c/de la Pau 21. Primer pis segon tram.
81	Cx 21	A 57	81	A	P20a	FC	c/de les Comèdies 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall moldura finestra c/de la Pau 21. Part superior tercer tram.
82	Cx 21	A 57	82	A	P20a	FC	c/de les Comèdies 7	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall moldura finestra i balcó c/de la Pau 21. Part superior tercer tram.
83	Cx 21	A 57	83	A	P20a	FB/N	c/de les Comèdies 7	DES	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Fotografia de la "riuà" en el cantó edifici c/de les Comèdies - c/de la Pau 21.
84	Cx 21	A 57	84	A	P20b	FC	c/de la Pau 27, 29 i 31	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 27 i 29. Part superior. Finestres-miradors de l'edifici 27.
85	Cx 21	A 57	85	A	P20b	FC	c/de la Pau 27, 29 i 31	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 27, 29 i 31. Part superior. Finestres-miradors de l'edifici 27.
86	Cx 21	A 57	86	A	P21a	FC	c/de la Pau 31	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 31. Part superior esquerra.

Núm.	Caixa	Carpeta	Num. int.	Suport	Posició	Tipologia	Títol	Autoria	Data	Dimensions	Orientació	Estat	Entorn urbà	Descripció
87	Cx 21	A 57	87	A	P21a	FC	c/de la Pau 31	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 31. Part superior central.
88	Cx 21	A 57	88	A	P21a	FC	c/de la Pau 31	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	R (cremada)	CP	Porta de l'edifici c/de la Pau 23.
89	Cx 21	A 57	89	A	P21a	FC	c/de la Pau 31	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Detall cornisa edifici c/de la Pau 31. Part superior central.
90	Cx 21	A 57	90	A	P21b	FC	c/de la Pau 31	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall cornisa edifici c/de la Pau 31. Part superior central.
91	Cx 21	A 57	91	A	P21b	FC	c/de la Pau 31	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana cantó edifici c/de la Pau 31 - c/Bonaire.
92	Cx 21	A 57	92	A	P21b	FC	c/de la Pau 31	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Detall balcó i cornisa cantó edifici c/de la Pau 31 - c/Bonaire.
93	Cx 21	A 57	93	A	P22a	FC	c/de la Pau 31	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall balcó cantó edifici c/de la Pau 31 - c/Bonaire. Part superior.
94	Cx 21	A 57	94	A	P22a	FC	c/de la Pau 31	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Detall balcó cantó edifici c/de la Pau 31 - c/Bonaire. Part central, sobre mirador.
95	Cx 21	A 57	95	A	P22a	FC	c/de la Pau 31	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall balcó edifici c/de la Pau 31. Part central.
96	Cx 21	A 57	96	A	P22b	FC	c/de la Pau 31	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall balcó edifici c/de la Pau 31. Planta primera.
97	Cx 21	A 57	97	A	P22b	FC	c/de la Pau 31	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	R (cremada)	CP	Detall moldures porta edifici c/de la Pau 31. Planta baixa.
98	Cx 21	A 57	98	A	P23a	FC	c/de la Pau 33 Martorell	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana cantó edifici c/de la Pau 33 - c/Bonaire.
99	Cx 21	A 57	99	A	P23a	FC	c/de la Pau 33 Martorell	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 33. Part superior.
100	Cx 21	A 57	100	A	P23a	FC	c/de la Pau 33 Martorell	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Cornisa edifici c/de la Pau 33. Part superior.
101	Cx 21	A 57	101	A	P23b	FC	c/de la Pau 35 i 37	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 35. Part superior.
102	Cx 21	A 57	102	A	P23b	FC	c/de la Pau 35 i 37	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	R (cremada)	CP	Porta edifici c/de la Pau 35 i cartell comercial.

Núm.	Caixa	Carpeta	Num. int.	Suport	Posició	Tipologia	Títol	Autoria	Data	Dimensions	Orientació	Estat	Entorn urbà	Descripció
103	Cx 21	A 57	103	A	P23b	FC	c/de la Pau 35 i 37	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall moldures finestres i cartell comercial.
104	Cx 21	A 57	104	A	P24a	FC	c/de la Pau 35 i 37	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Façana edifici c/de la Pau 35. Part superior esquerra.
105	Cx 21	A 57	105	A	P24a	FC	c/de la Pau 35 i 37	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Porta edifici c/de la Pau 37 i cartell comercial.
106	Cx 21	A 57	106	A	P24a	FC	c/de la Pau 35 i 37	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall moldures finestres i cartell comercial.
107	Cx 21	A 57	107	A	P24b	FC	pl. Alfons el Magnànim 1 - c/Mar 58	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Façana (al c/de la Pau) edifici pl. Alfons el Magnànim 1. Cartell comercial "Viajes Melià".
108	Cx 21	A 57	108	A	P24b	FC	c/Mar 58 - pl. Alfons el Magnànim 3	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Façana (al c/de la Pau) edifici c/Mar 58. Part superior.
109	Cx 21	A 57	109	A	P24b	FC	c/Mar 58 - pl. Alfons el Magnànim 3	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Façana (al c/de la Pau) edifici c/Mar 58. Part inferior. Cartell comercial "Renfe".
110	Cx 21	A 57	110	A	P25a	FC	c/Mar 58	ERL	NI (ca. 1970-1980)	12,5 X 9	V	B	CP	Detall cornisa i balcó últim pis edifici c/Mar 58 (al c/de la Pau).
111	Cx 21	A 57	111	A	P25a	FC	c/Mar 58	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall balcó últim pis i mirador edifici c/Mar 58 (al c/de la Pau).
112	Cx 21	A 57	112	A	P25a	FC	c/Mar 58	ERL	NI (ca. 1970-1980)	9 X 12,5	H	B	CP	Detall moldures mirador edifici c/Mar 58 (al c/de la Pau).
113	Cx 4	C 21	1	S		FB/N	Pl. de la Reina (en el revés A343)	ERL	NI (c.a. 1970, després de l'aparcament)	7,6 x 10,6	H	B	PR	Façanes corresponents als edificis actuals del 10 al 12 de la pl. de la Reina. Es veuen 4 edificis amb baixos comercials.

Núm.	Caixa	Carpeta	Num. int.	Suport	Posició	Tipologia	Títol	Autoria	Data	Dimensions	Orientació	Estat	Entorn urbà	Descripció
114	Cx 4	C 21	2	S		FB/N	Pl. de la Reina (en el revés 8 / 000 05 62)	ERL	NI (c.a. 1970, després de l'aparcament)	7 x 10	H	B	PR	Façanes corresponents als edificis actuals 19 i 20 de la pl. de la Reina. Es veuen 4 edificis estrets i una gran parcel·la sense edificar. La foto s'acompanya d'una descripció posterior comentant la mala imatge dels panells ubicats a la parcel·la.
115	Cx 4	C 21	3	S		FB/N	Pl. de la Reina (en el revés A343)	ERL	NI (c.a. 1970, després de l'aparcament)	7,6 x 10,6	H	B	PR	Façanes corresponents als edificis actuals 9 i 10 de la pl. de la Reina, amb baixos comercials. Els edificis es conserven.
116	Cx 4	C 21	4	S		FB/N	Pl. de la Reina (en el revés A343)	ERL	NI (c.a. 1970, després de l'aparcament)	7,6 x 10,6	H	B	PR	Façana corresponent l'edifici actual 18 de la pl. de la Reina, amb baixos comercials. L'edifici es conserva.
117	Cx 4	C 21	5	S		FB/N	Pl. de la Reina (en el revés A343)	ERL	NI (c.a. 1970, després de l'aparcament)	7,6 x 10,6	H	B	PR	Façana corresponent a l'edifici actuals 9 de la pl. de la Reina, amb baixos comercials. L'edifici es conserva.
118	Cx 4	C 21	6	S		FB/N	Pl. de la Reina (en el revés A343)	ERL	NI (c.a. 1970, després de l'aparcament)	7,6 x 10,6	H	B	PR	Façanes corresponents als edificis actuals 19 i 20 de la pl. de la Reina. Es veuen 5 edificis estrets i l'inici de la parcel·la sense edificar.
119	Cx 4	C 21	7	S		FB/N	Pl. de la Reina (en el revés A343)	ERL	NI (c.a. 1970, després de l'aparcament)	10,6 x 7,6	V	B	PR	Façanes corresponents als edificis actuals 6, 7 i 8 de la pl. de la Reina. Es veuen els 3 edificis, que encara es conserven, amb baixos comercials. Es veu la torre de Santa Caterina de fons.

Núm.	Caixa	Carpeta	Num. int.	Suport	Posició	Tipologia	Títol	Autoria	Data	Dimensions	Orientació	Estat	Entorn urbà	Descripció
120	Cx 4	C 21	8	S		FB/N	Pl. de la Reina (en el revés A343)	ERL	NI (c.a. 1970, després de l'aparcament)	7,6 x 10,6	H	B	PR	Façanes corresponents a l'actual edifici c/Brodadors 10. Es veuen dos edificis, un estret i un ample, amb baixos comercials.
121	Cx 4	C 21	9	S		FB/N	Pl. de la Reina (en el revés A343)	ERL	NI (c.a. 1970, després de l'aparcament)	7,6 x 10,6	H	B	PR	Parcel·la sense edificar, amb panells publicitaris, corresponent a l'actual edifici 19 de la pl. de la Reina.
122	Cx 4	C 21	10	S		FB/N	Pl. de la Reina (en el revés A343)	ERL	NI (c.a. 1970, després de l'aparcament)	7,6 x 10,6	H	B	PR	Façanes corresponents als edificis actuals 6, 7 i 8 de la pl. de la Reina. Es veuen els 3 edificis, que encara es conserven, amb baixos comercials. Es veu l'entrada a l'aparcament subterrani.
123	Cx 4	C 21	11	S		FC	Pl. de la Reina (en el revés 000000364)	ERL	NI	12,5 x 8,9	V	B	PR	Baix comercial del negoci "Guantes Camps", ubicat a l'actual número 20 de la pl. de la Reina.
124	Cx 4	C 21	12	S		FC	Pl. de la Reina (en el revés 002120364)	ERL	NI	8,9 x 12,5	H	B	PR	Baix comercial ubicat a l'actual número 20 de la pl. de la Reina, cantoner amb el c/de la Mar.
125	Cx 4	C 21	13	S		FC	Pl. Reina 4 i 5	ERL	NI	8,9 x 12,5	H	R (cremada)	PR	Façana edifici pl. de la Reina 5. Part superior. Cartell comercial "Vda Miguel Roca s.a."
126	Cx 4	C 21	14	S		FC	Pl. Reina 5	ERL	NI	8,9 x 12,5	H	R (cremada)	PR	Façana edifici pl. de la Reina 5. Part inferior. Cartell comercial "Vda Miguel Roca s.a."
127	Cx 4	C 21	15	S		FC	Pl. Reina 5	ERL	NI	12,5 x 8,9	V	R (cremada)	PR	Façana cantó edifici pl. de la Reina 5 - c/Sant Vicent Màrtir. Cartell comercial "Vda Miguel Roca s.a."

Núm.	Caixa	Carpeta	Num. int.	Suport	Posició	Tipologia	Títol	Autoria	Data	Dimensions	Orientació	Estat	Entorn urbà	Descripció
128	Cx 11	C s/n [15]	1	A	P1a	FC	C/Micalet	ERL	NI (c.a. 1970, abans de la reforma)	12,6 x 8,7	V	R	PMD	Vista del c/Micalet des del cantó de la Casa Vestuari. Es veuen els antics edificis adosats a la Catedral al llarg del carrer, coneguts com les Cases dels Canonges.
129	Cx 11	C s/n [15]	2	A	P1a	FC	C/Micalet	ERL	NI (c.a. 1970, abans de la reforma)	12,6 x 8,7	V	R	PMD	Vista del c/Micalet des del cantó de la Casa Vestuari. Es veuen els antics edificis adosats a la Catedral al llarg del carrer, coneguts com les Cases dels Canonges. Vista de la torre del Micalet. No apareix l'antic rellotge ubicat entre els edificis i la torre.
130	Cx 11	C s/n [15]	3	A	P1a	FC	C/Micalet	ERL	NI (c.a. 1970, abans de la reforma)	12,6 x 8,7	V	R	PMD	Vista del c/Micalet. Es veuen els antics edificis adosats a la Catedral al llarg del carrer, coneguts com les Cases dels Canonges. Vista de la torre del Micalet. No apareix l'antic rellotge ubicat entre els edificis i la torre.
131	Cx 11	C s/n [15]	4	A	P1a	FC	C/Micalet	ERL	NI (c.a. 1970, abans de la reforma)	12,6 x 8,7	V	R	PMD	Vista del c/Micalet. Es veu la part superior dels antics edificis adosats a la Catedral al llarg del carrer, coneguts com les Cases dels Canonges. Vista de la torre del Micalet. No apareix l'antic rellotge ubicat entre els edificis i la torre.
132	Cx 11	C s/n [15]	5	A	P1b	FC	C/Micalet	ERL	NI (c.a. 1970, abans de la reforma)	12,6 x 8,7	V	R	PMD	C/Micalet. Unió superior entre els dos edificis adosats a la Catedral.

Núm.	Caixa	Carpeta	Num. int.	Suport	Posició	Tipologia	Títol	Autoria	Data	Dimensions	Orientació	Estat	Entorn urbà	Descripció
133	Cx 11	C s/n [15]	6	A	P1b	FC	C/Micalet	ERL	NI (c.a. 1970, abans de la reforma)	12,6 x 8,7	V	R	PMD	C/Micalet. Vista dels edificis adosats a la Catedral. Es veu la cúpula d'una de les capelles laterals. No apareix l'antic rellotge ubicat entre els edificis i la torre.
134	Cx 11	C s/n [15]	7	A	P1b	FC	C/Micalet	ERL	NI (c.a. 1970, abans de la reforma)	8,7 x 12,6	H	R	PMD	Detall cornisa dels edificis adosats a la Catedral, c/Micalet. Es veuen dues cúpules de les capelles laterals i un cartell comercial.
135	Cx 11	C s/n [15]	8	A	P2a	FC	C/Micalet	ERL	NI (c.a. 1970, abans de la reforma)	12,6 x 8,7	V	R	PMD	Vista de l'inici del c/Micalet des de la torre del Micalet. Es veu l'edifici del rellotger, amb un baix comercial destinat a cereria i junt a una parcel·la sense edificar amb un panell publicitari.
136	Cx 11	C s/n [15]	9	A	P2a	FC	C/Micalet	ERL	NI (c.a. 1970, abans de la reforma)	12,6 x 8,7	V	R	PMD	Vista de l'inici del c/Micalet des de la torre del Micalet. Es veu l'edifici del rellotger, amb un baix comercial destinat a cereria i junt a una parcel·la sense edificar amb un panell publicitari.
137		A (cuero)	1	A	P1a	FC	Pl. Mare de Déu	DES	1975 - 1976	17,7 x 24	H	B	PMD	Vista de la plaça amb la Basílica, la Catedral i la Casa Vestuari de fons. Es veu l'antiga font central de la plaça i l'inici de les obres de reforma de l'any 1975-1976.

Núm.	Caixa	Carpeta	Num. int.	Suport	Posició	Tipologia	Títol	Autoria	Data	Dimensions	Orientació	Estat	Entorn urbà	Descripció
138		A (cuero)	2	A	P2a	FC	Porta dels Apòstols	DES	1975 - 1976	24 x 17,7	V	B	PMD	Vista de la porta dels Apòstols de la Catedral amb la torre del Micalet de fons. Es veu a l'arquitecte Rieta supervisant les obres per rebaixar la cota del sòl. Es veu que ja no estan les Cases dels Canonges.
139		A (cuero)	3	A	P3a	FC	Porta dels Apòstols	DES	1975 - 1976	17,7 x 24	H	B	PMD	Obres a la porta dels Apòstols de la Catedral per rebaixar la cota del sòl. Es veuen els basaments de la Catedral.
140		A (cuero)	4	A	P4a	FC	Pl. Mare de Déu	DES	1975 - 1976	24 x 17,7	V	B	PMD	Vista de la plaça amb la Basílica i l'edifici núm. 8 de fons. Es veu l'antiga font central de la plaça i l'inici de les obres de reforma.
141		A (cuero)	5	A	P5a	FC	Pl. Mare de Déu	DES	1975 - 1976	17,7 x 24	H	B	PMD	Vista de la plaça amb la Basílica, la Catedral i la Casa Vestuari de fons. Es veu l'inici de les obres de reforma.
142		A (cuero)	6	A	P6a	FC	Pl. Mare de Déu	DES	1975 - 1976	17,7 x 24	H	B	PMD	Vista de la plaça amb la Basílica, la Catedral i la Casa Vestuari de fons. Es veuen els treballs avançats de les obres de reforma.
143		A (cuero)	7	A	P7a	FC	Passatge d'Emilio Aparicio Olmos	DES	1975 - 1976	24 x 17,7	V	B	PMD	Vista del passatge d'Emilio Aparicio Olmos entre l'Obra Nova de la Catedral i la Basílica. Es veu el nou paviment i escalons de la plaça durant les obres de reforma.
144		A (cuero)	8	A	P8a	FC	Pl. Mare de Déu	DES	1975 - 1976	24 x 17,7	V	B	PMD	Vista de la plaça amb la Catedral, la Casa Vestuari i la torre del Micalet de fons. Es veu el nou paviment i escalons de la plaça durant les obres de reforma.

Núm.	Caixa	Carpeta	Num. int.	Suport	Posició	Tipologia	Títol	Autoria	Data	Dimensions	Orientació	Estat	Entorn urbà	Descripció
145		A (cuero)	9	A	P9a	FC	Passatge d'Emilio Aparicio Olmos	DES	1975 - 1976	24 x 17,7	V	B	PMD	Vista de la plaça des del passatge d'Emilio Aparicio Olmos. Es veu el nou paviment de la plaça durant les obres de reforma.
146		A (cuero)	10	A	P10a	FC	Pl. Mare de Déu	DES	1975 - 1976	24 x 17,7	V	B	PMD	Vista de la plaça de la Mare de Déu amb l'Obra Nova de la Catedral i la Basílica de fons. Visita d'obra on es veu a l'arquitecte Rieta. Es veu el nou paviment i escalons de la plaça durant les obres de reforma.
147		A (cuero)	11	A	P11a	FC	Porta Barroca	DES	1975 - 1976	24 x 17,7	V	B	PMD	Vista de la porta barroca de la Catedral. Visita d'obra on es veu a l'arquitecte Rieta. Es veuen les obres de reforma a l'entorn urbà.
148		A (cuero)	12	A	P12a	FC	Acte inauguració	DES	1976	17,7 x 24	H	B	PMD	Acte d'inauguració/obertura de la plaça al finalitzar les obres de reforma.
149		A (cuero)	13	A	P13a	FC	Acte inauguració	DES	1976	17,7 x 24	H	B	PMD	Acte d'inauguració/obertura de la plaça al finalitzar les obres de reforma.
150		A (cuero)	14	A	P14a	FC	Acte inauguració	DES	1976	17,7 x 24	H	B	PMD	Acte d'inauguració/obertura de la plaça al finalitzar les obres de reforma.
151		A (cuero)	15	A	P15a	FC	Pl. Mare de Déu	DES	1976	17,7 x 24	H	B	PMD	Vista de la plaça amb l'edifici núm. 4 i de la Casa del Vestuari.
152		A (cuero)	16	A	P16a	FC	Festivitat Mare de Déu 1976	DES	1976	17,7 x 24	H	B	PMD	Vista de la plaça durant la festivitat de la Mare de Déu l'any 1976. Es veu la Basílica, els edificis nord de la plaça i els tendalls.

Núm.	Caixa	Carpeta	Num. int.	Suport	Posició	Tipologia	Títol	Autoria	Data	Dimensions	Orientació	Estat	Entorn urbà	Descripció
153		A (cuero)	17	A	P17a	FC	Festivitat Mare de Déu 1976	DES	1976	24 x 17,7	V	B	PMD	Vista de la plaça durant la festivitat de la Mare de Déu l'any 1976. Es veu la Basílica, la Catedral, la Casa Vestuari i la torre del Micalet de fons. També els tendalls i la nova font, encara sense les escultures.
154		A (cuero)	18	A	P18a	FC	Pl. Mare de Déu	DES	1976	17,7 x 24	H	B	PMD	Vista de la plaça amb les obres finalitzades. Es veu la Basílica, la Catedral, la Casa Vestuari i la torre del Micalet de fons. També la nova font, encara sense les escultures, paviment i mobiliari urbà.
155		A (cuero)	19	A	P19a	FC	Pl. Mare de Déu	DES	1976	12,3 x 30,4	H	B	PMD	Vista de la plaça amb les obres finalitzades des del jardí de la Generalitat. Es veu la Basílica i la Catedral. També la nova font, encara sense les escultures, paviment i mobiliari urbà.
156		A (cuero)	20	A	P20a	FC	Pl. Mare de Déu	DES	1976	12,3 x 30,4	H	B	PMD	Vista de la plaça amb les obres finalitzades des del jardí de la Generalitat. Es veu la Basílica, la Catedral i la Casa Vestuari. També la nova font, encara sense les escultures, paviment i mobiliari urbà.
157		A (cuero)	21	A	P21a	FC	Pl. Mare de Déu	DES	1976	12,5 x 30	H	B	PMD	Vista de la nova font, encara sense les escultures, amb la Basílica, la Catedral i la Casa Vestuari de fons.
158		A (cuero)	22	A	P22a	FC	Pl. Mare de Déu	DES	1976	12,5 x 30	H	B	PMD	Vista de la plaça de l'Escolania de la Mare de Déu, junt a la Basílica. Lloc on s'ubica el conjunt escultòric commemoratiu al canonge Liñán.

Núm.	Caixa	Carpeta	Num. int.	Suport	Posició	Tipologia	Títol	Autoria	Data	Dimensions	Orientació	Estat	Entorn urbà	Descripció
159		A (cuero)	23	A	P23a	FC	Passatge d'Emilio Aparicio Olmos	DES	1976	24 x 17,7	V	B	PMD	Vista de la plaça des del passatge d'Emilio Aparicio Olmos. Es veu el resultat de la reforma a l'entorn urbà.
160		A (cuero)	24	A	P24a	FC	Pl. Mare de Déu	DES	1976	17,7 x 24	H	B	PMD	Vista del c/Micalet des de la plaça. Es veu en primer plà la porta dels Apòstols, la Casa Vestuari i la torre del Micalet de fons. Es veu el resultat de la reforma a l'entorn urbà.
161		A (cuero)	25	A	P25a	FC	Pl. Mare de Déu	DES	1976	24 x 17,7	V	B	PMD	Vista dels bancs incorporats durant la reforma a la façana de la Casa Vestuari. Es veu la porta dels Apòstols de fons.
162		A (cuero)	26	A	P26a	FC	c/Micalet	DES	1976	24 x 17,7	V	B	PMD	Vista superior del c/Micalet després de la reforma, amb el jardí perimetral a la Catedral substituint les antigues Cases dels Canonges.
163		A (cuero)	27	A	P27a	FC	c/Micalet	DES	1976	12,5 x 30,2	H	B	PMD	Vista del jardí perimetral a la Catedral substituint les antigues Cases dels Canonges. Es veu la plaça de fons.
164		A (cuero)	28	A	P28a	FC	c/Micalet	DES	1976	17,7 x 24	H	B	PMD	Vista del c/Micalet després de la reforma, amb el jardí perimetral a la Catedral substituint les antigues Cases dels Canonges. Es veu la plaça de fons.
165		A (cuero)	29	A	P29a	FC	c/Micalet	DES	1976	17,7 x 24	H	B	PMD	Vista de l'inici del c/Micalet des de la torre del Micalet després de la reforma.
166		A (cuero)	30	A	P30a	FC	Pl. Mare de Déu	DES	1976	12,4 x 29,3	H	B	PMD	Vista de la plaça des de la Casa Vestuari després de la reforma.

11.3 Annex de premsa

L'elaboració de l'apartat "02.1 La figura d'Emilio Rieta" s'ha realitzat, entre altres, gràcies a la informació obtinguda de fonts periodístiques com són entrevistes, reportatges, especials i notícies diàries com s'ha comentat en l'apartat "01.4 Metodologia".

La major part d'aquesta informació ha sigut trobada gràcies als serveis de búsqueda de l'Hemeroteca Digital de la Biblioteca Nacional d'Espanya (BNE), i consultada i estudiada als arxius de l'Hemeroteca Municipal de València (HNV).

A més a més dels utilitzats al llarg del present treball, ha sigut consultat un número considerable de recursos periodístics on se cita a Emilio Rieta, el seu treball o altres aspectes relacionats. Tots ells, encara que no hagen sigut emprats al cos del treball, són d'interés per construir i deixar retratada la seua figura, així com la seua trajectòria personal i professional.

Per aquest motiu és interessant deixar constància de tota aquesta documentació recopilada i estudiada, acompanyada d'una breu explicació sobre el tema de la notícia i l'abast relacionat amb l'arquitecte. És aquest l'objectiu del present annex.

Cal destacar que, malgrat tot i amb tota seguretat, aquest recull és ampliable en una investigació més exhaustiva i exclusiva sobre la vida i obra d'Emilio Rieta López.

Les següents entrevistes, reportatges, especials i notícies han sigut ordenades cronològicament, per tindre una visió temporal de l'interés o participació de l'arquitecte en l'actualitat del moment.

Pérez Puche, Francisco. "La plaza de la Virgen." *Las Provincias*, 22 de març, 1972: 19.

Article que dona informació de com serà el projecte de reforma i ampliació de la plaça de la Mare de Déu. No se cita directament a Rieta, però és interessant perquè parla que afecta a un sector més ampli (part de l'Almoina i carrer del Micalet). Destaca la desviació del tràfic i la incertesa que genera, i dona dades sobre la reforma del carrer Micalet amb l'enderrocament de les cases dels canonges. També hi ha un apartat en la columna que fa referència al certament Iberflora, que ha de celebrar-se a Vivers i on s'ha aprovat dotar d'aigua i llum, així com instal·lar la font de la plaça de la Reina (eliminada per la construcció de l'aparcament subterrani).

Pérez Puche, Francisco. "Así será la plaza de la Virgen." *Las Provincias*, 23 de maig, 1972: 27-28.

Reportatge sobre el projecte de reforma de la plaça de la Mare de Déu que realitza Emilio Rieta, junt a Manuel Calduch. En ell es fa una extensa i detallada descripció de l'actuació. Es destaca el termini desitjat en què les obres haurien d'estar finalitzades, maig de 1973, coincidint amb la commemoració del 50 aniversari de la coronació de la Mare de Déu dels Desemparats (l'obra no es realitza fins 1975-1976, per problemes pressupostaris, com s'ha indicat en el treball). Aquesta notícia la conserva Emilio Rieta al seu arxiu personal en dues làmines impreses en paper setinat. D'aquesta notícia es tornarà a parlar 50 anys després en un nou reportatge de Francisco Pérez Puche a *Las Provincias* de 30 d'abril de 2023 (p. 27).

Frontera, A. "Emilio Rieta: recuerdos de un pasado no muy lejano." *Las Provincias*, 17 de juliol, 1999: 35-36.

Reportatge sobre la figura d'Emilio Rieta amb motiu del plànol de Manceli. En el reportatge apareix molta informació tant de la seua trajectòria professional com de la seua personalitat. Una dada important és que va ser elegit acadèmic de la Reial Acadèmia de Sant Carles com son pare, però no va assumir el càrrec.

(s'adjunta imatge de la primera part del reportatge a la pàgina següent)

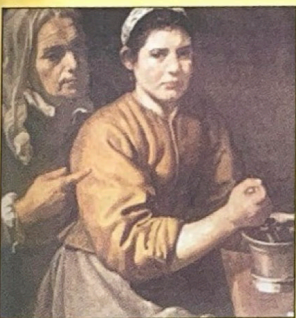
Valencia reedita "Las mocedades del Cid"

Nueve siglos después de su muerte, el Ayuntamiento de Valencia ha recordado la figura del Rodrigo Díaz de Vivar con la edición facsimilar de "Las mocedades del Cid" de Guillem de Castro. Asimismo, ayer se presentó un nuevo sello con el retrato del caballero castellano. /39

Genovés y Mestre Optan al premio de la Generalidad

El Consejo Valenciano de Cultura propuso ayer para el premio de la Generalidad al pintor Juan Genovés y al historiador Antonio Mestre. Se aprobó elevar al presidente de la Generalidad la recomendación de que se cree la Academia Valenciana de la Lengua. /39

Diego Velázquez y el juego de los espejos en el arte

Manuel Muñoz sigue su exploración sobre la obra pictórica de Diego Velázquez, y se ocupa ahora de los espejos que según los investigadores usó para trabajar y obtener las transparencias y esa profundidad espacial que fue clave en la mayor parte de sus obras. /36

San Juan de la Cruz, llama de amor viva

En su artículo de hoy, Just Llorca sigue analizando la vida y obra de San Juan de la Cruz, y ese fulgor místico de su poesía en la que transita por la noche oscura del alma a través de la llama de amor viva. Un trabajo profundo para un gran poeta español. /38

A sus 75 años mantiene viva una hemeroteca desde los años 60.

FOTO JOSE PENALBA

Emilio Rieta: recuerdos de un pasado no muy lejano

Un entorno privilegiado para una obra de arte

Una hora con Emilio Rieta fue suficiente para darnos cuenta de que este hombre elegante y discreto posee todo el saber y conocimiento acumulado durante años sobre cualquier aspecto relativo a la Comunidad Valenciana. Arquitecto-restaurador de profesión, investigador y coleccionista, por devoción, las horas de estudio que este valenciano septuagenario ha dedicado a su ciudad quedan plasmadas en textos y documentos, archivados con suma pulcritud en los diferentes estantes de la habitación en la que nos encontramos. Pero sus frutos no sólo podemos encontrarlos en papel, monumentos, fuentes, plazas, museos y numerosos edificios emblemáticos de Valencia conservan aún la huella de sus manos. El que fue arquitecto municipal durante más de 24 años, Emilio Rieta, guarda entre sus haberes el plano más antiguo de los que se han encontrado de la ciudad de

Valencia, anterior al conocido por todos como plano del padre Tosca de 1704. Esta obra atribuida al italiano Antonio Mancelli permite hacernos una idea del aspecto que, a comienzos del siglo XVII, presentaba la arquitectura urbana de Valencia. A sus 75 años, este emblemático arquitecto valenciano mantiene viva su hemeroteca desde los años sesenta, "recortando, clasificando y archivando aquellos artículos que son de su interés". A ella acuden numerosos investigadores "que quieren saber de Valencia", porque como aseguraba Rieta "aquí puedes encontrar todo lo que quieras saber sobre las tres provincias". Un amplio currículum marca la trayectoria de este arquitecto municipal que dice haber trabajado hasta las tres de la mañana durante los más de 20 años que estuvo en el Ayuntamiento, "los trámites y el papeleo no te dejaban tiempo para estudiar e

investigar, así que a este tipo de tareas me entregaba por la noche". En definitiva, el gusto por la información y la investigación es el que ha llevado al arquitecto Rieta a reunir esta fuente de conocimientos que pone a disposición de "todo aquel que quiera saber". Jubilado desde hace diez años, mantiene la lucidez que muchos jóvenes quisieran para ellos. Obra de Mancelli El plano de Mancelli, ahora en manos de Emilio Rieta, fue un regalo de Mancelli al marqués de Caracena, "virrey y capitán general en esta ciudad y Reino de Valencia", y es sólo una más de las piezas de un valor incalculable que llenan las estanterías de su biblioteca, para la que ha ideado una nueva forma de encajar los libros. El plano ha participado en numerosas exposiciones, entre las que destacan la de la Beneficencia sobre "Cartografía Valenciana" de 1997 o la de Aranjuez, sobre "Felipe II, el rey íntimo; jardines y naturaleza en el siglo XVI", "porque el plano reproduce los jardines del Palacio Real". (Segue en la pág 36.)

Simón, Paco. "Patrimonio desaparecido." Levante-EMV, 12 de febrer, 2000: 39-40.

Especial en què es parla del patrimoni desaparegut i el perill que corre el restant. Entre les intervencions, apareix Emilio Rieta. De les seues paraules s'extrau la seua preocupació pel patrimoni, la seua conservació i la seua recuperació. Denuncia la seua destrucció i critica les intervencions agressives que fan molts professionals de l'arquitectura.

Simón, Paco. "Lonja: El templo del comercio." Levante-EMV, 12 de març, 2000: 48.

Especial en què es parla de l'edifici de la Llotja, amb motiu d'una exposició que mostra per primera vegada el procés constructiu de l'edifici tardo-gòtic. Es parla de la intervenció integral que en el anys 80 va dirigir Emilio Rieta.

Valero, Ana M. "Entrevista a Francisco Ramírez en la Casa de las Rocas." Levante-EMV, 24 de juny, 2000: 42.

Entrevista a qui va ser conserge de la Casa de las Rocas, el qual hi va viure 60 anys abans que s'obriera al públic com a museu de la festa del Corpus. L'entrevistat parla de Rieta quan comenta el moment en que l'arquitecte, en les seues funcions d'arquitecte municipal, va anar a visitar la casa abans de les reformes que la salvaren del seu deteriorament.

Varea, Paco. "Amigos del Centro Histórico acusan de 'peloteo' al ayuntamiento por el mercadillo." Levante-EMV, 11 d'octubre, 2000: 55.

Notícia que recull el malestar de l'associació d'Amics del Centre Històric amb l'ajuntament per consentir la venda il·legal de productes al carrer Micalet. Durant la notícia es fa menció de la denúncia de l'associació respecte la desaparició d'uns bancs de la plaça de la Mare de Déu que es trobaven prop del carrer Cavallers i que van ser dissenyats per Emilio Rieta, dins del projecte de reurbanització i actuacions que portà a terme en la dècada de 1970.

Checa, A., i P. Moreno. "Los jueces ven indicios de delito en as obras de una finca vinculada a la ruta vicentina." *Las Provincias*, 23 de desembre, 2000: 6.

Notícia que parla sobre la investigació per possible delictes contra el patrimoni històric en la rehabilitació d'un immoble del carrer de la Mar, junt a la capella-pressó de Sant Vicent Màrtir. En un apartat de la notícia es parla de l'actuació d'Emilio Rieta en la capella, plantejada en 1974 i que es va prolongar fins 1992.

Toledo, Alicia. "Capitol cinema." *Levante-EMV*, 24 de desembre, 2000: 42-43.

Article que parla de la petició d'experts en la recuperació del cine Capitol, obra de Joaquín Rieta Síster, pare d'Emilio Rieta López. En ell trobem una descripció de l'edifici i de la vida i obra de Joaquín Rieta. També declaracions d'Emilio Rieta on parla de la trajectòria professional del seu pare i de la seua personalitat. Es desprèn l'interès per les publicacions americanes i europees que compatien Joaquín i Emilio, així com la recopilació i col·lecció de tot el material durant les dues generacions.

Redacció. "Mare de tots els valencians." *Las Provincias*, 13 de maig, 2001: 161.

Reportatge extens sobre la figura de la Mare de Déu, d'aspectes religiosos i festius, que parla del conjunt arquitectònic, la seua història i les intervencions realitzades al patrimoni. És un conjunt d'articles, entrevistes i xicotets reportatges, com ara el que escriu Juan Luis Corbín Ferrer qui fa una menció a Emilio Rieta. No diu molt de la figura de Rieta, però pot servir per a conèixer la història i fer-se una descripció de la plaça, la basílica i la catedral.

García, Alfons. "El calvario de la Roqueta." *Levante-EMV*, 13 de gener, 2002: 31.

Article que parla del conjunt de Sant Vicent de la Roqueta, previsiblement futura seu (en aquell moment) de l'Acadèmia Valen-

ciana de la Llengua. Després de la venda de l'immoble per part de les religioses agustines, el conjunt es va declarar en ruïna i es tenia prevista el seu enderroc. Aleshores Emilio Rieta, junt a altres figures com Manuel Sanchis Guarner, llançaren una campanya en la seua defensa i aconseguiren que l'ajuntament el comprara. En 1978 és declarat monument historicoartístic.

Ventura Melià, R. "El plano de Valencia de Mancelli se podrá ver junto al de Tosca." *Levante-EMV*, 10 de maig, 2002: 72.

Notícia que parla de la compra per part de l'ajuntament del plànol de Mancelli als hereus d'Emilio Rieta.

Aimeur, Carlos. "Un plano de ida y vuelta." *Las Provincias*, 16 de maig, 2002: 21.

Article que fa referència a la compra del plànol de Mancelli per part de l'ajuntament i la seua col·locació en l'Arxiu Històric Municipal de València (AHMV), junt amb el de Tosca. També explica la història del plànol, de la negativa de ser adquirit en els anys 80 per l'ajuntament i la possibilitat d'haver acabat en la Biblioteca del Congrés dels Estats Units.

Europa Press. "El plano de Mancelli ya se exhibe junto al de Tosca." *Levante-EMV*, 16 de maig, 2002: 47.

Notícia que fa referència a l'acte de col·locació del plànol de Mancelli en l'Arxiu Històric Municipal de València (AHMV), junt amb el de Tosca.

Pérez Puche, Francisco. "Casi todo ha pasado alguna vez." *Las Provincias*, 16 de maig, 2002: 31.

Article d'opinió del periodista, que en la part final es fa ressò de l'adquisició del plànol de Mancelli i la seua col·locació a l'Arxiu Històric Municipal de València (AHMV). Dedicava unes boniques paraules a Emilio Rieta.

Redacció. "Barberá paga diez millones por un plano de 1608 que el PSPV desestimó por 500.000 pesetas." *El Diario de Valencia*, 16 de maig, 2002: 13.

Notícia que parla de l'adquisició del plànol de A. Manceli per part de l'Ajuntament de València, en aquell moment propietat de Emilio Rieta López. Cita les paraules de l'alcalde Rita Barberá, on el defineix com "*una joya del patrimonio de todos los valencianos que ya está donde debía estar: en su casa que no es otra que el Ayuntamiento*". També indica que el plànol ja va ser exposat 4 anys abans en La Beneficència.

Burguera. "De árabe a cristiana." *Las Provincias*, 19 de maig, 2002: 18-19.

Reportatge sobre la cartografia de la ciutat de València, on apareix cartografia antiga i es fa un repàs de l'evolució urbana i el futur plantejament urbanístic. Emilio Rieta intervé per explicar algunes qüestions històriques de la morfologia urbana de la ciutat i el seu creixement.

M., P. "Las seis vigas retiradas de la Lonja son de 1810." *Las Provincias*, 27 de juny, 2002: 16.

Article sobre les actuacions de retirada d'elements de fusta de l'estructura de la coberta de la Llotja afectats per xilòfags. Es menciona al llarg de l'article la intervenció d'Emilio Rieta en 1979.

Burguera. "Destrozan varias piezas de los bancos de piedra de la fachada de la Casa Vestuario." *Las Provincias*, 1 de setembre, 2002: 15.

Notícia sobre l'acte vandàlic que va destrossar part dels bancs de pedra incorporats per Rieta a la façana de la Casa Vestuari.

Flores, B. "Patrimonio elimina las piezas dañadas de los bancos de la Casa Vestuario." *Las Provincias*, 5 de setembre, 2002: 15.

Notícia sobre la retirada de les peces danyades per l'acte vandàlic que va destrossar part dels bancs de pedra que va incorporar Emilio Rieta a la façana de la Casa Vestuario.

Andrés Ferreira, M. "Las rocas son mi vida." *Las Provincias*, 11 de juny, 2004: 27.

Entrevista a Francisco Ramírez Izquierdo, qui va ser conserge de la Casa de las Rocas. L'entrevistat comenta que va parlar amb Rieta en una ocasió, quan li va proposar d'adequar i d'obrir la casa al públic.

Redacció. "Fallece el arquitecto municipal Emilio Rieta." *Las Provincias*, 19 d'octubre, 2004: 32.

Notícia de la mort de l'arquitecte el dia 13 d'octubre de 2004.

Llopis, Tito. "Espéranos, en chándal, pues esta vez sí iremos (para Emilio Rieta)." *Levante-EMV*, 20 d'octubre de 2004: 34.

Carta al director que va escriure per Tito Llopis, arquitecte del col·lectiu Vetges Tu i Mediterrània arquitectes, i amic d'Emilio Rieta López, amb motiu de la seua mort. Parla d'aspectes de la seua personalitat i la seua trajectòria professional, destacant la seua aportació a l'arxivística valenciana i la importància i valor que ha tingut aquest treball. També de la dedicació a la restauració del patrimoni, el caràcter discret de l'arquitecte i la seua mostrada col·laboració.

Ramírez Blanco, Manuel Jesús. "¡Hasta siempre, don Emilio!" *Las Provincias*, 9 de novembre, 2004: 35.

Article d'opinió publicat per Manuel Jesús Ramírez Blanco, doctor arquitecte, amb motiu de la mort d'Emilio Rieta. Els dos eren coneguts. Compartien que el primer en aquell moment era director de les obres de restauració de la Llotja, un treball que agafava de punt de partida l'anterior intervenció de Rieta i per la qual intercanviaren idees i estratègies.

(s'adjunta imatge de l'article a la pàgina següent)

Hasta siempre, don Emilio!

El pasado mes de octubre falleció Emilio Rieta, arquitecto e hijo de un gran arquitecto valenciano. Un buen arquitecto, el arquitecto de la Lonja, yo diría "dos veces bueno" (por aquello de: Si breve...), en las tertulias que tuvo el honor de compartir en su espacio más privado (el estudio de su casa), era eso, breve en las respuestas, pero conciso, cargado de recuerdos y de memoria histórica. Era un hombre humilde que vivió y murió en silencio. Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja). Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

Rehusó en más de una ocasión aceptar propuestas de galardones de reconocimiento para evitar la notoriedad. Rieta no se encontraba cómodo en el *pasaje exterior*, le parecía verme (salvo el de la Lonja).

MANUEL JESÚS RAMÍREZ BLANCO
Doctor arquitecto. Director de las obras de rehabilitación de la Lonja

las instancias municipales pertinentes y aceleraba el proceso de intervención, a veces, con presupuestos muy limitados, haciendo necesario desarrollar su capacidad creativa, y dominio profesional para dar soluciones técnicas que no entraran en contradicción, entre el viejo dilema de una acertada intervención en el patrimonio histórico y las limitaciones presupuestarias.

Su postura debe entenderse desde un discurso coherente y respetuoso para con el monumento, pues existen numerosos testimonios vivos en la Lonja de reintegraciones volumétricas de piedra, en las archivolts y otros elementos ornamentales de fina tracería que datan del origen de la construcción misma, obra de los maestros Pere Compte o, tal vez, Joan Ivarra. Estos apostaron por la reintegración volumétrica, por resultar menos costosa que la sustitución. Esta conducta resulta coherente con el criterio de economía que se puede leer en el interior de las estructuras de la Lonja.

Para mí, para el doctor arquitecto Javier Benloch y para el equipo multidisciplinar de la Universidad Politécnica de Valencia, que completa la dirección facultativa, es un

enorme honor ser los continuadores de la obra de Rieta. Obra que debe considerarse como de *etapa*, pues este arquitecto ha pasado a la historia del monumento.

En la Lonja, está resultando gratificante descubrir las huellas de Emilio: sillar a sillar, entre juntas de mortero, gárgolas, almenas, los portones del Salón Columnario, hasta una moneda de 1 peseta fechada en 1982 incrustada en una junta de mortero... Son sus huellas, son ya huellas de la propia Lonja. Estas dejan constancia de su obra, de su criterio, de su técnica, de su compromiso y de su respeto al monumento.

Lamentablemente, viene siendo habitual utilizar el tópico de la desaparición de un ser querido para destacar sus valores positivos. En este caso, Emilio me lo ha puesto muy fácil. Quede constancia de un testimonio, breve, pero de una obra intensa, aunque de vida breve. Que conste este recuerdo afectivo desde la Lonja, desde su Lonja, que desde el 7 de diciembre de 1996 compartimos con el resto de la Humanidad, al formar parte de su patrimonio.

Emilio Rieta López, ¡descansa en paz! Hasta siempre. ¡Maestro!

VICENTE GONZÁLEZ-LIZONDO SÁNCHEZ

¡Despierta, Valencia!

Viene de la página 33
La reforma se ha de realizar bajo un profundo análisis de la historia propia de los valencianos, la cual está ampliamente documentada en libros, ensayos y manuscritos que obran en su poder, y así rectificar los fallos cometidos en 1982, bien por ignorancia o intencionadamente realizados por los antecesores políticos socialistas y ucedistas, que copiando gran parte de los textos catalanes, consiguieron generar la duda y el malestar que sufrimos hoy en día.

Es fundamental para este gran propósito que el Sr. Camps acierte a rodearse de las personas valencianistas (filólogos, historiadores y juristas) adecuadas para el buen desarrollo del proyecto que acontece, esperando que el desenlace final sea positivo y aclarador de quiénes somos y de la gran riqueza que ofrecemos los valencianos al resto de

España. Una vez conseguido, ya hablaremos entre otros con los autores del diccionario de la Real Academia Española, para que corrijan sus fallos sobre nuestro idioma o con las editoriales catalanas para enseñarles a diferenciar las fronteras de las autonomías.

Por cierto, parece ser que el Sr. Zapatero tiene dudas sobre la traducción de la Constitución Europea al valenciano, piensa que será idéntica a la traducida al catalán, pues desde aquí le digo que si las traducciones se realizan bajo las normas ortográficas que Lo Rat Penat hiciera en 1878, recogida posteriormente por la Real Academia de Cultura Valenciana (RACV) en 1915, bajo la dirección del padre Fullana, y aceptadas de forma única y plural en 1983 en el Monasterio del Puig, no le cabrá duda y podrá observar las grandes diferencias.

TIENDA DE CAMPAÑA

F. P. PUCHE

Cuatro gramos de locura (al menos)

Las torres se retuercen sobre sí mismas y suben y suben sin parar. Veinte, treinta, sesenta y cuatro plantas. Doscientos ochenta metros la más alta; la menor, apenas 240... La alcaldesa, a preguntas de los periodistas, dijo que prefería un color que se pareciera al plástico helado de la maqueta. Y que a ser posible la zona final de la aguja más alta se reservara a apartamentos y no a habitaciones de hotel.

Desde allí arriba se tiene que ver Ibiza, por lo menos...

Desde allí arriba, alcaldesa, tal y como están los precios de la construcción, se tiene que ver el mundo entero; y de color de rosa. Por eso creo que los tres, Francisco Camps, Rita Barberá y Santiago Calatrava han enloquecido.

La cuestión es si las ciudades de este siglo, para no quedarse como estatuas de sal, no están necesitadas de un gramo de locura. Como las del Renacimiento. Si lo permuten las finanzas y la tecnología, el juego siempre ha sido el mismo: la torre más alta de la Toscana, la catedral de aguja más afilada, la cúpula más grandiosa en honor de un Dios que fue llamado precisamente el Altísimo. El hombre quiere acariciar, rascar los cielos. Por eso ha hecho Babel, la pirámide, el Vaticano, Nueva York, Benidorm y Kuala Lumpur. Contra presupuestos comprometidos, un gramo de locura, otra fascinación y unos ingresos cargados de pasión. ¡Adelante!

Atrás queda la noche oscura del *pirulí* de los ochenta. Calatrava, siendo el mismo, es otro y ahora ofrece al mundo un catálogo de bellísimos, espectaculares espárragos retorcidos. Lo ha hecho Foster también, lo hacen quienes pueden llegar a convertir su taller en prodigiosa factoría, o sea todos los muy grandes.

—Póngase en la cola, por favor, donde dice "fascinaciones". *Take your ticket, please.*

Valencia necesitaba un gran emblema y la Esfera Armilar era escasa cosa. Valencia ha despegado, compite ya en la gran carrera internacional de las ciudades con encanto y no se puede detener en esa ruta hacia el mar que se ha trazado. Nos falta Jean Nouvel, pero es cuestión de semanas. Presidente y alcaldesa ahudían a las viejas chimeneas de ladrillo de la Alcohola. Pero antes estuvieron las columnas helicoidales de la Lonja de la Seda. Valenciana, barroca y salomónica, se enrosca y sube.

LUIS IGNACIO PARADA

Las noticias del día

Da mucha pena que la medida del arte sea la cotización y que el arco iris sea gratis; que el sexo esté tarifado mientras que el amor lo regalamos; que la realidad sea lucrativa como un *royalty* y los sueños inútiles como las solapas de un canusón. Porque ayer el mundo era un hervidero de mierda y las noticias insolentes como los retratos de fotomatón.

Así que antes de ponerse a pensar sobre la ofensiva del ejército de Estados Unidos en Faluya, la rebatía de los palestinos por la herencia de Arafat, la insólita decisión de un juez de anular por un error informático el sorteo para elegir el jurado popular para el presunto asesinato de dos mujeres en un apartamento del barrio barcelonés del Putxet, antes que meditar sobre el sueño de Ibarretxe que anhela la presencia de Batasuna en los

G., H. "Incógnitas por despejar en las Torres de Quart." Levante-EMV, 12 de diciembre, 2005: 16.

Article que parla del projecte de restauració per a les Torres de Quart, previst realitzar l'any 2006. En l'article es fa referència a la restauració que Emilio Rieta va fer a la dècada de 1970. Destaca que "en la misma apenas se intervino en la parte exterior de las torres recayente a Guillem de Castro ya que Rieta centró su trabajo en la parte de intramuros y en el interior del monumento".

Cervera Arias, Francisco. "Tras la sentencia, ¿ahora qué?." Las Provincias, 12 d'octubre, 2006: 29.

L'autor de l'article, arquitecte de professió, fa una crítica amb motiu de la sentència de TSJ de la CV que declara nul el contracte entre Ajuntament de València i UPV en el que es realitzava assistència tècnica i treballs de neteja i consolidació de la Llotja. L'autor és crític per la competència deslleial de la universitat front als professionals del sector. També insinua una mala praxis i falta de professionalitat en els treballs de restauració i conservació duts a terme per membres de la institució acadèmica i posa en dubte el del propi Emilio Rieta.

Sala, Daniel. "La huella urbana de San Vicente Mártir." Las Provincias, 26 de gener, 2007: 77.

L'article parla de la figura de Sant Vicent Màrtir i de llocs destacats com el conjunt de Sant Vicent de la Roqueta. D'aquest, afirma que "los notables esfuerzos que en su día realizaran Vicente Castell, Emilio Rieta y tantos otros en atención a la conservación de nuestro patrimonio evitando el derrumbamiento del monasterio de San Vicente de la Roqueta, de la Cárcel de San Vicente en la plaza de la Almoina... se han visto recompensados por la repriminación y decoro que actualmente presentan".

Lozano, José María. "Mucha arquitectura." Las Provincias, 23 de diciembre, 2007: 32.

Article escrit pel catedràtic del Departament Projectes Arquitect-

tònics de la UPV sobre la realització en aquells dies de diferents exposicions, conferències i activitats relacionades amb l'arquitectura. L'única menció a Rieta és la d'autor, junt amb altres arquitectes, de l'edifici del CTAV, on es localitza la presentació del llibre dedicat a l'arquitecte valencià Juan José Estellés Ceba.

Vázquez, M. "El plan de Ferreras era muy agresivo y hubiese creado una Valencia notablemente diferente." *Levante-EMV*, 21 de febrer, 2008: 23.

Reportatge elaborat amb motiu de l'estudi de la documentació referida al projecte urbanístic de València de Luis Ferreres en 1891. La documentació es conservava en diverses caixes del fons Emilio Rieta de l'Arxiu Històric Municipal de València (AHMV).

Moreno, Paco. "Viveros reabre la mayor rosaleda de Valencia con diez mil plantas de 62 variedades." *Las Provincias*, 3 d'agost, 2008: 21.

Notícia que parla de l'obertura al públic d'una part del jardí de Vivers que s'havia reformat. Aquesta zona fou dissenyada, amb motiu de la celebració del certamen Iberflora en 1972, per Emilio Rieta. En ella va ubicar la font ornamental procedent de la plaça de la Reina (s'havia retirat per fer l'aparcament subterrani) i altre mobiliari retirat d'altres zones de la ciutat.

Moreno, Paco. "El Ayuntamiento pleitea en Italia para recuperar el cuadro robado en San Miguel de los Reyes." *Las Provincias*, 13 de setembre, 2008: 15.

Notícia que fa referència al procés judicial que té lloc a Itàlia motivat per la denúncia de l'Ajuntament de València del robatori del quadre barroc del segle XVII atribuït a Pedro Orrente, robat el 1979 de Sant Miquel dels Reis i que va ser identificat l'any 2000 a Gènova. En l'article es posa en valor que gràcies a fotografies d'Emilio Rieta s'ha pogut identificar la propietat del material per part del consistori.

Domínguez Rodrigo, Javier. "La plaza del Ayuntamiento (y III)." *Las Provincias*, 15 de març, 2009: 19.

Tercera part de la sèrie d'articles que realitza l'arquitecte sobre la història de la plaça de l'Ajuntament. Durant el repàs històric es menciona l'obra del balcó de l'Ajuntament realitzada als anys 50 per Emilio Rieta i Román Jiménez.

Varea, Paco. "La plaza de la Virgen se remodela para eliminar dos áreas de escalinatas." *Levante-EMV*, 21 de novembre, 2009: 11.

Notícia que parla del projecte de remodelació de la plaça de la Mare de Déu en la que es van a eliminar desnivells en els carrers de Micalet i Navellos. En una secció de la notícia es parla de l'aprovació del projecte de reurbanització d'Emilio Rieta amb motiu del 50 aniversari de la coronació de la Mare de Déu en l'any 1973 (que no es va realitzar fins 1975-1976 com s'ha indicat en el treball). També destaca com el pare d'Emilio Rieta, Joaquín Rieta, va aconsellar no utilitzar el tipus de paviment així com canviar el disseny del projecte.

Varea, Paco. "Las obras de las escalinatas sacarán a la luz el "fossar" de la Seo." *Levante-EMV*, 25 de novembre, 2009: 16.

Notícia que parla del projecte de remodelació de la plaça de la Mare de Déu en la que es van a eliminar desnivells en els carrers de Micalet i Navellos. En una secció de la notícia es parla del projecte d'Emilio Rieta.

Pérez Puche, Francisco. "El San Dimas valenciano sigue exiliado en Italia." *Las Provincias*, 5 de desembre, 2009: 20.

El periodista fa un repàs al procés judicial que té lloc a Itàlia motivat per la denúncia de l'Ajuntament de València del robatori de dos quadres barrocs del segle XVII atribuïts a Pedro Orrente, robats el 1979 de Sant Miquel dels Reis. Un d'ells no es va trobar, però l'altre que va ser identificat l'any 2000 a Gènova. En l'article es posa en valor que gràcies a fotografies personals d'Emilio Rieta s'ha pogut identificar la propietat del material per part del consistori.

Pérez Puche, Francisco. "Detalles." *Las Provincias*, 23 d'octubre 2016: 40.

Article que parla dels xicotets detalls que recorden els veïns i veïnes de l'acció municipal dels governs locals. Fa una menció al treball de Rieta i Jiménez de la distribució d'estàtues per València en temps de l'alcalde Rincón de Arellano.

Sanchis, Juan. "Los interrogantes no resueltos del primer plano de Valencia." *Las Provincias*, 17 de diciembre, 2017: 20.

Reportatge que tracta del plànol de Antonio Manceli de 1608 amb motiu de la publicació d'un facsímil de la cartografia per part de la Societat Bibliogràfica Valenciana Jerònima Galés. Es parla de la seua aparició, adquisició per part de Rieta i més tard per l'Ajuntament de València. Fa referència a un treball recollit al llibre "*Pasiones Bibliográficas II*" editat per la Societat Bibliogràfica.

(s'adjunta imatge del reportatge a la pàgina següent)

Clavé, Óscar. "Las Torres de Quart: el portal hacia Castilla." *Las Provincias*, 16 de diciembre, 2018: 18-19.

Reportatge sobre les Torres de Quart. Es menciona la restauració duta a terme per Rieta i Jiménez, destacant que molts dels carreus utilitzats procedien del palau del Comtes de Parcent, el qual s'havia enderrocat, i la incorporació de l'escala.

Pérez Puche, Francisco. "La Almoína, la historia que nos regaló la Virgen." *Las Provincias*, 18 d'octubre, 2020: 23.

Reportatge que parla del desenvolupament de l'Almoína des de les excavacions que buscaven ampliar la Basílica de la Mare de Déu. Durant el repàs que fa de la història del conjunt arquitectònic, es parla de l'obra de reforma de la plaça de la Mare de Déu d'Emilio Rieta i l'enginyer Manuel Calduch.

Domínguez Rodrigo, Javier. "Mestres Valencians d'Arquitectura." *Las Provincias*, 23 de gener, 2021: 29.

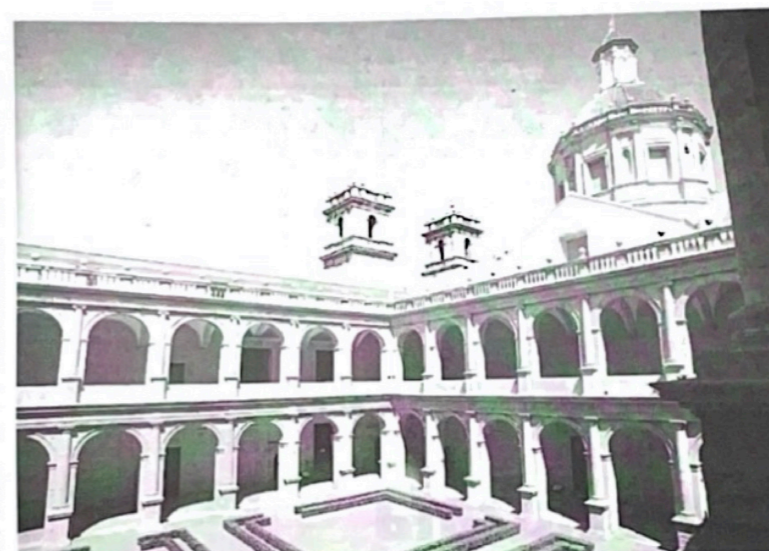

El San Dimas valenciano sigue exiliado en Italia

Hasta septiembre de 2010 no se decidió el destino de un óleo de Pedro Orrente robado hace ahora treinta años del monasterio de San Miguel de los Reyes. La pintura del siglo XVII sigue en Italia, pese a su identificación, en espera de que fructifique la petición legal de devolución hecha por el Ayuntamiento de Valencia. La justicia italiana ha demorado de nuevo la vista de la demanda en la que se reclama el cuadro. Del otro óleo del mismo autor, un Cristo Crucificado, que desapareció en el mismo hecho delictivo, no hay noticia tres décadas después del expolio.

En el otoño de 1979, el monasterio de San Miguel de los Reyes era una antigua prisión convertida en almacén de enseres procedentes de subastas judiciales, en el que la Diputación y el Ayuntamiento de Valencia, propietarios del monumento, tenían almacenes. Con todo, nadie se había ocupado de proteger dos interesantes pinturas que seguían en la iglesia. Por eso una noche de octubre de 1979 unos ladrones hicieron un butrón, penetraron en el templo vacío y se llevaron dos óleos del pintor Pedro Orrente (1580-1645), un maestro barroco que trabajó mucho en Valencia. Uno de los cuadros era un Cristo Crucificado; el otro, una imagen de San Dimas, el buen ladrón.

Cuando el conserje del monasterio encontró el agujero en la pared, los marcos en el suelo y el blanco que los cuadros habían dejado en las polvorientas paredes, habían pasado demasiadas horas. Los ladrones trabajaron sin agobios, incluso, con una escalera de mano. Hicieron el agujero preciso para que pasara una persona y se llevaron los lienzos enrollados, después de desmontarlos. Cuando Pedro Zamora, primer teniente de alcalde, del PCE, presentó

Uno de los patios de San Miguel de los Reyes. :: VICENTE MARTÍNEZ

la denuncia a la Policía habían pasado ya cuatro días. Que fueron más cuando, finalmente, se informó a la prensa de lo sucedido.

La demora tuvo sus razones: no había fotos de los cuadros. Miguel Ángel Catalá, hoy director de los Museos Municipales, preparó un informe sobre las pinturas robadas. "Trabajaba en el Ayuntamiento desde 1975. Y estaba haciendo el catálogo del patrimonio, por aquel entonces un borrador. No teníamos imágenes de los cuadros robados. Así es que hicimos la denuncia en base al tamaño de la huella que los marcos habían dejado en la pared. Solo después pudimos disponer de fotos, gracias a que Emilio Rieta, arquitecto municipal, las había hecho de modo particular, para su magnífica colección", señala recordando lo sucedido hace 30 años.

Los ladrones sabían a lo que iban. La Policía investigó el lugar y, con las fotos aportadas más tar-

de se inició la investigación. Las primeras hipótesis establecieron que la buena factura de los cuadros no haría fácil su venta y su exportación. Pero solo el tiempo demostró que eso es exactamente lo que terminó por ocurrir: que los cuadros salieron de España.

El San Dimas, en Génova

Al menos uno de ellos está comprobado que fue ilegalmente exportado. Es el San Dimas, que hoy en día se encuentra en el museo municipal de La Spezia, una ciudad costera próxima a Génova. Allí se espera que la reclamación hecha conjuntamente por el Ayuntamiento de Valencia y la Diputación desemboque en una devolución.

Pero no será antes de la vista, establecida para septiembre de 2010. "Nos quejamos de la lentitud de nuestros tribunales, pero en Italia ya ve usted cómo están las cosas: hicimos nuestra deman-

da en abril de 2008 y nos ponen la vista en septiembre de 2010", dice el jefe de los servicios jurídicos municipales, José Vicente Sánchez Tarazaga.

Fue en Génova donde, hace unos nueve años, se abortó una operación de exportación del San Dimas de Orrente, que iba a viajar de Italia hacia España. Impe-

El cuadro de Pedro Orrente, robado hace 30 años en San Miguel de los Reyes, espera ser repatriado a Valencia

El tribunal civil de La Spezia demora hasta el próximo 16 de septiembre la vista de la demanda municipal

dida la acción por la Aduana italiana, detenido el hombre que pretendía sacar de Italia la pintura. Mario Pandolfi, se quiso certificar el posible origen español de la obra. Es entonces cuando las autoridades italianas recurrieron a la embajada de España en Roma, que llamó al experto Felipe Garin, en su doble condición de especialista en arte y de ex director del Museo del Prado.

«Yo era entonces director de la Academia Española en Roma, lo fui entre 1997 y 2002. Y me llamaron para que diera mi opinión sobre la obra. Es cuando me encontré con el San Dimas de Orrente, y pude certificar que sí, que era el cuadro robado en San Miguel de los Reyes», dice ahora Garin, que señala que hubo un juicio en el que el tenedor de la tela «pudo demostrar que lo había pagado, es decir, que no era materialmente el hipotético ladrón, y que alegaba haber comprado de buena fe el óleo valenciano».

La cosa quedó así y volvió a pasar el tiempo. Fue en 2008 cuando Felipe Garin recibió otra consulta, ahora de los servicios jurídicos del Ayuntamiento, en demanda de opinión sobre si valía la pena reclamar la obra, o si los gastos que ello comporta serían superiores al valor de la obra robada. «Yo informé -- señala Garin -- que el valor de la obra no es solo el material, que pueden ser unos 25.000 o 30.000 euros, sino el moral y patrimonial. Máxime si, en como es este caso, hablamos de patrimonio robado».

Por su parte, Sánchez Tarazaga confirma que la reclamación puede llegar a costar más que lo que el cuadro pueda valer. «Pero la hacemos, yendo de la mano Ayuntamiento y Diputación Provincial, propietarios de la obra, por cuestiones morales». Entre otras razones porque somos demandados. Mario Pandolfi, en este caso ya el hijo, nos demanda porque por causa nuestra, dice que no puede disponer el bien, que está depositado en el Museo. Es entonces cuando el Ayuntamiento lo que hace es una demanda reconventional: nos oponemos a ser demandados y además reclamamos la obra, porque podemos demostrar que es nuestra y nos fue robada. Y en esas estamos: esperando". Treinta años ya

L'arquitecte mostra en aquest article la preocupació i la urgència en la preservació i la integritat de l'arquitectura valenciana del segle XX, que passa per posar en valor la figura de molts dels seus autors. Menciona a Rieta fent referència a una biografia publicada (biografia de la que no s'ha tingut cap altra constància en el present treball).

"Porque el patrimonio arquitectónico conforma la memoria histórica, estética e iconográfica de la sociedad y, por ello, resulta clava para comprender tanto su polifónico pasado como sus proyectos futuros" afirma l'arquitecte.

Pérez Puche, Francisco. "El baile de las piedras." *Las Provincias*, 21 de febrer, 2021: 32.

Article crític amb la gestió de part del patrimoni des del XIX, especialment d'aquells monuments o parts de monuments que desapareixen i apareixen en llocs inversemblants o on no haurien d'estar, promovent el seu deteriorament. En un moment cita a Rieta excloent els casos en que va reubicar la totalitat o part d'algun monument en un altre lloc de la ciutat, observant el "bon gust" de l'arquitecte.

Serrano, Álex. "Urbanismo protegerá ahora los edificios modernos." *Las Provincias*, 19 d'abril, 2021: 11.

Notícia amb motiu de l'anunci del Departament d'Urbanisme de l'Ajuntament de València de la revisió detallada del PGOU amb la intenció d'incloure edificis de l'àmbit del moviment modern a València. La notícia cita una sèrie d'edificis que no es troben protegits, com ara el Col·legi d'Arquitectes, obra d'Emilio Rieta, entre altres.

Pérez Puche, Francisco. "Torres de Quart: cien años 'nuestras'." *Las Provincias*, 25 de setembre, 2022: 20-21.

Especial del periodista i cronista de la ciutat de València sobre les Torres de Quart. Parla sobre la propietat per part de l'ajuntament del monument, que es va acordar en 1922 i es va fer efectiva 10 anys després. Fa un repàs per la història de l'edifici i

cita la intervenció d'Emilio Rieta entre 1976 i 1982, destacant la inclusió de les escales posteriors.

Pérez Puche, Francisco. "La plaza de la Virgen, reloj en mano." *Las Provincias*, 30 d'abril 2023: 27.

Especial del periodista i cronista de la ciutat de València sobre la Plaça de la Mare de Déu. Fa un repàs de la reforma, obra de Rieta i l'enginyer Manuel Calduch. Diu de l'arquitecte "el arquitecto Emilio Rieta, respetuoso con la historia y el patrimonio (...)". Recorda el seu article de 1972 on presentaven el projecte. (s'adjunta imatge de la primera part de l'especial a continuació)

